

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 27 сакавіка 1987 г. № 13 (3371) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кан.

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ аб пленуме Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі

25 сакавіка ў Мінску адбыўся VI пленум ЦК Кампартыі Беларусі.

Пленум разгледзеў пытанне «Аб задачах партыйных арганізацый рэспублікі па паглыбленню перабудовы, паляпшэнню работы з кадрамі ў святле патрабаванняў студзенскага (1987 г.) Пленума ЦК КПСС».

З дакладам выступіў першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Я. САКАЛОУ.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел: А. А. МАЛАФЕЕУ — першы сакратар Мінскага абкома КП Беларусі; А. А. ЗЕЛЯНОУСКІ — першы сакратар Брэсцкага абкома КП Беларусі; Н. В. ГРАНЯНKOBA — мантажніца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР; У. В. ГРЫГОР'ЕУ — першы сакратар Віцебскага абкома КП Беларусі; А. С. КАМАЙ — першы сакратар Гомельскага абкома КП Беларусі; В. І. РАЙ — старшыня выканкома Жабінкаўскага раённага Савета народных дэпутатаў; Л. Г. КЛЯЦКОУ — першы сакратар Гродзенскага абкома КП Беларусі; В. С. ЛЯОНАУ — першы сакратар Магілёўскага абкома КП Беларусі; А. І. ДУТКОўСКАЯ — галоўны заатэхнік калгаса імя Леніна Бераставіцкага раёна, намеснік сакратара пярвочнай партарганізацыі; Г. С. ТАРАЗЕВІЧ — Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета

БССР; Л. І. КІСЯЛЕУСКІ — рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна; М. І. ДЗЕМЯНЦЕЙ — сакратар ЦК КП Беларусі; А. І. КАВАЛЕУСКІ — токар Беларускага аўтамабільнага завода, г. Жодзіна; У. Г. ЕУТУХ — першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР; П. П. ГАЙДЭНКА — генеральны дырэктар вытворчага аб'яднання «Інтэграл»; У. А. ЛЯПЕШКІН — сакратар ЦК КП Беларусі; Р. П. СЕВЯРНЁВА — загадчыца аддзялення Магілёўскай гарадской бальніцы хуткай дапамогі, сакратар цэхавай партарганізацыі; У. І. МІХАСЕУ — старшыня выканкома Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў; І. А. АНТАНОВІЧ — міністр мантажных і спецыяльных будаўнічых работ БССР; В. І. ЖАЛЯЗНЯК — старшыня калгаса імя Леніна Гомельскага раёна; У. Л. ЦЫВІНСКІ — першы сакратар Аршанскага гаркома КП Беларусі.

М. Е. МАЦЮШОНАК — дырэктар саўгаса «Добраахвотнік» Клічаўскага раёна, М. У. ДАМЕНІКАН — першы сакратар Баранавіцкага райкома КП Беларусі, У. П. РАДЗЕВІЧ — першы сакратар Мінскага райкома КП Беларусі, І. В. ЦІТОУ — начальнік Галоўпалессесводбуда, Э. А. ШВЕДАУ — першы сакратар Магілёўскага гаркома КП Беларусі, Г. А. ВЕНГЕРЧУК — работніца Бярозаўскага мясакансервавага

камбіната выказалі свае думкі і прапановы па абмяркоўваемых праблемах ля мікрафонаў, устаноўленых у зале.

Пленум заслухаў інфармацыю міністра ўнутраных спраў БССР В. А. ПІСКАРОВА «Аб рабоце Міністэрства ўнутраных спраў БССР па выкананні пастаноў партыі і ўрада аб пераадоленні п'янства і алкагалізму». Па гэтым пытанню выступіў загадчык аддзела адміністрацыйных органаў ЦК КПБ П. С. АДАМОВІЧ.

Па абмеркаваных пытаннях прыняты пастановы.

Разгледжана арганізацыйнае пытанне. Пленум выбраў членам Бюро ЦК КПБ намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыню Дзяржплана рэспублікі В. Ф. КЕБІЧА, зацвердзіў М. Р. ВАЙЦЯНKOBA загадчыкам аддзела сельскай гаспадаркі і харчовай прамысловасці ЦК КПБ, вызваліўшы ад гэтай пасады А. І. ЦІШКЕВІЧА ў сувязі з пераходам на іншую работу.

У рабоце пленума прыняў удзел інструктар Аддзела арганізацыйна-партыйнай работы ЦК КПСС Г. П. МЕШЧАРАКОУ.

ПЛЫВЕ КАРАБЕЛЬ ВЕДАЎ...

Сёння на вуліцах і плошчах горада-героя Мінска, абласных цэнтраў рэспублікі можна ўбачыць маляўнічыя шчыты, якія ўпрыгожыла знаёмая ўсім эмблема — казанная ладдзя са сто-сам кніг. Паўсюдна відаць плакаты з запрашэннем наведаць мерапрыемствы Усесаюзнага

тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі. А іх — сустрэч і творчых дыялогаў, чытацкіх канферэнцый і кніжных выставак — няма.

Для ўдзелу ў Тыдні прыехала каля ста савецкіх дзіцячых пісьменнікаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў, педагогаў, работнікаў выдавецтваў. Знаёмства з рэспублікай для гасцей пачалося з ускладання кветак да помніка У. І. Леніну ля Дома ўрада ў Мінску. Жывыя кветкі ляглі таксама і да падножжа манумента Перамогі.

Свята, фактычна, пачалося яшчэ 23 сакавіка: тым днём у Доме літаратара адбылося выязное пасяджэнне рэдкалегіі часопіса «Детская литература». А ўрачыста Тыдзень адкрыўся назаўтра, 24 сакавіка, у тэатры оперы і балета.

...«Вуліца вялікага першадрукара», «Алея гісторыі дзіцячых выданняў», «Плошча літаратурных гуляняў», «Краіна Чыталія», «Плошча паэзіі», «Рэспубліка друкаваных радкоў» — дарэмна шукаць гэтыя і іншыя казанні і загадкавыя назвы на карце горада-героя Мінска. І ўсё ж яны ёсць. Народжаныя шчодрай фантазіяй

тых, хто прыняў удзел у падрыхтоўцы праграмы ўрачыстага адкрыцця Усесаюзнага тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі. У гэтым пераканаліся хлопчыкі і дзяўчынкі, каму папачасціла трапіць у Дзяржаўны ордэн Леніна акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР.

Ледзь толькі пераступалі дзеці парог будынка, як іх адразу акружалі добра знаёмыя персанажы. Вучоны Кот, ласкава мурлыкаючы, запрашаў прайсціся «вуліцамі-лабірынтамі» дзіўнага горада. І хоць зрабіць гэта было не так і лёгка — у тэатры, як кажуць, яблык не было дзе ўпасці, — радасныя хлопчыкі і дзяўчынкі спяшаліся за казаным героем, сустракаючы на дарозе Міколку-паравоза, Чырвоную Шапачку і многіх-многіх іншых, хто жыве ўжо не адно пакаленне на старонках любімых кніг.

Спакусаў прыпыніцца на вуліцах «горада» шмат. Вось юныя мастакі занатоўваюць на аркушах ватману асобныя моманты свята — як не паглядзець? А як не пагутарыць з пісьменнікам, якога даўно ведаеш па шматлікіх творах? «Кнігарня (Працяг на стар. 2—3).

Мелодыя шчаслівага маленства. Урачыстае адкрыццё Усесаюзнага тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі ў тэатры оперы і балета. Фота Ул. КРУКА.

ПЛЫВЕ КАРАБЕЛЬ ВЕДАЎ...

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1).

Пісьменнік паклапацілася, каб можна было набыць тут і цікавую кніжку. І вось ужо дзятва ўзяла ў палон народнага паэта Беларусі Максіма Танка, каб

Цікавыя кніжкі выпускае выдавецтва «Юнацтва».

Аўтограф у Максіма Танка.

атрымаць аўтограф. Няма ла прыхільнікаў і ў народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна — яго кнігі з задавальненнем чытаюць не толькі сталыя, а і юныя чытачы. Няма кнігі — можна падвесці да пісьменніка... з праграмай ці запрашальным білетам.

Гучаць музыка, песні, якія змяняюцца танцамі. Паўсюдна — смех, радасныя воклічы, шырока раскрытыя вачаняты маленькіх чытачоў — для іх усё нова, незвычайна, а таму асабліва загадкава і таямніча. Праходзіць «Кніжны кірмаш», паказвае сваё прадстаўленне «Тэатр казак». У выступленнях прымаюць удзел тэатр юнацкай творчасці рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў, тэатральна-музычна-харэаграфічная студыя Дома піянераў і школьнікаў, Кастрычніцкага раёна г. Мінска, літаратурна-музычны тэатр гарадскога Дома настаўнікаў, тэатр лялек «Васільск» рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў, іншыя калектывы.

Муза Эсклібрыя запрашае дзяцей і дарослых у глядзельную залу. Удзельнікі і гасцей урачыстага адкрыцця вітала старшыня аргкамітэта па падрыхтоўцы і правядзенні Усеагульнага тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі ў Беларускай ССР,

Н. Дурава і Васіль Вітка сярод дзяцей.

намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай. У сваім выступленні яна адзначыла, што эстафету «кніжных імён» рэспубліка прыняла ад брацкай Украіны як эстафету дружбы ўсіх народаў нашай краіны. Творы большасці гасцей — пісьменнікаў з саюзных рэспублік — добра вядомы юным чытачам Беларусі. Сустрэчы з аўтарамі любімых кніг, сярод якіх будуць і беларускія пісьменнікі, прыносяць дзецям сапраўдную радасць.

Да юных чытачоў звяртаюцца сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў РСФСР, член-карэспандэнт Акадэміі педагогічных навук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР і РСФСР А. Алексін і лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, уладальнік міжнароднага Ганаровага дыплама імя Х.-К. Андэрсена Васіль Вітка.

Свята працягваецца. На сцэне вядомыя самадзейныя калек-

тывы — ансамбль танца «Равеснік» Палаца культуры БССР, ансамбль «Зорачка» рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў, ансамбль сучаснага танца «Мульцік» клуба Мінскага вытворчага аб'яднання вылічальнай тэхнікі і іншыя. Артысты тэатра юнага глядача і тэатра музычнай камедыі знаёмяць з урыўкамі са спектакляў «Ягорка—ясная зорка» і «Трубадур і яго сябры».

У перапынку паміж нумарамі пісьменнікаў А. Вольскі, Т. Каламіец (Украіна), С. Аляксееў (Масква) чытаюць дзецям свае творы, гавораць аб дружбе літаратур як адной з перадаючых дружбы народаў...

Аматараў кіно ў кінатэатры «Піянер» сабраў фестываль фільмаў-экранізацый дзіцячых кніг — ён таксама праводзіцца ў рамках свята.

Справаздачу перад юнымі чытачамі трымае выдавецтва «Юнацтва» — на шматлікіх стэ-

ЯК СЛОВА НАША АДГУКАЕЦА

Выязное пасяджэнне рэдкалегіі часопіса «Детская литература»

Дваццаце стагоддзе — стагоддзе небывалых дагэтуль сацыяльна-эканамічных пераўтварэнняў, развіцця навукі і тэхнікі. Але адначасова гэта і стагоддзе, якое асабліва востра агаліла супярэчнасці грамадскага развіцця. Сярод праблем, што набылі сёння першаступеннае значэнне, ёсць свае, галоўныя, — захаванне міру на зямлі, выратаванне чалавечства ад тэрмаядзернай катастрофы.

Літаратура для дзяцей і юнацтва, каб задавальніць запатрабаванні чытача, таксама не можа абмінаць трыюг часу. Надзённым пытаннем літаратуры для юных і было прысвечана выязное пасяджэнне рэдкалегіі часопіса «Детская литература», якое адбылося ў панядзелак у Доме літаратара. Аб цікавасці да мерапрыемства яскрава сведчыць ужо такі факт: спачатку яго меркавалася правесці ў канферэнц-зале, як гутарку за «круглым сталом». Аднак жадаючы прыняць удзел у гаворцы аказалася куды больш, чым планавалася, і пасяджэнне было перанесена ў вялікую залу. На сустрэчу з пісьменнікамі прыйшлі выкладчыкі беларускай і рускай мовы і літаратуры сярэдніх школ і гуманітарных дысцыплін ВУНУ, бібліятэкары, супрацоўнікі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, выдавецкія работнікі, — усе, хто зацікаўлены далейшым развіццём дзіцячай літаратуры.

Ад імя кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў БССР, усіх беларускіх літаратараў удзельні-

каў выязнога пасяджэння вітаў першы сакратар праўлення СП Беларусі Н. Гілевіч.

Галоўны рэдактар часопіса «Детская литература» С. Аляксееў акрэсліў прадмет гаворкі — беларуская дзіцячая літаратура ў сям'і братніх літаратур. Дзясягненні беларускай дзіцячай літаратуры, сказаў С. Аляксееў, вельмі значныя. Творчасць яе лепшых прадстаўнікоў добра вядома далёка за межамі рэспублікі. Тым больш карысна ўзважыць набыткі, пагаварыць аб нявырашаных пытаннях, бо яны характэрныя не толькі для беларускай літаратуры. Уся савецкая шматнацыянальная дзіцячая літаратура сёння ў чымсьці пачынае страчваць сваю «дзіцячасць», становіцца нейкай больш рацыянальнай, нават занадта «разумнай». Паслабляецца яе грамадзянскае, сацыяльнае гучанне. Праблемы быту, сям'і, становішча чалавека ў грамадстве слаба раскрываюцца ў гістарычным аспекце. А хіба не важныя, нават першачарговыя, для літаратуры пытанні ўзаема-нага братэрства і дружбы людзей? Якім стане будучае грамадства — залежыць у канчатковым выніку ад усіх нас — педагогаў, пісьменнікаў, мастакоў, музыкантаў, бацькоў, дзядуль і бабуль. Толькі сумеснымі намаганнямі можна выхаваць новага чалавека, свядомага будаўніка камуністычнага грамадства.

...Сёння ў гэтай зале знаходзіцца, здаецца, нямаля людзей, якія прымалі ўдзел, былі на адкрыцці падобнага свята ў сталіцы Беларусі — пятнаццаць гадоў назад, пачаў выступлен-

не сакратар праўлення СП БССР В. Казько. Гэта старэйшы нашы пісьменнікі, педагогі і бібліятэкары, гаспадары і гасці. І мне ў першую чаргу хацелася б прывітаць іх за вернасць справе, якую яны выбралі, за іх бескарыслівае і часам падзвіжніцкае служэнне дзецям і дзіцячай кнізе, дзякуючы чаму мы сёння і сустракаемся зноў. Прывітаць і падзякаваць нашым гасцям, што прыехалі з Масквы і Ленінграда, усіх нашых братніх рэспублік, прысутнасць якіх ужо сама па сабе стварае атмасферу святочнасці і ўрачыстасці.

Любое, нават самае малое свята заўсёды нараджаецца з працы і ў працы, працягваў прамоўца. І няхай у таго, даўняга свята і сённяшняга агульная аснова, адно для мяне бяспрэчна — мы сёння павінны весці гаворку ў іншай атмасферы, чым гэта было маўчыма нават два-тры гады назад. А за пятнаццаць гадоў мы ўсе, канечне ж, выраслі і пасталелі. І галоўнае — мы сёння можам гаварыць пра ўсё адкрыта. І вось гэтая адкрытасць, мне здаецца, патрабуе вызначнага вызначэння формы і прадмета гаворкі, патрабуе ўласнага крытычнага погляду на сябе, погляду збоку, каб мы не становіліся падобнымі на цецерука, які такуе па вясна. Вясна — вясной, свята — святам, канікулы — канікулам, а мы сабраліся сюды для работы, хоць і ў святочнай абстаноўцы.

Я паўтары тое, што гаварылася на адным з апошніх пленумаў Савета па дзіцячай літаратуры ў Маскве, калі зайшла спрэчка, хто сёння самы

дзіцячы пісьменнік: «Пушкін — вось узор яго. Аляксандр Сяргеевіч — самы дзіцячы пісьменнік з усіх пісаўшых калі-небудзь і што-небудзь для дзяцей». І пацвярджэннем гэтай думкі, пацвярджэннем таго, што ўсё, што выходзіць з-пад пяра майстра, аднолькава цікава і дарослым, і дзецям, можа служыць адно з апошніх апавяданняў Янкі Брыля, надрукаванае ў першым нумары часопіса «Полымя» за сёлетні год, — «На сцежцы — дзеці».

На тым жа пленуме, зазначыў В. Казько, Альберт Ліханаў прапанаваў стварыць таварыства абароны дзяцей. Дык вось, я думаю, што не апошняй задачай гэтага таварыства павінна стаць абарона дзяцей ад лёгкаважкіх, сапраўды «дзіцячых» кніг. Бо ў гэтых адносінах дзеці нашы цалкам безабаронныя. Тое, што называецца спажываць духоўнай, яны заўсёды глытаюць з нашай дарослай падачы. А ці дэбравякае ўсё, што прыпадоўціца ім? Ці заўсёды дэбравякае, яды нашы дарослыя «сіропчыкі» і «манная кашка»?

У дачыненні да дзіцячай і дарослай літаратуры мы ставім праблему становячага героя, ставім праблему падзвігу. А ў сваім жыцці?.. У штодзённым нашым жыцці стала амаль заканамернасцю — кожны падзвіг вынік чыйсьці, скажам так, злачыннай бесклапотнасці. Па дзіцячых кнігах крочаць становячы, «ад» і «да», героі, якія праблему зацацця далей тычыны і пясціка «не праходзілі». А ў жыцці... Вось радкі з нядаўняга артыкула ў «Комсомольской правде» Аляксандра Радава «Абібок міжволі»: «У свае пятнаццаць гадоў я зведала ўсё, што можна зведаць у жыцці: алкаголь, наркату, секс», — так піша ў газету Света К. з Пярмі. І падобны ліст, мабыць, мог прыйсці ў газету не толькі з Пярмі, але і з многіх, многіх нашых

гарадоў, у тым ліку і з Мінска. Дзікасць, здавалася б, занатавана ў рамане Максіма Горкага «Маці» — кулачны бойкі: калі і людзі ідуць сценка на сценку. Дзікасць, занатаваная і пахаваная ў часе. Але сёння гэта адна з рэалій нашага быту. Страшнага быту, таму што сценка на сценку ідуць не дарослыя, а дзеці, нашы дзеці. І ў тым, што гэта ёсць, што яны так ідуць, я, у першую чаргу, бачу віну нашу і сваю ў тым ліку, віну пісьменніцкую, таму што нашы дзеці — гэта і ёсць мы, гэта злепак з нашага твару. Гэта пратэст супраць са-лодзенькіх герояў нашых «добрых» кніг, супраць нашага «сіропчыку» і «кашкі». Таму што гэта сфера, куды мы не ўваходзім і не жадаем уваходзіць. Гэта адказ і выклік нашай грамадзянскай пазіцыі, нашым дарослым паводзінам у жыцці і літаратуры.

Менавіта на гэтым, на мой погляд, заставіць увагу прамоўца, перш за ўсё мы і павінны весці гаворку. Хацелася б, каб наша гаворка сёння была канкрэтнай і дзелавой, каб нас пачулі. І гэта, відаць, залежыць ад нас. Ад таго, па якім рэчышчы мы пойдзем, як самі сёння вызначым мэту гэтага калектыўнага абмеркавання.

П. Ткачоў, гаворачы аб адлюстраванні ў беларускай дзіцячай літаратуры ленынскай, гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы, адзначаючы несумненныя поспехі, з трыюгай канстатаваў, што амаль няма сярод дзіцячых пісьменнікаў маладых аўтараў. Калі ж і з'яўляюцца іх творы, дык яны пазначаны драбнатэм'ем, невысокім мастацкім узроўнем. Адчуванне такога, што перабудова амаль не закранула літаратурны працэс і тых, ад каго залежыць своечасовы выхад кніг — камсамол, выдавецкіх работнікаў, супрацоўнікаў перыядычных выданняў. Раней камсамол праводзіў семінары творчай моладзі, ка-

лажах у магазіне «Света» прадстаўлены лешыя кнігі для дзяцей і юнацтва, выпушчаныя за шэсць гадоў.

Свет маленства — свет фантазіі, творчага гарэння і неспакою. У гэтым пераконвае выстаўка дзіцячай мастацкай творчасці, што працуе ў мінскім гарадскім Палацы піянераў.

Кожны дзень Тыдня — пасвойму цікавы, насычаны. Ужо адбыліся сустрэчы з гасцямі і беларускімі пісьмёнікамі ў многіх школах Мінска і абласных цэнтрах. Паўсюдна прайшлі конкурсы юных паэтаў і чытальнікаў «Ёсць у рэвалюцый пачатак, няма ў рэвалюцый канца», прысвечаныя 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Літаратурна-музычна-мастацкая гасціная Мінскай цэнтральнай дзіцячай гарадской бібліятэкі імя М. Астроўскага запрасіла чытачоў на сустрэчу з драматургамі, акцёрамі, студэнтамі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. У Полацку да школьнікаў прыйшлі члены мясцовага літаратурнага аб'яднання «Наддзвінне».

Нямала мерапрыемстваў і сёння. У мінскім Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча праходзіць свята «У царстве кнігі». У Доме кнігі з дзецьмі сустракаюцца вядомыя мастакі — афарміцелі, творчасць якіх добра вядома па шматлікіх кнігах, што выходзяць у выдавецтве «Юнацтва». Бібліятэка № 6 праводзіць чытацкую канферэнцыю па творчых Р. Барадуліна, Магілёўскай Палац піянераў і школьнікаў запрашае зрабіць «Падарожжа па планеце ведаў». На Віцебшчыне праходзіць літаратурна-музычны вечар «Славім у песнях цібе, камсамол».

Тыдзень працягваецца. Наперадзе яшчэ нямала цікавых мерапрыемстваў.

Фота Ул. КРУКА.

СЛОВА ЎДЗЕЛЬНІКАМ ТЫДНЯ

Леў РАЗГОН,
празаік, крытык
(МАСКВА):

«ДЗІЦЯЧАЯ ЛІТАРАТУРА ГАВОРЫЦЬ ПРАЎДУ...»

— Не ўпершыню ў Беларусі, люблю яе і ганаруся ёю, бо тут мае карані, тут маю шмат даўніх сяброў. Нарадзіўся ў Горках, на Магілёўшчыне, але з 1922 года жыў у Маскве... Праўда, было б памылковым вытлумачваць маю любоў да беларускай зямлі, яе літаратуры толькі праяўленнем сваёй асаблівай настальгіі. Прычына тут і іншая, больш глыбокая.

Беларуская літаратура сёння займае адно з першых месцаў у Саюзе. Яна прыцягвае увагу мільёнаў чытачоў, чым і павінна захапляць любяць высокамастацкая літаратура. Ёсць у ёй адна з самых важных якасцяў — праўдзівасць.

Гэта тычыцца не толькі такіх вяршынных з'яў, якімі з'яўляюцца творы Васіля Быкава і Алеся Адамовіча. Не магу не назваць і выдатных дзіцячых пісьмёнікаў — Васіля Вітку, Эдзі Агняцэвіч. Перакананы, кожны дарослы твор, сур'ёзна па сваёй задуме, значны па яе мастацкім увасабленні і раскрыцці, становіцца аднолькава зразумелым чытачам розных узростаў. Скажам, новы раман Віктара Казыко. Сённяшні дзіцячы чытач даўно выразае з «інфантыльных» штонікаў. Яму таксама хочацца праўды.

Кага ўзроўню гэтых выданняў, іх блізкасць да штодзённага жыцця ацэбрат і піянераў, прамоўцы гаварылі і пра павархоўнасць асобных публікацый, іх нізкія мастацкія якасці. У апошні час паэзія губляе сваё чытацтва, але ж любоў да паэзіі, як правіла, прывіваецца ў раннім узросце. «Вясёлка» імкнецца рабіць багатым і разнастайным свой пазыцыйны раздзел, што нялёгка, паколькі плошча часопіса невялікая, і ўсё ж тут не заўсёды знойдзеш творы, якія б па-сапраўднаму хвалявалі, цікавілі маленькіх чытачоў. Відаць, часопісам неабходна больш увагі звяртаць на фальклор, патрабавальнай ставіцца да перакладных публікацый.

Мастацкі кіраўнік вядомага Тэатра звяроў, пісьмёніца Н. Дурава (Масква) выказала занепакоенасць тым, што дзеці ва ўсім свеце становяцца ўсё больш беззабароннымі. Якімі яны вырастаюць, усё залежыць ад дарослых, але ці заўсёды ўсведамляем мы, дарослыя, наколькі няшчырасць, магна, ранняе дзіцячыя душы? У Маскве (ды ці толькі ў Маскве?) з'явіліся «панкі», «металісты»! А дзіцячая наркманія, таксікаманія! Гэта ж страшна, калі не толькі падлеткі, але і зусім яшчэ дзеці няхаюць клей, залазяць на будоўлях у бокі з-пад фарбы ці таго ж клею, а потым ідуць у падвал ці на гарышча дома. Каб быць далей ад нас, дарослых. І часта там гінуць! Ці не ў гэтым віна і пісьмёнікаў, і літаратуры, і ўсіх, хто мае дачыненне да выхавання? Жорсткімі ж дзеці не нараджаюцца. Да 2—5 гадоў усе яны чыстыя. Чаму ж у такім разе з іх нараджаюцца зланыцы? Ды калі — у дзіцячым узросце! І ў час гэтай гаворкі, і раней, сказала Н. Дурава, неаднойчы даводзілася чуць папрокі ў адрас тых, хто піша для самых маленькіх. Маўляў, колькі можна захапляцца апяваннем кошачак, са-

Тамара КАЛАМІЕЦ,
паэт, перакладчык
(УКРАЇНА):

«ПЕРАД ВАЧЫМА ЎСЯ ЛІТАРАТУРА»

— Кожны прыезд у братнюю Беларусь па-свойму запамінальны, але гэтая сустрэча з зямлёй, якая дарагла мне, асабліва. Як старшыня камісіі па дзіцячай і юнацкай літаратуры Саюза пісьмёнікаў Украіны, магу ў пэўнай ступені атрымаць уяўленне аб дзіцячай літаратуры ўсяго Савецкага Саюза. Прадстаўнікі з саюзных рэспублік, Масквы і Ленінграда, мы сабраліся разам, каб абмеркаваць праблемы і пытанні, якія аднолькава хваляюць усіх. І, вядома ж, сам Тыдзень — гэта пашырэнне асабістых творчых кантактаў літаратараў, што прыводзіць да павелічэння колькасці ўзаемных перакладаў з братніх літаратур.

Беларускую літаратуру, у тым ліку і творы для дзяцей, перакладаю даўно: Рыгор Барадулін, Эдзі Агняцэвіч, Артур Вольскі, Ніл Гілевіч, кніжка якога «Загадкі» здадаена ў выдавецтва. Мая ж кніжка «Цар Гарох» выйшла ў выдавецтве «Юнацтва». Падараўваю творы і цудоўна пераклаў Ніл Гілевіч, а аформіла зборнік — таксама цудоўна — мастачка Таццяна Березенская.

бачак. Хіба ў наш час, калі над чалавецтвам нависла тэрма-ядзерная пагроза, няма іншых, больш важных тэм? Але ж менавіта з гэтых «кошачак, сабак» і пачынаецца выхаванне асобы. Чалавек, які любіць усё жывое, не падые руку на чалавека. Мы шмат гаворым аб перабудове. Аднак мы не павінны забываць, што для дзяцей перабудова пачынаецца з выхавання характару з самага ранняга дзяцінства, а для нас перабудова — сама работа. Менш слоў, больш спраў!

Літаратура для дзяцей і юнацтва не мае права забываць гайдараўскія традыцыі — асноўная думка выступлення У. Разумневіча (Масква). Ідэя яго твору не састарэлі і ніколі не могуць састарэць, бо ў цэнтры іх любоў да Радзімы, чалавека, выхаванне на гераічных прыкладах мінулага. Сёння ж даводзіцца сутыкацца з выпадкамі, калі само цімуровства праводзіцца фармальна. У Каневе — падумаць толькі! — дайлі да таго, што завялі спецыяльны дзённік, у якім школьнікі ў грашовым выражэнні ацэньваюць «кошт» таго ці іншага праведзенага мерапрыемства. Але ж Цімур перш за ўсё быў чалавекам бескарыслівым! Амаль зніклі з дзіцячай літаратуры такія паняцці, як сцяг, піянерскі галыштук. Калі ж і з'яўляюцца творы, вартыя ўвагі, дык крытыка пра іх чамусьці маўчыць.

Да нядаўняга часу многім з нас не падабалася тэлебачанне, сказаў Л. Разгон (Масква). Маўляў, адцягвае ўвагу дзяцей і падлеткаў ад кнігі, развучае любіць яе. Я ніколі не падзяляў падобнай думкі. Цяпер жа тэлебачанне наогул сваю планку кантакту з глядачом падняла на многа вышэй, чым літаратура ва ўзаемаадносінах з чытачом. Хіба ў нас, пісьмёнікаў, ёсць нешта падобнае на «12 паверж»? З трыговай канстатум: нас чытаюць усё менш і менш. Але ж з кантакту з ра-

Уладзімір МАШКОЎ
(МІНСК):

«ПЛЁН КАНТАКТАЎ ВАЖНЫ»

— Мерапрыемствы, падобныя Тыдню дзіцячай і юнацкай літаратуры, карысныя перш за ўсё тым, што даюць магчымасць чытачам сустрэцца з пісьмёнікамі, даведацца ад іх пра тое, што ў іх «не ўвайшло». Чаму аўтары расказваюць менавіта пра гэтыя падзеі, а не пра іншыя? Чаму ў цэнтры твора гэты герой? Така пытанні задаюцца часта ў час сустрэч, і яны актывізуюць чытача, дапамагаюць яму лепш разабрацца ў вартасцях і недахопах пэўнага твора.

Але ж плён кантактаў, сустрэч у час Тыдня важны і для саміх пісьмёнікаў. Можна сумесна пагаварыць аб праблемах дзіцячай літаратуры. Асабліва карысна, калі сустракаюцца даўнія знаёмыя. Сярод удзельнікаў сёлёняга Тыдня, напрыклад, маскоўскі пісьмёнік Юрый Дамітрыў, які хараша піша аб ахове жывёльнага свету, закрываючы пытанні экалогіі. Яго кніжка «Дзень добры, вавёрка! Як жывеш, кракадзіл?» выходзіла ў выдавецтве «Юнацтва» ў перакладзе на беларускую мову. «Юнацтва» нядаўна выпусціла і кніжку ленынградца Генадзі Чаркашына «Кіляны Зямлі і Сонца». Гэта раман-хроніка аб жыцці і дзейнасці рускага рэвалюцыянера П. Шміта, аб рэвалюцыі 1905 года.

даснай, харошай кнігай, з кантакту ў самім маленстве пачынаецца выхаванне чалавека. Такіх неабходных кніг, на жаль, становіцца ўсё менш, ды іх проста няма каму пісаць. Вобразна кажучы, няўмольны час высекае цэлы гай дзіцячых пісьмёнікаў-класікаў, новых жа парасткаў чамусьці не відаць. Праўда, нельга забываць, што і літаратура дарослая, калі яна літаратура сапраўдная, шмат дае душы і сэрцу падлетка.

Праблемы грамадзянскасці і «ўзроставага разгортвання» дзіцячай літаратуры закранула Т. Кабржыцкая, гаворачы аб так званай «школьнай аповесці», героі якой у апошні час значна ўзможнелі, вельмі непадобныя на сваіх аднагодкаў з кнігі, якія выходзілі раней.

П. Місько, расшумавышы, як ён разумее вядомае горкаўскае выказанне аб тым, што для дзяцей неабходна пісаць гэтакасама як для дарослых, толькі лепш, выказаў занепакоенасць, што нямала дзіцячых кніг асядае на паліцах кнігарань. Прычына — слабое веданне пісьмёнікамі жыцця дзяцей і падлеткаў, адыход ад праблем, якія іх непакояць. Калі пішаш для дзяцей, працягвай П. Місько, павінен перажыць такі стан, быццам саманасам знаходзішся з будучыняй. Мы ж часта паказваем не само жыццё, а прыпаднікі казкі ад гэтага жыцця, хлусім, забываючы, што, хлусячы ў малым, пачынаем хлусіць і ў вялікім. Вучыцца трэба не ў каго-небудзь, а ў саміх дзяцей, каб ісці хоць бы на крок наперадзе іх. Гэта ж не сакрэт, што ўсё тое, што нас здзіўляе, у іх законна і заканамерна.

Я. Таратута (Масква), выкладчык беларускай мовы і літаратуры СШ № 2 г. Мінска Э. Васілевіч, галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» У. Ліпскі, кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна М. Яфімава, загадчык наву-

Ігар НАГАЕЎ,
намеснік галоўнага
рэдактара часопіса
«Детская литература»:

«ГЕАГРАФІЯ ТЫДНЯ ПАШЫРАЕЦЦА»

— Цэнтрам правядзення Усеагульнага тыдня дзіцячай і юнацкай літаратуры Мінск, як вядома, стаў у другі раз. Пятнаццаць гадоў назад таксама адбылося нямала значных мерапрыемстваў, але адметнасць сёлёняга ў тым, што геаграфія іх пашыраецца. Не толькі ў сталіцы рэспублікі, але і ў абласных цэнтрах праходзяць сустрэчы з пісьмёнікамі.

Думаю, на належным узроўні прайшло і выязное пасяджэнне рэдакцыі нашага часопіса. Праўда, не абшлось і без выступленняў, пабудаваных, так сказаць, па-старому. Але тон гаворкі задаў слова Віктара Казыко — прамое, адкрытае, бескампраміснае. Яно стала сваёасаблівым імпульсам, які паскорыў выхад на актуальныя праблемы жыцця і літаратуры. Цікавыя думкі выказалі Дурава, Разумневіч, Разгон...

Справаздача будзе апублікавана ў адным з нумароў «Детской литературы». Выкарыстаем тэксты тых, хто выступіў не змог. Форма «круглага стала» гэта дазваляе. Тым самым сутыкнуцца розныя погляды і меркаванні, і ў цэлым атрымаецца пераканаўчая нарцына сучаснага літаратурнага жыцця.

кова-метадычнага аддзела бібліятэчнай работы з дзецьмі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна К. Навуменка, кандыдат педагагічных навук Т. Мушынская, галоўны рэдактар выдавецтва «Юнацтва» Я. Каршукоў, загадчык кафедры дзіцячай літаратуры Мінскага інстытута культуры З. Клецкая, старшыня секцыі дзіцячай і юнацкай літаратуры Саюза пісьмёнікаў БССР А. Вольскі і іншыя ў сваіх выступленнях закраналі розныя пытанні выхавання падростаючага пакалення на лепшых кнігах, гаварылі аб паліпшэнні комплектавання фондаў бібліятэк неабходнай літаратурай для дзяцей і юнацтва, аб неабходнасці большай увагі пісьмёнікаў да праблем сённяшняй школы. Зазначалася, у прыватнасці, што не ўсе аўтары, нават тыя, чые творы карыстаюцца заслужанай папулярнасцю, умеюць свечасова адчуць і правільна паказаць сваёасаблівыя болевыя пункты ў жыцці падлеткаў, ва ўзаемаадносінах настаўніка і вучняў.

Г. Чаркашын (Ленінград) заўважыў, што большасць пісьмёнікаў трэба перайсці ад назіральніцтва да глыбокага вывучэння паўсёдняга жыцця, у прыватнасці, жыцця сучаснай школы. Больш і смялей неабходна выходзіць падлеткаў на прыклады рэвалюцыйнага, гераічнага мінулага.

Узаемаадносіны пісьмёніка і школы яна патрабуюць удасканалення — гэта думка была ў аснове выступлення і Б. Чалага (Украіна).

Падводзячы вынікі гаворкі, С. Аляксееў адзначыў плённасць і патрэбнасць яе сёння, калі дзіцячая літаратура, як і літаратура ўвогуле, стаіць перад новымі адказнымі задачамі, перад неабходнасцю выхоўваць новыя пакаленні будаўнікоў сацыялізму.

Наш кар.

ТВОРЧАСЦІ- ЯКАСНАЕ АБНАЎЛЕННЕ

Мастак-творца, мастак-грамадзянін, мастак-асветнік... Такім павінен быць сёння кожны, хто ўсклаў на сябе нялёгкаю місію — фарміраваць маральныя і эстэтычныя ідэалы грамадства ў час яго стваральнай перабудовы. Гэтая думка панавала на XII з'ездзе мастакоў Беларусі, які 20—21 сакавіка працаваў у Мінску. У рабоце чарговага форуму майстроў выяўленчага мастацтва рэспублікі прыняло ўдзел 468 дэлегатаў.

У справядным дакладзе, з якім выступіў першы сакратар праўлення СМ БССР У. ГАРДЗЕЕНКА, гаварылася пра тое, што за мінулыя пяць гадоў жыццё іскраў і скульптары, графікі і манументалісты, плакатныя і прыкладныя стварылі нягледзячы на суровыя ўмовы, якія не толькі экспанаваліся на сотнях выставак, але арганічна ўвайшлі ў жыццё чалавека. Яны ўпрыгожваюць тэатры і бібліятэкі, станцыі Мінскага метрапалітэна і калгасныя клубы, іх мы бачым на старонках літаратурных выданняў у якасці ілюстрацый, у лепшых спектаклях, якія афармлялі беларускія сцэнографы... Мастакі рэспублікі — пастаянныя ўдзельнікі буйных усесаюзных выставак. З іх творчасцю пазнаёміліся гледачы многіх краін свету — Балгарыі і Югаславіі, Польшчы і Венгрыі, Мексікі, Індыі, Італіі, Сірыі... Аднак, як адзначыў дакладчык, ёсць яшчэ ў дзейнасці творчага саюза нягледзячы на праблемы, якія замінаюць яму актыўна ўключыцца ў працэс яснага абнаўлення мастацтва, што зніжае яго агульны ўзровень.

З дакладам рэвізійнай камісіі выступіў яе старшыня заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. МАЛІШЭВСКІ.

У спрэчках па дакладзе выступіла больш за сорок прамовцаў — прадстаўнікоў творчых секцый і камісій Саюза мастакоў БССР, Мастацкага фонду рэспублікі.

Перад дэлегатамі з'езда выступілі таксама госці — старшыня праўлення Саюза мастакоў СССР М. КУРЫЛКА-РУМІН,

Прэзідыум XII з'езда мастакоў Беларусі.

народны мастак Арменіі, член-карэспандэнт Акадэміі мастацтваў СССР Г. ЧУ-БАРАН, народны мастак СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Малдаўскай ССР Э. РАМАНЕСКУ, жывапісец з Літвы І. ПЕКУР, скульптар з Таджыкістана А. АХУНАУ.

З прамовай на з'ездзе выступіў другі сакратар ЦК КПБ Г. Г. БАРТАШЭВІЧ, які, у прыватнасці, сказаў, што верным кампасам у творчых пошуках майстроў мастацтва быў і застаецца метада сацыялістычнага рэалізму, а заўсёдным ідэяльным арыенцірам — партыйнасць і народнасць шматнацыянальнага савецкага мастацтва. Няма сумненняў у тым, адзначыў Г. Г. Барташэвіч, што мастакі

рэспублікі ўносяць значны ўклад у выкананне рашэнняў XXVII з'езда КПСС, дастойна сустрэнуць 70-годдзе Вялікага Кастрычніка.

У рабоце XII з'езда мастакоў прынялі ўдзел Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. С. ТАРАЗЕВІЧ, Старшыня Савета Міністраў БССР М. В. КАВАЛЕУ, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. МАЗАЙ, адназначны работнік ЦК КПСС М. М. ЛАБУЗАВА, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ І. І. АНТАНОВІЧ, міністр культуры БССР Ю. М. МІХНЕВІЧ, кіраўнікі міністэрстваў і ведамстваў, прадстаўнікі партыйных і савецкіх органаў, творчых саюзаў, працоўных калектываў рэспублікі.

З'езд мастакоў прыняў рэзалюцыю па справядным дакладзе праўлення, зацвердзіў даклад рэвізійнай камісіі. Былі выбраны новы склад праўлення і рэвізійнай камісіі Саюза мастакоў БССР, дэлегаты на VII з'езд мастакоў СССР.

21 сакавіка адбыўся арганізацыйны пленум новага складу праўлення Саюза мастакоў БССР, старшыня якога быў выбраны заслужаны дзеяч мастацтваў БССР У. СТАЛЬМАШОНАК. Старшыня рэвізійнай камісіі творчага саюза стаў В. НЯМЦОВ.

Справядзача аб рабоце з'езда будзе змешчана ў наступным нумары. НАШ КАР.

ЧЫТАЧ СТАВІЦЬ ПЫТАННЕ

Хай стане днём памяці

44 гады назад фашысцкія карнікі
знішчылі Хатынь

Сваю першую журналісцкую практыку я праходзіў у лагойскай раённай газеце «Ленінскі сцяг». Гэта было летасе. Ездзіў па раёне — гэтым надвычай маляўнічым і вядомым кутку Беларусі, знаёміўся з яго людзьмі, з іх справамі. І, вядома ж, не абмінуў Хатыні — зрабіў для газеты запіс гаворкі з адным з лепшых і вопытнейшых экскурсаводаў мемарыяльнага комплексу Элай Сямёнаўнай Качан. Хадзіў я з ёй па бетонных плітах-сцяжынах былой вёскі, слухаў яе расказ, назіраў за наведвальнікамі і ці не ўпершыню ўбачыў Хатынь не як інтэр'ю: сэрцам, душою...

У Хатыні я, вядома, бываў і раней, і неаднойчы — першы раз, калі мне было, пэўна, гадоў пяць. Слухаў журботны звон, які ціха перакоўваецца ад коміна да коміна, стаў ля Сцяны Памяці, хадзіў па могіл-

ках вёсак. Трывожна, журботна было мне. Але розум, дзіцячы розум, не мог у поўнай меры асэнсаваць увесь жах той трагедыі, якую зведала наша зямля за гады фашысцкай навальі.

Мінуў час. Я пасталеў. Паспеў паездзіць па нашай шматпакутнай і гераічнай рэспубліцы. І паўсюль на ёй сустракаў ці то сціплыя помнікі на магілах партызан дзе-небудзь на ўскрайку лесу, ці то абеліск-пірамідку з зорачкай пры дарозе, пад якімі ляжаць салдаты-вызваліцелі, ці то каменныя стэлы з даўжэзнымі спісамі загінуўшых аднавяскоўцаў на галоўнай плошчы, бадай, кожнай калгаснай і саўгаснай вёскі.

І вось я зноў у Хатыні. Зноў крокчў па могілках загубленых, спаленых разам з людзьмі беларускіх вёсак, зноў стаў ля журботнай Сцяны Памяці, хадзіў паволі ад зруба да зруба,

услухоўваючыся ў жалобныя галасы званаў, і перад вачыма паўставалі тыя, бачаныя мною на пагоркавай Міншчыне, азёрнай Віцебшчыне, шырокай, амаль стэпавай Брэстчыне сціплыя помнікі, пірамідкі, абеліскі, стэлы і цэлыя мемарыялы, пастаўленыя паўсюль на нашай зямлі ў памяць загінуўшых і закатаваных.

— Паверыце ці не, але, бадай, сама цяжэй расказаць ветэранам, людзям, якія бачылі вайну на свае вочы, прымалі ў ёй непасрэдны ўдзел, вынеслі, як гаворыцца, яе на сваіх плячах, — ціха гаварыла мне Эла Сямёнаўна. — З імі асабліва цяжка. Яны, ціха ступаючы па балючых, нібы і сёння пасыпанных чалавечым попелам плітах, не саромеюцца сваіх мужных і горкіх слёз. Яны плачуць. А я тады таксама не магу стрымацца, слёзы самі на вочы набягаюць. Іншы раз да таго дойдзе, што хочацца заплакаць наўзрыд, махнуць рукою і збегчы адсюль, з гэтага такога непа-чалавечы цяжкага, жудаснага месца...

Той дзень у Хатыні перавярнуў ува мне душу. Хатынь — гэта не проста помнік спаленай фашыстамі лагойскай вёскі. Хатынь — гэта помнік усім нашым спаленым вёскам. Хатынь — гэта наш боль, наша жалоба, нашы слёзы. Хатынь — гэта сімвал спаленай, разрабаванай, згвалтаванай, расстралянай, знявечанай, але і мужнай, і няскоранай беларускай зямлі. Хатынь — гэта наша вечная памяць!

Зараз у друку ставіцца пытанне аб устаўленні ў краіне Дня памяці (згадаем нядаўні агляд пісем на гэтую тэму, змешчаны ў «Правде»).

Трагедыя ў Хатыні адбылася 22 сакавіка 1943 года. 22 сакавіка... Дзіўна, але сёлета ў гэты дзень, калі я не памыляюся, ні друк наш, ні радыё з тэлебачаннем не згадалі Хатыні. Сумна і горка ад гэтага. Дзень гібелі Хатыні, якая стала сімвалам злачынстваў фашызму на

нашай зямлі, дзень гэты—22 сакавіка—хай стане днём памяці ахвяр, якімі заплаціла зямля наша і народ наш за шчасце і волю, за жыццё. Дзень гэты не павінен адзначацца раз у дзесяцігоддзе, пад час трагічных юбілеяў. Ён павінен адзначацца штогод. Штогод у гэты дзень няхай мы, жывыя, успомнім нашы спаленыя вёскі і іх загубленых жыхароў. Успомнім усіх тых, што не прыйшлі з франтоў Вялікай Айчыннай, што зляжылі свае галовы ў партызанскіх аперацыях, засадах, ды-

версіях, у засценках гестапа, у канцлагерах. Успомнім усіх, каго не прыждалі ў пераможным сорок пятым мацяры і бацькі, жонкі і бабулі, браты і сёстры, дзеці. Успомнім і схілім галовы перад памяццю савецкіх людзей, каго праглынула мінулая вайна.

Дзень Хатыні хай стане днём нашай трывожнай і нямоўчай, як хатынскія званы, памяці Максім ГІЛЕВІЧ, студэнт факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна.

Андрэй ДЗЯМЕНЦЕЎ

ЗВАНЫ ХАТЫНІ

На дрэвах іней зноўку стыне.
І ў цішыні, нібыта ў сне,
і ў сіняе званы Хатыні
Звіняць.
Іх звон баліць і мне.

Прад гэтым спевам
незвычайным
маўчу і плачу ў той жа міг.
ЯК ДЗЕЦІ У ПОЛЫМІ КРЫЧАЛІ!
І сёння чуцен голас іх.

Над белай цішынёй Хатыні
Званы, як галасы, як лёс
Тых, што пайшлі ў агні і ў дыме
вышэй нябёс.

«Я — ГАННА, ГАННА!» —
стогн здалёку.
«О, ДЗЕ ТЫ, МАМА?» —
плач здалёку.

Ідзе стары з малым праз
страх,
ідзе знявечаны.
Знямог. На бронзавых нагах.
Увекавечаны.
Жывы стары.
Сярод нягод,
нібыта згублены прахожы,
каторы год, каторы год
ЁН ВЫЙСЦІ З ТАГО ДНЯ
НЕ МОЖА!

ІХ САГНАЛІ У ХЛЕУ,
АБКЛАЛІ САЛОМАЙ
І ПАДПАЛІЛІ. 149 ЧАЛАВЕК,

З ІХ 76 ДЗЯЦЕЙ ЛЕГЛА
У ГЭТАЙ ЖУДАСНАЙ МАГІЛЕ.

Ён чуе:
па галасах — з аўтамата.
Па крыку і слёзах дзяцей —
з аўтамата.
Па цішыні і па агні —
з аўтамата.

Стары ўсё плача.
І не таму, што стары,
а таму, што нікога не засталася.
Сяло аплаквае ў самоце
ідзе, хоць спапялелі ўсе.
Па снезе, ліўнях, па спякоце
ён памяць цяжкую нясе.
І колькі даўдзецца жыць —
і жыць і бедаваць
СТО СОРАК ДЗЕВЯЦЬ ДУШ
ЯМУ У ДУШЫ
да смерці зберагаць.

Хатынь з граніту — вулкі,
сходцы.
І камяні на ўсё сяло.
І скрыпнуць дрэвы, як
варотцы,—
Калі шчэ тут жыццё было.

На дрэвах іней зноўку стыне.
І ў цішыні, нібыта ў сне,
і ў сіняе званы Хатыні
Звіняць.
Іх звон баліць і мне.

Пераклаў Ю. СВІРКА.

Студзеньскі Пленум ЦК КПСС нацэляе ўсіх нас на развіццё і паглыбленне перабудовы, сказаў пры адкрыцці пасяджэння сакратар праўлення СП СССР Юрый Грыбаў. Якія мы, пісьменнікі, маем магчымасці адгукнуцца на рашэнні Пленума? Раманы, апавесці, паэмы хутка не напішуча. Таму сёння ўзрастае роля нарыса і публіцыстыкі. Пісьменнікі, і маладыя, і сталыя, павінны, на маю думку, на час адарвацца ад эпікі, выступіць у газеце, на радыё, на тэлебачанні. Сродкі масавай інфармацыі чакаюць пісьменніцкага слова, і нам трэба адгукацца. У публіцыстычнай працы пісьменніка і ўласобіцца яго партыйная, грамадзянская заклапочанасць справай перабудовы, яе поспехам. Перабудова абдымае ўсе сферы жыцця, тут усё ўзаемазалежна — педагогіка, гаспадарка, кадры, экалогія, праблемы вайны і міру. І ў публіцыстыцы, у змаганні за абнаўленне, за новую духоўную атмасферу знойдзецца справа для пісьменніка любога жанру, любога накірунку.

Ніхто з нас не здолее сёння адназначна акрэсліць стан беларускай публіцыстыкі, зазначыў кіраўнік секцыі нарыса і публіцыстыкі СП Беларусі Віктар Карамазяў. У яе адрас выказваліся самыя розныя ацэнкі і на з'ездзе пісьменнікаў рэспублікі, на партыйных сходах, на пленумах праўлення СП. У апошнія гады беларуская публіцыстыка, безумоўна, развівалася. Мы звязваем яе пэўныя поспехі з творчасцю І. Дуброўскага, А. Казловіча, В. Якавенкі, С. Алексіевіч, Я. Бузінаса, У. Ліпскага, М. Герчыка, Л. Левановіча і іншых. Мы надаём вялікае значэнне выступленням у публіцыстычным жанры нашых празаікаў і паэтаў, драматургаў і крытыкаў — А. Адамовіча, В. Віткі, К. Тарасава і некаторых іншых. Прыходзіць у публіцыстыку і таленавітая моладзь. Разам з тым, мы бачым, што наша публіцыстыка яшчэ не смела выходзіць на кардынальныя праблемы эканомікі, высковага і грамадскага жыцця, маралі. Мы не заўжды зазіраем у глыбіню сацыяльных канфліктаў, не гаворым усю праўду аб жыцці грамадства. Гэтыя хібы публіцыстыкі сталі асабліва відарочнымі ў апошні час, калі ў краіне распачаўся працэс рэвалюцыйнай перабудовы. Будзем шчырымі: і публіцыстыка, і наогул беларуская літаратура да такіх перамен аказаліся непадрыхтаванымі, мы сустрэлі іх як нечаканасць. Раней мы скардзіліся, што нам шмат што перашкаджае пісаць праўду, шмат хто стрымлівае нашае піра. А зараз можна гаварыць пра ўсё і на поўны голас, але мы самі ў разгубленасці: не хапае мужнасці, шчырасці, вастры зрок, у слыху. Натуральна, гэтыя недахопы адбываюцца і на абліччы нашай літаратурнай перыядыкі.

В. Карамазяў гаварыў пра тыя захады, якія ён, на яго думку, маглі ўзяць прэстыж жанру публіцыстыкі ў часопісах і ў выдавецтве.

Аглядаючы публіцыстычныя раздзелы часопісаў «Полымя» і «Малодосць», маскоўскі крытык Вячаслаў Івашчанка звярнуў, у прыватнасці, увагу на інтэрв'ю з І. Шамякіным, на яго думку аб тым, што пісьменнікі павінны з большай энергіяй даследаваць працэсы, якія адбываюцца сёння ў калгасах і саўгасах — «паехаць туды, убачыць, пажыць з гэтымі людзьмі, пабываць на рабочых месцах, каб пранікнуцца сапраўднымі клопатамі вёскі».

Безумоўна, працягваў В. Івашчанка, няпроста зрабіць усе запар нумары «выдатнымі» ў адносінах праблемнай публіцыстыкі, але ж ёсць шмат публікацый, дзе яны прыкметны наогул знікаюць.

Зрабіўшы крытычны аналіз асобных публікацый, спыніўшыся на іх слабых баках, аглядальнік зазначыў: «Бесканф-

ліктнасць, беспраблемнасць апісальнай, «лірычнай», турысцка-краязнаўчай «публіцыстыкі» тым больш кідаецца ў вочы, што побач існуе моцная плынь нарыса і артыкула, адзначаных смеласцю грамадзянскай пазіцыі, высокімі мастацкімі вартасцямі».

Маскоўскі празаік Яўген Вераб'ёў выступіў на Савеце з прапановай, якая, на яго словах, «зыходзіць ад даволі вялікай групы літаратараў, якія сардэчна адносяцца да Беларусі, да яе літаратуры». Прапанова гэта наступная: арганізаваць штогодні Сіманаўскія

ва, што ты хочаш, за што змагаешся, як выконваеш свой абавязак публіцыста.

Перакладчыца Рыма Каваленка гаварыла пра публіцыстыку часопісаў «Полымя», «Малодосць», «Беларусь». Праца, якую затрачвае пісьменнік ці журналіст, збіраючы матэрыял, асэнсоўваючы яго, гэтая праца заўжды адбываецца на якасці публікацыі. І вось, у гэтым плане, гаварыла Р. Каваленка, я бачу намаганні рэдакцый названых выданняў перадаваць сваю работу, стаць больш крытычнымі. Упам'яная гутарка з І. Шамякіным,

чытаць цікава. Справа нават не ў вастрыні. Зараз стала модным у рэдакцыях падштурхоўваць аўтара: называй прозвішчы, гавары праўду-матку, шукай словы мацнейшыя. Моцныя і мацнейшыя словы знайсці не цяжка. Але ж не моцнымі словамі вырашаюцца справы, ды і не ў адзін дзень усё робіцца. Зараз трэба глыбока, строга, транна разабрацца, што адбываецца і як жыць далей. Беларускім публіцыстам гэта пад сілу, неабходна толькі больш дакладна акрэсліваць сваю грамадзянскую пазіцыю,

блізкіх да Чарнобыля, як у даўгу мы і перад працоўнымі з 80 беларускіх вёсак і мястэчак, якія трапляюць у зону высялення ў сувязі з будаўніцтвам Даўгаўпілскай ГЭС на Дзвіне.

Гісторык Аляксей Каўко гаварыў у сваім выступленні пра абавязак публіцыстыкі асвятляць праблемы захавання духоўнай спадчыны народа, развіцця яго культуры, сацыяльнай пазіцыі на зместу і нацыянальнай па форме. Да гонару беларускай публіцыстыкі трэба адзначыць, што яна мэтанакіравана, можна выступала супраць бессэнсоўнай меліярацыі, супраць неразумнага высушвання балот і рэчак. Але на беларускай публіцыстыцы ляжыць віна за няўвагу да гістарычнай тэмы. Яна выпускала з поля зроку праблему шматгадовага высушвання гістарычнай памяці. Прыгадаем яе няўвагу хоць бы да фактаў знішчэння помнікаў гісторыі і культуры. Таму, працягваў А. Каўко, беларускім публіцыстам трэба засяродзіцца і на такім прыцэпным пытанні: у якім стане сёння духоўная свядомасць народа і што трэба рабіць, каб духоўная перасмэннасць тут захоўвалася, мела працяг. Гэта будзе адначасова і патрыястычны, і інтэрыналістыкі, ленынскі падыход да праблемы. Беларуская мастацкая літаратура ў гэтым аспекце апошнім часам дае, на мой погляд, значную фору публіцыстыцы. Пра гэта сведчаць вершы Пімена Панчанкі, напісаныя напярэдадні студзеньскага Пленума, глыбокія, прасякнутыя пачуццём грамадзянскага неспакою выказванні Васіля Быкава.

Крытык і літаратуразнавец Аляксандр Уласенка даў станоўчую ацэнку шэрагу лімаўскіх публікацый (дзялогі С. Алексіевіч, артыкул В. Жыбуля, нататкі Л. Дранько-Майсюка і г. д.). У той жа час ён спыніўся на пытаннях майстэрства. Мы, казаў ён, не можам адмежаваць нарыс, публіцыстычны артыкул ад літаратуры, ад вялікіх жанраў. Таму чакаем ад аўтара прафесійнага майстэрства, мастацкасці. І вось тут бачыцца галоўны недахоп беларускіх публіцыстычных твораў — недахоп мастацкасці. Нават цікавым выступленнем бракуе грунтоўнага ведання псіхалогіі, бракуе філасафічнасці, нарэшце, добрай жывой мовы. За фактамі знікае жывы чалавек. А яшчэ М. Горкі вучыў, што востно нарыс павінны быць жывымі людзьмі, няхай будзе гэта адзінка ці творчы калектыў. Нарысу неабходны характары, а характары выяўляюцца праз мову. Чытаю, напрыклад, у «Малодосці» цікавы па зместу артыкул В. Грабаўца, які гаворыць пра сухасць мовы нашых літаратараў і лектараў, але ж і сам піша пра гэтыя недахопы тою ж сухой, здольнай адштурхнуць чытача мовай. Мне падабаюцца нарысы А. Казловіча — у яго змест падаецца праз вобраз, дзеянне адбываецца напружана, бачыш мэта, да якой імкнецца аўтар.

Публіцыст Яўген Будзінас гаварыў пра пэўныя складанасці перабудовы, завастрыў увагу на пытанні: ці ўсім патрэбна перабудоўваць свае погляды і свядомасць? У той самы час, калі нарасталі застоўныя з'явы, сумленна працягваў В. Быкаў, сфарміравалася публіцыстыка Ю. Чарнічэнка, Г. Лісічкіна, А. Стрэлянага. Людзі, якія гаварылі праўду, існавалі заўжды, былі яны і дзёсяць, і дваццаць год назад, так што сора і віна за ўсе нашы беды не можа класіцца на ўсіх роўна. Горш, што тыя, хто павінен саромецца, наўрад ці здольныя на гэта. Многія з іх ужо «перабудаваліся», засвоілі новую тэрміналогію, і панесліся (Заканчэнне на стар. 6).

БЫЦЬ ПЕРАДАВЫМ ДАЗОРАМ!

Як ужо паведамлялася ў «Ліме», нядаўна ў Маскве адбылося пасяджэнне Савета па беларускай літаратуры СП СССР (вёў яго новы старшыня Савета Я. Хелемскі), на якім быў раз-

гледжаны стан мастацкай публіцыстыкі на старонках літаратурных выданняў Беларусі (за другую палову мінулага года). Ніжэй мы друкуем справядачу з гэтага пасяджэння.

чытанні ў Магілёве (пад Магілёвам, на Буйніцкім полі, раззеваны прах К. Сіманава). Чытанні дазволілі б уважліва пачытаць цэлы пласт памяці, паслужылі б аднасілі літаратурнаму братні рэспублікі і далі б новы творчы імпульс літаратуры пра Айчынную вайну.

Сёння мы многа пішам пра неабходнасць новай свядомасці, новага мыслення, новага чалавека, гаварыла на пасяджэнні Святлана Алексіевіч. Некалькі год назад мы даводзілі адзін аднаму, што нам не даюць выказацца. Цяпер сітуацыя змянілася, але нічога цікавага на рэдактарскія сталы не кладзецца. Нават «у стол» не пісалі. Таму я зараз думаю пра недахоп асабістай мужнасці, пра тое, што ўсім нам павінна быць сорама. Мне, напрыклад, заўжды сорама назіраць на нашых пісьменніцкіх сходах масавую смеласць і актыўнасць, якая пасля сходу знікае, як дым. Ці ўзяць такое. Людзі, якія не ведаюць, з якога боку вылятае з камбайна зерне, раптам разважаюць пра якасці камбайнаў, людзі, якія гадамі не бачылі вёскі, вярнуўшыся абмяркоўваюць, якія хаты патрэбны сялянам — з паркетам ці без яго. У мяне такое адчуванне, што ўсе мы аказаліся духоўна і прафесійна разбэшчанымі. Ну, калі не ўсе, дык большасць. Мы з многім мірыліся і зараз дарэмна думаем, што перад аркушам паперы гэтая разбэшчанасць некуды знікне і мы станем раптам лепшымі. Чым ёсць на самай справе. Я думаю, што гэта важная для літаратуры праблема — масавы кампраміс, масавае маўчанне. Нядаўна сустракаюся з адным добрым журналістам, ён радасна гаворыць, што, вось, жыццё зрушылася, адбываюцца перамены. Праз некалькі дзён разгортваю газету, бачу ягоны артыкул — увесь набор таго, што ён пісаў пяць гадоў назад. Званю яму па тэлефоне, пытаюся: дзе ж тое, пра што ты так прыгожа гаварыў? Ён адказвае: мы з табой пагаварылі як разумныя людзі, а газета — гэта зусім іншае.

Я ўпэўнена, працягвала С. Алексіевіч, што найбольшая каштоўнасць нашага грамадства — эласная асоба. Людзей гадамі і дзесяцігоддзямі адвучвалі думаць самастойна, у тым ліку, зразумела, і публіцыстаў. Сённяшні дзень патрабуе ад нас мужнасці. Трэба самому сабе адказаць, што ты зрабіў для перабудовы, для грамадст-

на маю думку, гады два назад была б зусім іншая. Гэта вельмі цікавы матэрыял, відавочны крок часопіса наперад. Наогул, хачу адзначыць добры ўзровень выканання некаторых матэрыялаў у часопісе «Полымя». Калі тон адпавядае тэме, адпавядае майстэрству пісьменніка, то публікацыя дасягае адметных вынікаў. Мне цяжка пагадзіцца з думкай, што празаікі павінны адарвацца ад раманаў, паэты — ад паэм, і ўсёй грамадой рушыць у публіцыстыку. Гэта малаверагодна. Трэба рабіць стаўку на маладых аўтараў. Некаторыя публіцыстычныя публікацыі, у прыватнасці, змешчаныя на старонках «Малодосці», сведчаць, што таленавітая моладзь у рэспубліцы ёсць.

Шырокі тэматычны дыяпазон, працягвала Р. Каваленка, характэрны для «Беларусі». Часопіс арыентуецца на моладзь і закрэпае вострыя праблемы. Хочацца адзначыць матэрыял В. Лапіна пра наркаманаў. Гэта грунтоўны, сур'ёзны артыкул, дзе аўтар разглядае з'яву без граблівасці, а з глыбокім спачуваннем да чалавека, з імкненнем разабрацца ў негатыўнай з'яве. Не ўсе публікацыі, на жаль, роўныя. Мяне здзівіла, напрыклад, калі матэрыял пра вясковы дом далі пракаменціраваць начальніку аддзела Дзяржплана. І вось начальнік пачынае «блць» аўтара дзяржаўным планам эканамічнага і сацыяльнага развіцця рэспублікі, іншымі высокімі дакументамі, даказвае, што ўбачанага аўтарам на ўласныя вочы быць не можа і заканчвае аптымістычнай рыторыкай: «Можна быць упэўненым, што беларуская вёска ў блізкай будучыні цалкам зменіцца, стане прыгожай. Яе жыхары атрымаюць цудоўныя кватэры, добрыя школы і спартыўныя пляцоўкі».

Аглядаючы публіцыстычны раздзел часопіса «Нёман», ленынградскі пісьменнік Ілья Фанякоў адзначыў, што «на большасці матэрыялаў ляжыць адбітак мінулага дня». Чаму мы з такім захапленнем чытаем І. Васільева, А. Стрэлянага, працягваў Фанякоў. Таму, што ў іх нарысах ёсць драматызм жыцця, драматызм развіцця ідэі. Драма ідэі адбываецца сёння ў нашым грамадскім жыцці, у нашай эканоміцы, у сферы маральнай. Калі ў нарысах, артыкулах адчуваецца напал гэтай драмы, тады іх і

па-грамадзянску можна абвастраць ідэю кожнага свайго твора.

Кіеўскі празаік і публіцыст Сяргей Плачында падрабязна спыніўся на публіцыстычных выступленнях «Ліме», выказаў шэраг меркаванняў наконт таго, якім чынам у рэспубліцы могуць быць павялічаны магчымасці для ажыўлення нарыса і публіцыстыкі (стварэнне літаратурнай газеты, заснаванне новага часопіса тыпу нядаўна створанага часопіса «Кіеў» і г. д.).

Спыніўшыся на тых праблемах, якія сёння асабліва хваляюць украінскіх публіцыстаў, С. Плачында палемізаваў з аўтарам нарыса «Сурэмерна часу» («Нёман», № 8 за 1986 г.), дзе гутарка ідзе аб асушэнні Палесся. Замоўчванне памылак і паўпраўда, гаварыў ён, ужо дорага нам каштавалі. Гэта заганы шлях. Публіцысты павінны весці адкрыты дыялог з меліяратарамі. Пытанні экалогіі не могуць быць прэрагатавай нейкай адной установы, груп асоб, займаючых пасады, бо тут закранаюцца жыццёвыя і духоўныя інтарэсы мноства людзей, усяго народа.

Пра абавязак публіцыстыкі ўважліва даследаваць духоўны свет чалавека гаварыў Анатоль Грачанікаў, галоўны рэдактар часопіса «Малодосць». Ёсць нямала аўтараў, якія лічаць характар, душу, натуру асобнага чалавека нечым малаважным у параўнанні з сацыяльнымі з'явамі ці эканамічнай праблемамыкай. Пару гадоў назад, прывёў прыклад прамоўца, часопіс надрукаваў нарыс пра сельскага інтэлігента, настаўніка, які не пабаяўся ўступіць у канфлікт з дырэктарам саўгаса. Дык дырэктар саўгаса арганізаваў такі ціск на часопіс, што справа дайшла да самых высокіх інстанцый. Прыгавдаю гэты выпадак вось чаму. Многія, нават і вядомыя нашы старшыні калгасаў, дырэктары саўгасаў — добрыя гаспадары на зямлі, але дазваляюць сабе сапраўднае самаўпраўства, няўвагу ў адносінах да людзей. Наша літаратура і публіцыстыка, на маю думку, зараз, асабліва пасля студзеньскага Пленума ЦК КПСС, павінна актыўна гаварыць пра адносіны паміж людзьмі, пра чалавечнасць, узаемную павагу. Дарэчы, нашы публіцысты ў даўгу перад жыхарамі раёнаў,

БЫЦЬ ПЕРАДАВЫМ ДАЗОРАМ!

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

наперад з тым жа паказным энтузіязмам, які дэманстравалі ў папярэднія гады. Што датычыцца публіцыстыкі ў цэлым, то тут пераход на новыя рэйкі няпросты. Яшчэ нядаўна галоўным прынцыпам публіцыста лічылася вастрыня. А зараз мы стаім перад фактам, калі ўся праўда гучыць з вуснаў кіраўнікоў партыі, з афіцыйных трыбун. Што ў такім разе рабіць публіцысты далей? Справа, зразумела, знойдзецца, бо пакуль што на шляху афіцыйна абвешчаных станоўчых ідэй і правязначэнняў шмат перашкод. Тут і неразуменне значнай колькасцю кіраўнікоў, якіх канкрэтных дзеянняў ад іх чакаюць. Тут і нежаданне пэўнай колькасці людзей пазбаўіцца тых даброт і прывілеяў, якія яны атрымалі ў сілу меўшых месца скажэнняў сацыялізму. Супрацьстаяць перабудове і тым людзям, для каго перабудова паражжае стратай размеркавальнай функцыі — сродку іх дабрабыту.

Колькі ўжо пісалася пра высокую ролю публіцыстыкі, але адносіны да яе ў нашых беларускіх часопісах і выдавецтвах, здаецца, ніколі не палепшыліся, гаварыў далей Я. Будзінас. Не паддаецца асэнсаванню рэдакцыйнае патрабаванне, каб аб'ём публіцыстычнага нарыса не перавышаў два аркушы. Але чаму ён не можа мець тры аркушы? Любыя параўноўваюць публіцыстыку з разведкай, з перадавым дазорам і г.д. Але колькі месяцаў ляжыць гэтая «разведка», гэтая «дазорная» ў рэдакцыйных сталах, пакуль рэдактар знойдзе час іх прачытаць? З уласнага вопыту ведаю—пяць-шэсць месяцаў. У любым маскоўскім выданні публіцыстыку чытаюць незаўтра, у горшым выпадку—на працягу трох дзён. Трэба і нам апэратыўна ставіцца да апэратыўнага жанру.

Перакладчыца і журналістка, супрацоўніца «Літгазеты» Тамара Залатухіна ўхваліла тэматычную рознабаковасць і змястоўнасць публікацый часопіса «Беларусь». Як прыклады ўдалых матэрыялаў Т. Залатухіна назвала артыкулы В. Палтаран пра І. Пташнікава, А. Шабаліна пра А. Макаёнка, сёмы нумар за леташні год, прысвечаны культурнай спадчыне. Закранула яна пытанне аб моўнай сітуацыі ў рэспубліцы: становішча з мовай, значыла яна, далёкае ад нармальнага, калі меркаваць па тыражах часопісаў і газет. Але не можа быць, каб народ адмаўляўся ад роднай мовы. Мінулым летам, прыгадала пісьменніца, ёй давялося быць у Запаляр'і. Там удзельнікі нарады наведаль адзін ваенны карабель, дзе афіцэры, беларусы па паходжанні, гаварылі аб тым, як шчыміць сэрца, калі яны чуюць роднае слова.

Пісьменнік Васіль Якавенка закрануў пытанні ўзаемаадносін аўтара-публіцыста з рэдакцыямі, крытыкаваў маючую месца інертнасць рэдактараў у справе вырашэння надзменных праблем жыцця.

З заключным словам выступіў старшыня Савета па беларускай літаратуры Якаў Хелемскі. Задача ў тым, падкрэсліў ён, каб усе добрыя словы ператварыць у дзеянне, дамагчыся, каб беларуская публіцыстыка была актуальнай, вострай, сапраўды пісьменніцкай.

Наш кар.

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

«НАШ ДРУК менш за ўсё піша пра тых, хто працуе ў дзіцячай і юнацкай літаратуры, — сказаў на VIII з'ездзе пісьменнікаў СССР Г. Маркаў. — І мірыцца з такім становішчам нельга». Сапраўды, ці ж можна мірыцца з тым, што некаторыя беларускія аўтары, якія пішуць для дзяцей, гадамі чакаюць слова аб сабе, што водгук прэсы на дзіцячую кніжку ўспрымаецца ледзьве не як свята? І заўсёды абуджаецца надзея на актывізацыю крытычнай думкі, калі з'яўляюцца публікацыі на пытанні дзіцячай літаратуры. У штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» (23.01.1987) такіх публікацый — аж тры. Нельга не адчуць і не падзяліць трывогі, выказаную іх аўтарамі — А. Бадаком, С. Кавалёвым, настаўніцай М. Барысёнак, не згадзіцца з іх думкай аб неабходнасці ўзняць прэстыж беларускай дзіцячай літаратуры, рашуча пераадолець штамп, прымітыў, апісальнасць, аднастайнасць, больш смела асвойваць новыя сферы, канфлікты, няспынна павышаць мастацкую вартасць твораў для дзяцей. Такія задачы заўсёды стаялі перад дзіцячай літаратурай, але ў наш час яны як ніколі надзеныя, бо ўзрасла выхаваўчая роля дзіцячай літаратуры. Узрасла таксама і роля крытыкі. Ад яе патрабуюцца павышэнне крытэрыяў ацэнкі, больш удумлівы аналіз з'яў, што стрымліваюць рух літаратуры, зніжаюць яе выхаваўчы эффект. На гэтыя акалічнасці і звярнуў увагу А. Бадак.

Слушныя думкі выказаны С. Кавалёвым аб магчымасцях і вялікім значэнні казачнага жанру ў развіцці і выхаванні дзяцей. Аднак хацеў ці не хацеў таго С. Кавалёў, але нават назвай свайго артыкула «Ад «Казак жыцця» да жыцця без казак» ён фактычна перакрэсліў здабыткі беларускага казачнага жанру. Таму цяжка прыняць байцоўскі, наступальны тон аўтара. Можна, і эффектна гаворыць ён, можна, і смела, але...

Паспешлівых вывадаў і папрокаў у артыкуле шмат. Акрытык жа закліканы не толькі папракаць, але і даваць чытачу правільнае ўяўленне аб прадмеце размовы.

«Няма, няма, няма», — настойліва паўтарае С. Кавалёў, і міжволі ўзнікае пытанне:

чаму ж ён з такой паслядоўнасцю цураецца казкі вершаванай?

Наш сучасны казачнік Васіль Вітка ўзнагароджаны Міжнародным Ганаровым Дыпламам Х.-К. Андэрсена, журы адзначыла казкі В. Віткі, як «выдатны ўзор літаратуры міжнароднага значэння». Імя яго занесена ў Ганаровы спіс лепшых казачнікаў свету.

Дык хіба «ў нас няма ніводнага аўтара (падкрэслена мной.

Вясёлая і карысная гульня чакае малых у казцы А. Лойкі «Як Тоня рэха шукала».

Паэма захапляе мілагучнасцю, спрыяе выхаванню ў малых добрага эстэтычнага густу, стварае трывалую аснову для фарміравання ў іх патрыятычных пачуццяў.

Арыгінальна пераасэнсаваны С. Шушкевічам сюжэт вядомай народнай казкі пра рэпку («Казка-быль пра рэпку»), яго казка «Камар-брыкун і Жаба-

іншым, асабліва блізкай паэзіяй. Вершаваны рытм, гучная дакладная рыфма, дынаміка вершаванага радка найбольш адпавядаюць, як пісаў С. Маршак, «звонкаму дзіцячаму голасу, дзіцячай жваваці». На маю думку, не так важна, прозай ці вершам напісана літаратурная казка. Галоўнае, каб яна захапляла, уражвала, вяла дзяцей за сабой, адкрывала ім дзівосны свет фантазіі, узвышала іх душу, зачароўвала ба-

Маргарыта ЯФІМАВА

А, МОЖА, ВАРТА ПАШУКАЦЬ?

— М. Я.) на ўзроўні сусветна вядомых казачнікаў XX стагоддзя? Нельга, на мой погляд, механічна адсякаць празаічную літаратурную казку ад вершаванай, гаварыць аб іх ізалявана, бо сутнасць кожнай з'явы пазнаецца толькі ва ўзаемасувязях, супастаўленнях. Акрамя казак В. Віткі, хацу таксама назваць цікавыя казкі У. Дубоўкі, М. Танка, С. Шушкевіча, С. Грахоўскага, Е. Лось, М. Калачынскага, А. Лойкі, Р. Барадзіліна... Спыню на гэтым пералік прозвішчаў, іх можна называць і называць, бо казка для дзяцей досыць папулярны жанр. Дарэчы, большасць з названых вышэй аўтараў пішуць вершаваныя казкі, дзеянне якіх адбываецца «не ў нейкім умоўным фальклорным мінулым», а ў наш час, у многіх з іх дзейнічаюць сучасныя дзеці, узнікаюць надзеныя пытанні жыцця і выхавання. Псіхалагічна дакладна ў казцы «Янка-Запытанка» адлюстроўвае В. Іпатава асабліва паводзін малага хлопчыка, нястомнага ў сваёй дапытлівасці:

— Мама, а чаму, смяны,
Расце цеста ў дзяцкі?
А чаму ў каровы рогі?
А куды вядуць дарогі?
...— А чаму гурук з'яўляецца?
Клім чаму завецца клімам?
І г. д.

квактуха» вучыць дзяцей ацэньваць людзей па справах, якія выяўляюць сапраўдную вартасць чалавека.

Герой казкі Р. Барадзіліна «Не такі... Не такое...» (Касмічная быль) гультаяваты пяцікласнік Максім у касмічнай ракете трапляе на Месяц і менавіта там усведамляе, як патрэбны чалавеку веды...

Беларускімі пісьменнікамі створаны незвычайныя, фантастычныя і разам з тым зразумелыя дзецям казачныя вобразы — дзяцкі Дзякуй, цёткі Каліласкі, тайнічага Раскідача, вынаходлівага Васі Вясёлікіна, які вельмі падабаецца нашым дзецям, ёсць таксама вобразы-сімвалы Добрага і Злага Атамаў, дзіўная краіна Пластмасія... Скажаце, яны ізноў жа з вершаваных літаратурных казак. Але ж гэтая казка — у актыве нашай дзіцячай літаратуры і заслугоўвае таго, каб яе лепш папулярызавалі, шырэй выкарыстоўвалі ў выхаваўчай рабоце з дзецьмі і ў школе, і ў дзіцячым садзе. Пра маленькіх дзяцей — яшчэ нават не чытачоў, а толькі слухачоў — у артыкуле С. Кавалёва асабліва клопат, бо, як піша ён, «чытач пачынаецца не са школы нават, а з першых крокаў пазнаўчых, з першых прамовленых слоў...» Такому ўзросту, між-

гаццем і музыкай роднага слова, закладвала асновы маральных каштоўнасцей.

Нельга прыняць тэзіс С. Кавалёва аб універсальнай казцы для ўсіх узростаў. Зусім не для дзяцей напісаны «Казкі жыцця» Я. Коласа. «Усёй сваёй філасофіяй, мудрым псіхалагізмам дарэвалюцыйнага казкі жыцця Я. Коласа былі, — піша А. Лойка, — творамі глыбока наватарскімі, арыгінальнымі. Яны — жамчужыны беларускай дарэвалюцыйнай навісткі, яны паставілі беларускую прозу перад неабходнасцю далейшага руху ў бок філасофскай прозы, у бок філасофскага рамана». Далёка не заўсёды слова «казка» ў назве твора сведчыць, што гэта абавязкова твор для дзяцей, як, напрыклад, «Казкі аб Італіі» М. Горкага.

Адна з галоўных спецыфічных асаблівасцей дзіцячай літаратуры — улік узросту дзяцей. «Аўтар, які ідзе ў дзіцячую літаратуру, — пісаў М. Горкі, — павінен улічыць усе асаблівасці чытацкага ўзросту. У адваротным выпадку ў яго атрымаецца кніга, пазбаўленая адраслы, не патрэбная ні дзіцяці, ні даросламу». З узростам усё больш адчувальна размяняецца мяжа паміж дзіцячай і дарослай літаратурай, стаўленне да праблемы: «Я, аўтар, супраць сярэдзіны. Можна або піць, і тым самым садзейнічаць п'янству, або не піць зусім, і тым самым процідейнічаць яму».

«Адстаўка Бахусу» — не столькі спроба разабрацца ў вытоках п'янства (ніхто ж не стане сёння ўсур'ёз успрымаць гэта як перажытак мінулага!), колькі жаданне паказаць, да чаго яно прыводзіць. Аднак В. Дранчук не злоўжывае фактамі, якіх, пры жаданні, можна, на жаль, прывесці многа. Наадварот, ён ашчадна выкарыстоўвае іх, каб не паддацца агітацыйна-дакучлівай, дэкларатывна-прадурзай тэндэнцыі.

«10 жніўня. Зусім выпадкова пазнаёміўся з прыбіральшчыцай кінатэатра, 45-гадовай жанчынай. Гаворка выйшла на пяць хвілін, а запомніў яе мушу надоўга. Таму што малако дзецям жанчына купляе з палучкі. Як ласунак, на які штодзень не хапае грошай. Каб хоць малаком аблашчыць бізрадасныя дні сваіх траіх дзяцей пры бацьку-алкаголіку. Гэта ён выпіў іх долю, іх малачка. Нават на бутэлькі з-пад яго паквапіўся. Таму купляе маці малако толькі ў пакетах».

Вам трэба яшчэ прыклады? Мне дастаткова гэтага. Самае

ЧЫТАЮЧЫ ЧАСОПІСЫ

Вось ужо амаль два гады ў краіне ажыццяўляюцца прынятыя партыяй і ўрадам шырокамаштабныя меры па пераадоленні п'янства і алкагалізму. Пасвяжэла ў нашым грамадстве—спакайней стала на

апетыту ці перад адпачынкам, у канцы тыдня і на пачатку, пасля прэміі ці авансу. Альбо проста, калі цудоўны настрой. А чаго баяцца, гэта ж не п'янства, а культурнае ўжыванне спіртных напіткаў!

ПІЦЬ АБО... ЖЫЦЬ

3 нагоды адной публікацыі
часопіса «Маладосць»

вуліцах, не чуваць лаянкі ў транспарце. І хоць чэргаў ля вінных аддзелаў яшчэ хапае, але далёка не кожны асмельваецца на вачах знаёмых прастойваць у іх.

Праўда, сказаць, што ўсе, хто любіў узняць настрой кілішкам, адразу перавыхаваліся, значыць, пайсці супраць ісціны. Многія аматары выпіць сталі проста больш «засакрэчанымі». На вуліцы нельга—не трэба, на рабоце забаронена—паўбды, а дома—сам гаспадар. Папярэджанні аб шкодзе алкаголю—глупства. Можна і не штодня. Тады, калі няма

Шчыра прызнаемся: ці ўсе мы рашуча павялі барачьбу супраць гэтага «культурнага ўжывання спіртных напіткаў»? І ўласным прыкладам, і ў друку? Не сказаць, каб такіх публікацый не было. Многія пісьменнікі выступаюць і па радыё, і па тэлебачанні, і на старонках рэспубліканскіх газет. Аднак якія аднастайныя, за рэдкім выключэннем, гэтыя матэрыялы! Хапае ў іх месца агульным разважаннем, прыводзяць выказванні аб шкодзе алкагалізму—няма толькі свайго, уласна асэнсаванага, усведамленага і перажытага, ка-

лі катэгарычнае: піць або быць, піць або жыць!—выносіцца на парадак дня гэтак адкрыта і рашуча, што кожны бачыць—альтэрнатывы няма. Ці мы яго—п'янства, ці яно—п'янства—нас!

У апошні ж час наогул публікацый на гэтую тэму паменшала. Бо наўрад ці можна ўспрымаць усур'ёз паведамленні, хто колькі штраф у атрымаў, каго панізілі ў пасадазе... Патрэбны ў першую чаргу публікацыі аналітычнага і даследчыцкага характару. Адна з іх з'явілася ў пачатку сёлета года. Маю на ўвазе «рэпартаж года з дыялогаў, акцэнтамі, дэспікавымі запісамі» Валерыя Дранчука «Адстаўка Бахусу», змешчаны ў першым і другім нумарах часопіса «Маладосць». Рэпартаж прасякнуты трывогай за лёсы і тых, хто не можа, а то і не хоча разлучыцца з чаркай, і тых, хто з цягам часу возьмецца за яе, калі барацьба, якая сёння вядзецца рашуча і прынцыпова, спыніцца на паўдарозе, як таго і чакаюць аматары «культурнага п'янства»...

Разумеючы, што да падобных публікацый, гэтаксама як і да іх аўтараў, многія ставяцца скептычна, В. Дранчук адразу прызначае, што быў час, калі і сам не парушаў «традыцыі». Аўтар адкрыта выказвае сваё

але чым меншы ўзрост дзіцяці, тым больш спецыфічная кніжка яму патрэбна. Так што не варта шкадаваць, што мы «пакуль не пераадолелі вузка-функцыянальную градацыю казак на пэўныя ўзросты маленькіх чытачоў». Розным па ўзросту дзецям патрэбны розныя казкі. Гэта аксіёма. Нездарма ж зусім маленькім дзецям народ прызначыў песні-каляханкі, нескладаныя дзіцячыя вершыкі, займальныя дынамічныя гісторыі, забаўляльнікі, і толькі пасля прыходзілі казкі. Падрастаючы, дзеці далучаліся да ўсё больш складаных тэм, сюжэтаў, жанраў. Але колькі б казак ні склалі пісьменнікі, служыла і будзе служыць дзецям казка народная.

На Беларусі добра вядомы і казкі народаў СССР, і казкі народаў свету. Але найвялікшай папулярнасцю ў юных чытачоў карыстаюцца свае, беларускія народныя казкі, мудрыя, дасціпныя, вядомыя ва ўсім свеце. Яны не толькі прыносяць дзецям эстэтычную асалоду, захапляюць фантазію, але і спрыяюць, калі выкарыстаць словы з артыкула С. Кавалёва, «выхаванню нацыянальнага чытача». Героі казкачнага эпосу Удовін сын, Хведар Набілкін, Іван Святанік, Рымша, Тромсін Бэзыменны і інш. і для сённяшніх чытачоў застаюцца прыцягальнай вяршыняй чалавечага духу і высакародства. Народныя казкі — і ў зборніках, і паасобна — выпускаюцца выдавецтвам «Юнацтва» вялікімі тыражамі — 80—100 тысяч. А паспрабуйце купіць — іх імгненна раскупляюць. Народная казка і сёння надзейна служыць сучаснасці. І як не прыгадаць тут імя лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР А. Якімовіча, які апрацаваў больш за 150 беларускіх народных казак, ён жа быў адным з заснавальнікаў беларускай літаратурнай — вершаванай і празаічнай — казкі.

Не магу пагадзіцца з выказанай у артыкуле С. Кавалёва думкай, нібыта «авантурна-прыгодніцкая казка, казка-вадранне ў выглядзе апавесці ці цыкла апавесцей, накітавалі твораў А. Волкава... самы папулярны від казкі ў маленькага чытача». Самы папулярны від казкі ў малых дзяцей — народная, з яе пачынаецца чытач. Літаратурная казка, якая сваім з'яўленнем

абавязана народнай, прыходзіць да дзяцей пазней. Навошта ж здымаць з уліку народную казку?

Добра сказаў пра гэта Н. Гілевіч у вершы «Парада маладым чытачам»:

...Навуку мудрай — край там непачаты!
Таму й нажму вам:
у жыццях на старце —
Чытайце казкі, хлопцы,
і дзяўчаты!
Старыя казачкі часцей чытайце!

С. Кавалёў піша ў сваім артыкуле: «Мы вымушаны сёння са здзіўленнем канстатаваць відэаочны заняпад... а хутчэй абсалютную няразвітасць, эмбрыянальнасць літаратурнай казкі» (падкрэслена мной. — М. Я.).

Калі абмежавацца казкамі, што названы ў артыкуле, можа здацца: сапраўды так. Але ж крытык — заўсёды даследчык, ён не абмяжоўваецца тым, што на паверхні. Дзесятаго, каб сказаць праўду, варта і пашукаць і, як прапануе малады крытык, нават пагукаць. Бо часам мы не ведаем, чым валодаем.

Безумоўна, не ўсё бездакорна ў нашай кніжнай дзіцячай гаспадарцы, але ж абстрактныя разважання, якія не грунтуюцца на фактычным матэрыяле, нічога не даюць.

Зместам сваім сучасная літаратурная казка ў прозе цесна звязана з жыццём. Гаворачы словамі А. Вольскага, «гэта казка з былоўнага папалам». З такой апавесці-казкі і прыйшоў хлопчык Бульбінка. Кніга «Незвычайныя прыгоды хлопчыка Бульбіны» Л. Прушынска ўбачыла свет яшчэ ў 1973 годзе, але гэта вельмі сучасная кніга, сучасная сваёй гуманістычнай сутнасцю, патрыятычным пафасам, ідэяй інтэрнацыянальнай садружнасці народаў.

Прыгадаем старонкі казкачнай апавесці Н. Тулупавай «Бізона-рабінзона». Колькі тут мастацкіх знаходак, захапляючай гульні, незвычайных казачных сітуацый, своеасаблівых казачных герояў: блізнят-каламесікі, дзед Цудадзед, Доктар Моркаўка, прыгажуня-чараўніца Марыня.

Наша дзіцячая літаратура, у тым ліку і казка, паступова пазбаўляецца голай дыдактычнасці, становіцца больш аналітычнай і эстэтычна тонкай: «...Казка будзе пра чырвоную

каліну, пра старую яліну-казачніцу, пра ветра-бяздомніка...» — так адухаўляе прыроду А. Васілевіч у апавяданні — казцы «Калінавая рукавічка». Мовай вобразаў раскрыла тут пісьменніца філасофскую думку аб еднасці чалавека і прыроды, якую ён закліканы берагчы, якая з'яўляецца крыніцай незлічоных багаццяў і эстэтычнай асалоды.

Прырода — сродак выхавання ў дзяцей дабрый, спагады, чалавечнасці. На гэтым засяроджвае ўвагу П. Місько ў арыгінальнай казкачнай апавесці «Прыгоды бульбобаў». Апавесць напісана эмацыянальна, поўніцца адчуваннем радасці жыцця.

Гэты твор, як і казкачную апавесць Н. Тулупавай «Бізона-рабінзона», варта было б выдаць асобнай кніжкай. Наогул, не разумею, чаму пісьменнікі так любяць выдаваць вялікія кніжкі, бо суседства з імі, хай сабе і добрымі творами, не заўсёды пажадана ў дзіцячай кнізе. Асобнымі выданнямі можна было б выдаць і дванаццаць казак, што складаюць кнігу К. Каліны «Каляровыя месцы». У іншых рэспубліках гэта практыкуецца, мы ж чамусьці выпускаем асобнымі кніжкамі толькі, як правіла, народныя казкі. А чаму? Дванаццаць невялікіх кніжак склалі б своеасаблівую серыю казак пра месяцы года. У іх шмат пазнавальнага матэрыялу, тонкіх назіранняў.

Не менш цікавыя і пазнавальныя казкі, напісаныя на матэрыяле з жыцця сучаснай Грэцыі, увайшлі ў кнігу А. Кобец-Філімонавай «Вянок дзівоў» («Юнацтва», 1986).

Не магу не прыгадаць кнігу празаічных казак вядомага беларускага паэта С. Шушкевіча «Ліса з магніфонам». Сучаснасць наклала адбітак і на назву, і на змест гэтай кнігі, у якой ёсць і алегарычная, і пазнавальная казка, і казка значнага філасофскага зместу.

Спадзяюся, што папрок у «абсалютнай няразвітасці, эмбрыянальнасці беларускай літаратурнай казкі ў прозе» адпадае...

Застаецца наш агульны клопат: няхай старажытны і заўсёды малады жанр казкі плённа развіваецца, узбагачаецца, шчодра жыўці фантазію і думкі дзяцей, радуе і мудра выхоўвае іх.

якіх, хутка з'арыентаваўшыся, таксама сталі членамі таварыства і... працягваюць «культурна піць»...

Праблемы, праблемы... Іх нямала. Хоць бы і гэтая, на якую таксама звяртае ўвагу В. Дранчук. Па-ранейшаму ў многіх рэстаранах глядзяць асуджальна і пагардліва на наведвальніка, які «гарачых» напіткаў не заказвае — план на першыя месцы. А як быць чалавеку, якому спатрэбілася гарэлка на паміні?.. Ад сябе дадам — у многіх калгасах паслугі за кая, скажам, з аплатай праз касу не наладжаны, разлік — ранейшы: пляшчай. У першую чаргу пакуюць пенсіянеры і адзінокія людзі. А хіба нармальна, што часопіс «Трезвость и культура», які заклікае весці рашучую і наступальную барацьбу супраць п'янства і алкагалізму, нават у Мінску цяжка купіць, не кажучы аб перыферыі? Тлумачэнне дзіўнае — маўляў, тыраж вялікі, выданне палепшанае, а малаванай паперы не хапае...

Для падмацавання сваіх аргументаў В. Дранчук выкарыстоўвае ўражанні ад сустрэч, гутарак з людзьмі, якія ці рашуча парвалі з п'янствам, ці ніколі не прыгублялі чаркі. Называюцца адрасы гэтых людзей. Напрыклад, пядуўні кіраўнік фотастудыі «Спадчына» мінскага Палаца культуры

і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча, а цяпер карэспандэнт рэспубліканскай газеты Анатоль Кляшчук арганізоўвае сустрэчы за кубкам чаю: «Бывала, расказаў Анатолю, хтосьці спрабаваў падцяпіць творчыя дыскусіі чым-небудзь мацнейшым. Не праходзіла! Спраба гэтая засыхала ў жорсткай канкурэнцыі з гарачым духмяным чайком з самавара, плюс лубою да фатаграфіі, творчай занятасцю».

Канечне ж, сёння трэба змагацца з п'янствам і алкагалізмам мэтанакіраванай, прадуманай работай, якая б даходзіла да сэрцаў людзей, даючы на трывожнае пытанне часу: «Піць або... быць?» — адзін адказ: «Быць!» Быць чалавекам, пазбаўленым алкагольнага дурману! Гэтага ж можна дасягнуць толькі агульнымі намаганнямі. У тым ліку і намаганнямі друку. Не сёння, не заўтра, не адразу. Але тое, што будзе заўтра, закладваецца сёння. Таму і хочацца вітаць публікацыю «Маладосці», выказаўшы адначасова пажаданне, каб часопіс павёў барацьбу і з наркаманіяй і таксікаманіяй. Каму, як не маладзёжнаму друку, першаму ўзімаць тут трывогу!

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ЖЫЦЦЁ — СЛУЖЭННЕ РАДЗІМЕ

Настаўнік з прыёманскіх Гудзевічаў Алесь Мікалаевіч Белакоз — нястомны працаўнік беларускай асветы і культуры. Увогуле гэткімі словамі можна надзяляць кожнага, хто ў гэтай галіне старанна і акуратна выконвае службовы абавязак. Але асветніцкая і культурная дзейнасць, жыццёвая пазіцыя Белакоза вымагаюць і іншых слоў. Не про-

пра свае грандыёзныя задумкі — аб стварэнні цэлага музычнага комплексу.

Мокрыя пасля дажджу і расы, мы грэліся, седзячы шчыльна на ляжанцы, якую спецыяльна пратапілі для нас у старажытнай хатцы з нязвычайным старажытным рыштункам у ёй. Гэта быў адзін з будынкаў слаўтага вясковага музея, седзячы ў цяпле

ПАКЛОН ВАМ ЗА СВЯТА

За заслугі ў камуністычным выхаванні працоўных і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў настаўніку беларускай мовы і літаратуры Гудзевічнай сярэдняй школы Мастоўскага раёна БЕЛАКОЗУ Аляксандру Мікалаевічу званне заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

ста дасведчаны педагог, цягавіты вясковы інтэлігент, а чалавек з той нешматлікай каторгі людзей, якіх называюць падзвіжнікамі, або самаходкамі з глыбіні народнай.

Яму як настаўніку было цесна сянь вечнае і добрае ў казачных рамках педагагічнай праграмы. Сын шматпакутнай, авеннай легендамі зямлі, ён заўсёды глыбока чужы ёй духоўныя карані. Неразвораная гістарычная цаліна роднай зямлі, маляўнічая этнаграфія, народная песня, шматфарбнае літаратурнае слова заўсёды даюць яму веды і духоўную непахіснасць.

Пабудзь у Гудзевіцкім краязнаўча-этнаграфічным музеі — дзецішчы Белакоза, разгледзь няспешна культурныя рэліквіі і экспанаты, пачытай шматлікія пісьмы гудзевічанам, дасланыя вядомымі пісьменнікамі, мастакамі, музыкантамі, вучонымі з Масквы, Ленінграда, Вільнюса, Варшавы, Мінска, або касманаўтамі, і абавязкова ўспомніш дзесяткі безаблічных музеяў раённага маштабу (ды ці толькі раённага), на арганізацыю якіх дзяржава адпускае сродкі, але дзе, тым не менш, ад трафарэтных стэндаў патыхае горкім шаблонам, сума лічбаў або недарэчна-крыклівай паказухай. Тут жа, у Гудзевічах, на ўсім ляжыць адзнака гарачага энтузіязму, пошуку, калектыўнай творчасці. Адсоль выносіш у душы святы.

Колькі гадоў мінула, а пом-

якога мы разам з Алесем Мікалаевічам і яго юнымі памочнікамі-экскурсаводамі зрабілі дзівоснае падарожжа ў старажытныя вякі да нашых прашчурай.

Вечарам у калгасным клубе юныя гудзевічане чыталі вершы, што прыдумалі самі, — пра дубок за вёскай, пра сцэжку па сенажні, пра крынічку ў бары, пра мір і дружбу. Простыя і шчырыя вершыкі звінелі юнымі галасамі, як веснавыя крынічкі. Нашы патрыярхі Васіль Вітка і Станіслаў Шукеніч, памятаю, прызналіся, што гэткай светлай сустрэчы з чытачамі яны не памятаюць за свой немалы век.

Вядома, нават і думкі не ўзнікла — нібыта ў нашу літаратуру праз колькі гадоў рашуча ўвойдзе добры дзесятак гудзевічан. Наіўна спадзявацца на гэта. Думаў тады і сёння ў гэта веру — ніхто з выхаванцаў Белакоза не вырасце чорным злоснікам, фанатэрыстым нахабнікам, дэмагогам, махровым чыноўнікам, не стане непрыклым наркаманам або, нарэшце, — здраднікам.

Спасцігаючы сваё роднае, адчуваючы сваю крэўную прыналежнасць да яго, гудзевічане ідуць у шырокі свет жыцця, чуючы жывільную глебу, якая дае ім і пачуццё савецкага патрыятызму, і пачуццё інтэрнацыяналізму.

Па сённяшні дзень успамінаю Гудзевічы, як нейкі дзівосны аазіс роднай культуры.

Алесь Мікалаевіч Белакоз са сваімі выхаванцамі. Фота Ул. КРУКА.

ніцца... Ранняя вясна. Загуляка-Нёман яшчэ пасвіў на Мастоўшчыне шчупакоў на выгнах ды развешваў цёплыя туманы далёка паўз берагоў. А ў Гудзевічах ля кожнай хаты духмяна-пунсавыя аблогі бэзу, цяжкія ад расы і забуялай квецені. Нашай невялікай пісьменніцкай групе, якая прыехала ў Гудзевічы, Алесь Мікалаевіч Белакоз расказаў

радуся кожнай добрай вестцы, што прыходзіць адтуль. І на гэты раз таксама радасць. Ад усеі душы шло віншаванне Алесю Мікалаевічу Белакозу з афіцыйным прысваеннем яму ганаровага звання, якое ён заслужыў самахвирнай працай.

Паклон Вам за святы, якое заўсёды ў душы!

Генадзь ПАШКОУ.

Алесь КАСКО

З глыбінь

Даўнія песні — радзей і радзей,
голас мяняем і слых.
Спеўны гурток — з паважаных людзей,
толькі ўсё менш маладых.

Рукі артыстаў у мазалях,
шрамах — ад працы, вайны,
жыта яны залацяць у палях,
песні люляць яны.

Даўнія чуюм — здзіўляемся ім...
Вёсцы ж — паклон і хвала:
хлеба часамі не мела зусім,
з песняй — заўсёды была.

Паўлюк Багрым

Жыла і ў ім вясёласць юнака,
чужая для салдатчыны, няволі,
і прагнула вясновага радка,
падслуханага ў жаўруковым полі.

А вылілася ў горкі, сумны верш,
праклёнам абярнулася, нязгодай...
Так стаў юнак пэстам, і найперш
стаў праўдай

заядбалага народа.

«Заграй, заграй...» Дыханне заняло
ад песні... Як шкада нам, што — адзінай!
А болей мо ў душы і не ўзышло

пасля слязы, што ацвярдзела лідзінкай?
Няхай адна! У ёй — ягоны свет,
такі, як ёсць, — пакутлівы, балючы...
Хіба не марыць кожны раз пэст
аб гэтакі — адной
і неўміручай?

Зваротная сувязь

Вы смехам віталі вяртанне,
калі жартваў я, вайсковец:
— Здравствуйте, односельчане!
— Дзень добры, аднавясковец!

Цяпер я ўстрыжаны, хлопцы,
мне сніцца такое начаі:
— Дзень добры, аднавяскоўцы!
— Здравствуй, односельчанин!

ПРОЗА

„Каб ма... папаўса“

Ранкам, пасля двух тыдняў запою,
першай грукае дзвярмыма ў палату —
як толькі не высыплюцца шыбы з
акон — санітарка з мокрай анучай у
руках. (Хворыя, паддобрываючыся,
завуць яе «нянечка».)

— Ну, дзеўкі, даволі спаць! Без
мяне вы тут, я бачу, ушчэнт разбэсці-
ліся!

Потым, як сонейка ўсходзіць, дзя-
журная сестра Верачка разнісіць ле-
кі, робіць уколы, корміць ляжачых.
Абход урача ўсе насельніцы палаты
чакаюць у ложках, умывальніках, па-
бальнічнаму апаратыя, а тыя, што ўжо
на нагах і маладзейшыя, то нават і
добра прыхарошаныя. Хірургія. Баль-
нічная палата на сем жаночых лож-
каў. Што ні ложка, што ні пасяленка
тут, у гэтай юдолі пакут і цярдзення,
то, перафразуючы вядомае, — сусвет-
ная гісторыя... Нарэшце, з'явілася з
абходам і сам палатны ўрач, хірург.
Ён з тых сучасных дактароў, якія
паспяваюць ззамаладу паспрабаваць
у сваёй справе ўсяго ўсякага. Так і
гэты — з выгляду чорны, што негр —
некалькі гадоў пёкса (хворым усё вядома),
лекаваў у Алжыры. Быў там
не толькі за хірурга, а лячыў усё ў
прычэпе: і трапічную ліхаманку, і сі-
філіс, і роды прымаў... Палатны ўсіх
па чарзе доўга аглядае, выслухоўвае,
уважліва распытвае пра самаадчуван-
не, цярдзіва адказвае на ўсе, нават
самыя бязглуздыя пытанні і капры-
зы. Хворыя... І ён з кім жартуе, каго
супакойвае, а ўсіх разам абнадзейвае
і робіць гэта з такім няўлоўным пра-
фесійным бласкам, што пасля яго
абходу ў палате як быццам насту-
пае кароткі момант адхлання болю і
пакуты. Усім нібыта робіцца ляг-
чэй.

І тады пачынаецца гартанне старо-
нак спрадвечнай кнігі жаночага лёсу.

Не самая цяжкая ў палате, у доб-
рых гадах дзяўчына, з выгляду
чымсьці няўлоўным падобная на за-
клапочанага вераб'я, абярэжліва ма-
хае, седзячы на ложку, загінсаванай
«у чабатку» нагой. Спрабуе на тры-
валасць работу хірургаў. А яны зля-
пілі ёй калена, можна сказаць, з дру-
гу — паслізнула на гладкім тратуа-
ры, на скарлупіне ад кавуна. Класіч-
ны хірургічны выпадак!

Шэранькі верабей слязліва кры-
віцца ад болю:

— Што я цяпер буду рабіць, куль-
гаваць?

— Пойдзеш замуж, народзіш дзі-
ця, дык забудзеш кульгавіцу, абна-
дзейвае яе суседка, ляжачая хворая
«на выцяжцы»: выбралася з сяброў-
каю раз за сто гадоў схадзіць у тэатр,
вятталася дадому на тралейбусе, тра-
лейбус на поваратцы стукнуўся з аў-
тобусам — наламаў людзям рук і рэб-
раў. У гэтай — рука ў локці і ключы-
ца.

— Каму я буду патрэбна? У мяне
і дагэтуль ніводнага хлопца не было.
А цяпер...

— А ў мяне, жаначкі, столькі іх
перабыло, столькі вакол мяне пера-
круцілася, што агародчык можна бы-
ло гарадзіць! — звонка смеецца на
ложку ля акна прывабная кабетка і
завучана, не глядзячыся ў люстэрка,
падмалёўвае памадай губы (на пад-
аконніку ў яе цэлы склад парфумы).
Яна з той жаночай пароды, якая не
надта задумваецца і не надта пакутуе
над складанасцямі і абставінамі жы-
цця. І гэта шчаслівая рыса вельмі ча-
ста ратуе гэтую жаночую пароду ад
самога жыцця.

Старэйшая за ўсіх семарых у па-
лаце, ссвілая да пары, негаварная
вясковая жанчына з усмешкай заў-

важае вясёлай кабетыцы:

— Ой, мая ты рыбка залатая, што з
таго твайго агародчыка... Усіх усё
роўна не пералюбіш. І замуж за
ўсіх не пойдзеш. Няхай бы лепей та-
бе адзін, ды пунты, як гэты наш док-
тар, папаўса.

Зяць і цяцка

Хвалілася жанчына — вярталіся мы
разам электрычкай з дачы — сынам і
дачкаю. Найбольш сынам хвалілася і,
відно, пашкадоўвала, што нявестцы
трапіўся гэтакі залаты гаспадар: і ву-
чаны, і добра зарабляе, нічога не
прап'е, не прагуляе — усё ў сям'ю, усё
дадому! І дома яшчэ ёй (нявестцы,
вядома) усё чысценька паробіць: і ад-

Алена ВАСІЛЕВІЧ

рамантуе, і прыб'е ды яшчэ і на кух-
ні не горш за яе звяршыць.

Сапраўды, знайдзі цяперашнім све-
там такі кавалек золата.

— Ну, а зяць?

— Вой, вой, пра што вы кажаце!
Зяць... Гэтаму каб толькі ўрваць дзе
бутэльку. Гэты, ого, не прыкладзе
ручак, не падарвецца. Ты сама ўсюды
паспей, сама адстой у чэргах, а по-
тым каля пліты яшчэ патаўчыся, ды
яшчэ і падай яму, пану вялікаму, бо
сам ён, бачыце, лепш галодным за-
станецца, чым дазволіць сабе па
каструлях боўтацца... Гэта ён сам у
нас выказваецца.

— А, можа, і сапраўды ў сям'і
ўтульнай і цяплей, калі жонка налье і
падасць гаспадару на стол галерку
стравы пасля работы?

— Вось гэтак жа і мая дачушка, як
і вы, разважае! Мужчын, бачыце, гэ-
та прынімае, калі ён мае бялізну ці
лазіць па каструлях...

— А дачка і зяць таксама вуча-
ныя?

— Вучаныя!.. Яна то ў мяне за ін-
жынера на заводзе робіць. А ён?.. Хто
ён, думаеце? Шафёр.

— То хіба гэта ўжо такая ганьба,
калі жонка інжынер, а гаспадар добры
шафёр?

— Тут нічога не скажу: да працы
там у сябе — ён заядлы, як чорт! Ні-
кіх ні заўваг, ні вымоў — на дошцы
вісіць. І зарабляе някёпска. Менш за
майго сына, але ж... Не скажу, і ад-
дае дачцэ, калі ўтрывае... Бо за бу-
тэлькай то таксама ўжо не пашкадуе
спусціць з сябрамі тых заробкаў!

Пры сучаснай нашай палітыцы на-
конт праклятых гэтых «бутэлек» і
«сяброў» сапраўды не надта пахва-
ліцца такім зяцем... Але ж і ганіць
толькі цешча.

— Ну, а дачка ваша як глядзіць на
ўсё гэта?

— А дачка мне кажа: «Не мяшай-
ся ў наша жыццё, мы самі ў ім раз-
бярэмся».

— То, можа, зяць і сапраўды не
такі ўжо і адшты чалавек?

— Што я вам скажу, за што я і
сама люблю і паважаю гэтага гада,
дык за тое, як ён адносіцца да свае
мацеры. Зімою, як выкінуць у продаж
апельсіны ці там бананы якія. Дачка,
ведама, стараецца набіць халадзіль-
нік. Каб дзецім было. А ён, паверы-
це, вычысціць халадзільнік да апошня-
га апельсінычка: «Дзеці, — кажа, — не
памруць, ты іх не пакрыўдзіш, ім і так
усё лепшанькае... А мая, — кажа, — ста-
рая маці вунь да якіх гадоў дажыла, і
толькі цяпер можа іх пакаштаваць.
Дык што я, пашкадую ёй гэтых бана-
наў-апельсінаў?..» І вось як пачую я
такія словы ад яго — усё на свеце да-
рую! Бо мае ж вучаныя сыноў і дач-
ка здору ў сваіх дзяцей нічога не возь-
муць, каб пачаставаць нас з дзедам...
Мы, ведама, і самі здольныя купіць.

Новыя старонкі

Дзякуй богу, пенсіі добрыя. Але ж
зусім іншая радасць, калі цябе твае
родныя дзеці пачастуюць. Мы ж такія
цяпер — старыя. Самі, як дзеці, так-
сама... А зяць мой — той не! Маме, ка-
жа, у першую чаргу! Мае сыноў і
дачка так не скажуць... Дык як ты
яго не будзеш паважаць, гэтага майго
зяця? Паважаю! І, не паверыце, далі-
бог, люблю!

Святая

Ці раз так здараецца, успомніш
раптам: разам жа, у адным доме, на
адной пляцоўцы колькі год пражылі ў
добрым суседстве...

І схопіцца дакараць сябе: трэба ж
пазваніць Алесі, колькі часу не ба-
чыліся, не падавалі голасу, воль прый-
ду з работы і сёння ж вечарам ужо
абавязкова пазваню... А вечарам звоніць
па тэлефоне сын:

— Мама, ты чытала «Вячорку»?

— Не, яшчэ не паспела, — пало-
хаюся гэтага пытання — хутчэй за ўсё
некага знаёмага натрапіла гора. — А
што там?..

— Сцяпан Адамавіч памёр.

— Як памёр?! Мы ж яго нядаўна
страчалі...

— Гэта было роўна год назад.

— Няўжо год?!

— Пачытай...

Мы яшчэ пра нешта гаворым, а по-
тым сын кладзе трубку, і я кідаюся
званіць Алесі. Алесі, пра якую дума-
лася мне апошнімі днямі, якой я ўсё
збіралася пазваніць.

Але тэлефон не адказвае. І раз, і
другі, і трэці... Напэўна, пайшла да
каторыя з дачок ці сына. Дзякуй бо-
гу, хоць не адна засталася: ёсць дзе-
ці, растуць унукі.

А назаўтра, на сваім жа тралей-
бусным прыпынку, раптам страчаю
яе, Алесю.

нам... Яна хацела, каб яго ад нас ха-
валі, але я сказала дзецям, што не
трэба яго па кватэрах вазіць... Зіна
там увесць час была. А мы ўжо на
вынас з вянкам і з кветкамі ўсе трое
прышлі. Людзі пасля пахавання ў
мяне сабраліся. Пасядзелі, паўспамі-
налі... А што будзеш успамінаць?..
Але ж чалавек усё роўна быў... А тая
сказала Зіне, што яна ўсім гэтым зай-
мацца не будзе. То і на саракавіны бу-
ду людзей запрашаць. І дзеці будуць
клапацца, помнік каб паставіць.

...Вось гэтакая ж была яна і тады,
трыццаць гадоў назад. І тады завяло-
ся ў Сцяпана Адамавіча каханне. У
нашым жа двары. Жанчына была
прыгожая, відная, з мужам-п'янцам
жыцця не было — дык і не адварнула-
ся ад далікатнага Сцяпана Адамавіча.
Напіўшыся, муж ганяўся за ёю па
ўсім двары, а потым малаціў тым жа
калом у дзверы «саперніка»: «Заб'ю,
гада!» Уся ў слязах, у дзвярах па-
казвалася Алеся, тады яшчэ зусім
маладая. Яна хапалася за рукі, за той
разбойны кол і маліла:

— А суседка, а роднёныкі мой,
а залаценькі! Не забівайце вы яго!
У яго ж малыя дзеці... На каленях
мало: не забівайце!

І раз'юшаны звер адступаўся. На
парозе стаяў няшчасны, растаптаны
чалавек.

— Дык што ж мне рабіць, калі я
люблю яе, а яна...

— Даруйце ёй! У вас жа таксама
сыноў, Віцечка. Даруйце ім абоім,
суседка!

Вось такая яна была святая ўсё
жыццё.

Як Вясельнік
у Кудале...
Згарэла Доўнарава хата ў Каралі-
шчавічах. Ні коміна, ні галавешкі, ні

Адзін аднаго паўтараем.
Аж страх — да чаго дажыліся!
Адзін аднаго мы не ведаем,
А ўчора ў любові кляліся.

І праўду амаль не гаворым.
Як лёгка без праўды жывецца!
Пахваляць кагось — мы паўторым,
Дабавім: гаворым ад сэрца.

Шукаем сабе мы выгоду,
Прадаўшы сумленне за славу.
Адзінкі — не робяць пагоду,
Але і не робяць і справу.

Адзін аднаго паўтараем.
І нас яшчэ хваляць за гэта.

Дзе пуста зусім — там шукаем.
Якія мы к чорту пазылі!

МЛЫН

У млыне чорным добры дух жыве.
Муку ён меле па начах вятрыстых.
Нікога на падмогу не заве.
Хоць добры дух, ды вельмі наравісты.

А тут нядаўна мне сусед сказаў:
— Няма нікога там, я ўсё правярыў.
І я ў духа верыць перастаў,
І ўжо ў нікога больш я не веру.

І млын сваё даўно ўжо адмаўляў.
Калі апошні раз малоў — не ведаў.
— З яго б на ўсю зіму хапіла дроў,
Гавораць. Толькі млына не чапаюць.

Яшчэ мне ёсць куды вярнуцца
Дамоў, як птушцы з дальняй далі.
— Чаго ты лётаеш? — смяюцца
Сябры, якія адляталі.

Што адказаць? — зусім не ведаю.
Што ні скажу — усё няпраўда.
Яшчэ сябры мяне вітаюць,
Глядзі, дамоў не пусцяць заўтра.

Не пусцяць — я іх зразумео.
Жыццём птушчым — што хваляцца?
Каня запрэгчы — не умею,
Хаця не сорам навучыцца.

І моўчкі я іду па вуліцы,
Гляджу пад ногі прад сабою.
Назад мне страшна азірнуцца —
Адна дарога за спіною.

хаця б якога знаку не засталася. Зіма снегам засыпала пакарышча. Вясно прыйдзе бульдозер — і следу нават не пакіне, успаміну. Як і не было тут ніколі нікога. А тут жа, у гэтай хаце, колькі чалавечых жыццяў перавярнулася!

Мінулым яшчэ годам вадзіла я туды дзяцей, якія бавілі ў Каралішчавічах свае зімовыя канікулы, вадзіла ў пустую ўжо хату з вытаўчанымі вокнамі (у нас гэта абавязкова павінна спадарожнічаць пакінутаму жыллу), з расхрыстанымі насцеж дзвярыма... Але ж сталі сцены і была страх. І ў пустой хаце, у кутку, тулілася, як учора купленая, бліскучая паліраваная шафа. Пэўна, яна ўжо не патрафіла сваім бліскам новай модзе — інакш ці кінулі б яе васьм гэтак гаспадары? Над абшарпаным туалетным столікам з шыкоўнага, яшчэ з саракавых гадоў, рыжскага гарнітура, невядома калі і кім перанесенага ў гэту хату з вялікага Дома, звесілі нашкуматаныя аблезлыя шпалеры. На кухонным сталі каміна непацятая буханка замерзлага хлеба. І дзеці, нязвычайна прычхлівыя, нясмела торкалі ў яе пальцам і здзіўлена пыталіся: «А чый гэты хлеб?». На пліце невядома каго чакаў чыгунок гэтаксама ўмерзлай неаббіранай бульбы. Разам з жылцамі ў хаце, відаць, сціслася яшчэ і гіпертанія, пэўна, і сардэчная недастатковасць таксама тут была: на бязногім, дашчэнтку выцёртым плюшавым крэсле рассыпана была цэлая аптэка: папазол, валідол, кропілі Зяленіна ў бутэльчцы... Бязногае крэсла, як і шыкоўны некалі столік, таксама трапіла ў гэту хату з вялікага Дома. Многа гадоў назад вельмі спаважна і паглядна займала яно там месца ў ніжнім вестыбюлі.

У гэтым самым крэсле, памятаю, аднойчы пасля адпаведнай нагоды, заснуў у позы нявіннага дзіцяці малады яшчэ Валодзя Караткевіч. Памятаю, як тады ж, яшчэ таксама памаладому ўзбываючы па лесвіцы на другі паверх, як быццам няўзнак, зусім бясрыўдна, з аднаму яму прысутным гумарам, кінуў на «заснуўшага Вакха» Янка Брыль:

— Караткевіч, як Вальтэр у крэсле!

...Згарэла Доўнарава хата, згарэла старое плюшавое крэсла з вялікага Дома. Пакінуў назаўсёды сваю Краіну пад белымі крыламі і сам апантаным яе падарожнікам... А той мімалётны ўсмешлівы ўспамін — дзіўна! — жыве.

— Караткевіч, як Вальтэр у крэсле!

Каралішчавічы, Каралішчавічы, які лёс стрэў саміх вас?..

Вазіў Герынга

Сяджу адна з кнігай пад хвоямі над імклівай Іслаччу — прыехала далечваць дакучліваю хваробу — а навокал такое хараство, такі спакой, што душа замірае. Гэтак ёй светла. І ў той жа час — бясконца самотна. Сплываюць дні мае, сплываюць, як гэта хуткая вада, і, зможана, упадае мая імклівая хада... Сплывае ўсё... Бяруся далей за чытанне. Як раптам чую ў сябе за спіною галасы. Азіраюся — так і ёсць: да мае лаўкі, па маёй сцяжынцы кіруюцца трое... Паглядная, у гадах, жанчына, я вызначыла яе ў шматлікім стратным гурце па сціплай высакароднай стрыманасці і прыгожай свізне галавы, яна ходзіць заўсёды толькі з мужам — сляпым ветэранам з цэлым іканастасам ордэнаў і медалёў на грудзях. Жанчына гаворыць нешта прычхана

— такая ў яе звычка гаварыць, муж-ветэран, наадварот, басавіта смяецца задаволеным, упэўненым смехам. І трэці з імі — невысокі шчуплы мужчынка ў таннай кепцы, якую сёння рэдка на кім убачыш, у сціплым гарнітуры з расшпіленым каўняром кашулі. Але — гэта я чамусьці заўважаю ў апошню чаргу — з Залатой Зоркай на лацкане... Герой Савецкага Саюза?!

Пытаюцца, ці дазволі сесці ім побач, ці не перашкодзяць яны майму чытанню? Ну, што тут адкажаш?

— Калі ласка, не пашкодзіце...

У людзей свая гаворка, у мяне сваё чытанне.

Ветэраны-франтавікі (і ў жанчыны на грудзях сціплы медаль ветэрана вайны) — пра што ім яшчэ гаварыць? Вайна... Чытаю і не чытаю, слухаю і не слухаю, і чую раптам — гэтак вельмі звычайна і будзённа:

— Гэта тады, калі ты Герынга вазіў?

Госпадзіі!

І зноў, гэтак жа будзённа і звычайна ў адказ:

— Не, гэта тады, калі мяне яшчэ толькі ўзялі, калі я прышоў у СД... Вушам сваім не веру! Краем вока пазіраю на гэтага, што «вазіў Герынга»... Непрыкметны гэтакі чалавек. Герой Савецкага Саюза — і ён жа «ў СД прышоў»... Адкуль яно ў яго гэта — ад немца — прышоў? Рускі ж па ўсім з выгляду чалавек (і гаворка ў іх вядзецца па-руску).

Якое там чытанне? Адклала ўбок кнігу і таксама ўжо слухаю іх гутарку. І, праўда, па нейкіх, ім самім добра зразумелых абрыўках-успамінах пераконваюся: так, Герой Савецкага Саюза, які сядзіць побач са мною, калі і не самога Герынга, дык ва ўсякім выпадку не простых чыноў вазіў, калі служыў у СД за шафёра. Як было ўтрыманца, што было рабіць з маёй прафесійнай журналісцкай цікаўнасцю?..

— Калі ласка, раскажыце мне, як гэта ўсё было ў вас?!

Назвава сваё імя, сказала, што цікавацца мая — ад прафесіі, ад майго занятку. І тут ужо ў іх узнікла пэўная цікавасць да мяне самой...

Жанчына разумная і тактоўная (яна загадала кафедрай аднаго з беларускіх універсітэтаў), Вера Іванаўна дакранулася да мужавага рукава:

— Табе, Іван Максімавіч, неўзабаве прымаць лекі, хадзем памаленьку пройдземся, пагуляем, і якраз будзе час, а Коля няхай пагутарыць з карэспандэнтам, няхай раскажа...

Коля — Мікалай Пятровіч — аказаўся чалавекам гаманкім, шчырым, у нечым нават наўным. Як быццам і не сам ён перажыў сваё жыццё, і гэта найвышэйшая Зорка свяцілася не на яго, а на нечых грудзях.

А ўзышла яна даўно і далёка ад гэтых гаманкіх хвой над намі, ад імклівай лясной рэчкі, што пад нагамі ў нас кацілася.

— Я сам уралец, з-пад Чэлябінска, — раскажыце мне Мікалай Пятровіч. — Да вайны яшчэ задоўга скончыў сямігодку, скончыў парашутную школу... Да вайны ўсе мы, хлапчукі, марылі пра армію, марылі пра камандзірскія кубікі!.. У парашутнай школе, калі нас там добра прасявалі праз густое сіта, на мяне звярнулі ўвагу, што я, хлапец з рабочай сям'і, з не такой каб вялікай ужо навукай (хоць да вайны сямігодка — гэта была адукацыя!), а гэтак валодаю нямецкай мовай. Прыезджаў да нас тады прадстаўнік, казалі, з разведкі і гутарыў са мной таксама панямецку. Адну шпалу насіў!.. І яшчэ выявілася ў мяне адна асаблівасць:

слых. Мне казалі: у цябе звярыны слых... І гэта была праўда. Цяпер я ўжо зрабіўся глухі. Пасля вось усяго гэтага... — ён рукой крануўся свайго ў шрамах і рубцах падбародка, прыдырнуў рот: — Вачыце, я цяпер увесць з жалеза... Не толькі зубы. У шпітальных мне нават сківіцы скляпалі з жалеза. Гэта пасля ўсяго ўжо...

...Пасля знаёмства з прадстаўніком «з адной шпалай» яго накіравалі ў разведку. А калі ён прайшоў і там навуку, калі яго адпраўлялі на службу па назначэнню, як прысягу, непахісна, ён ведаў адно: нават сплючы, нават калі яна будзе сніцца яму, ён абавязаны забіць клікаць і яе роднай мовай: «мама»...

...І ён забыў. Не будучы занадта гаваркім, ён валодаў іх мовай так, як у сваім, зусім іншым жыцці, валодаў мовай роднай. І ніводзін чалавек — з таго лагана — не западозрыў бы ў ім чужога. Ніводзін фільтр, які фільтраваў усіх там бязлітасна, не затрымаў бы ні пясчынкі падзэрэння.

Мікалай быў класным шафёрам. Па самай аўтарытэтай адказнай рэкамендацыі ён трапіў у СД. І вазіў, ну, вядома, не самога Герынга, як сказанаў «на публіку» яго даўні сябра сляпы Іван Максімавіч («разам кантаваліся па шпітальных»). Але самых галоўных і адказных чыноў вазіў... («Нашым асабліва цікавых»). Шафёра ні ў чым нельга было западозрыць. Шэф, калі ехаў адзін, і калі не адзін ехаў, заўсёды сядзеў на заднім сядзенні. Ад шафёра яго адмяжоўвала куленепрабіваемае шкло. Ахоўнік з аўтаматамі сядзеў побач з шафёрам. Што гаварылася ў іх за спіной, ні адзін, ні другі пачуць не здолелі: куленепрабіваемае шкло было яшчэ і гуканепранікаемым... Аднак адзін з іх, што гаварылася за гуканепранікаемым шклом, чуў усё да слоўка... Ну, а перадаць сваім, каму трэба было, тое, пра што гаварылася ў машыне, і што ён чуў, свае назіранні, дзе быў, куды ездзіў і з кім страчаўся шэф — тут сувязь у яго была наладжана.

І не трэба думаць, што ў кіно выдумляюць пра разведчыкаў...

Шпірліца па тэлевізару я глядзеў, колькі б разоў ні паказвалі яго!.. Яму — скажыце — цяжэй было, чым мне... Такі мужык адным сваім выглядам заўсёды навідавоку! А я — што... На мяне не кожны і ўвагу звярнуў бы, — наўна ўсміхнуўся над сабою Мікалай Пятровіч.

— І колькі вы прабылі там, у тым воўчым лагаве?

— А ўсю вайну! — нібыта ён у камандзіроўцы няўзнак прабавіў гэты час, зноў лёгка азваўся Мікалай Пятровіч.

— А вырваліся як?

— Ну, гэта ўжо было зусім, як у кіно паказваюць. За гэта давалася добра заплаціць, — ён зноў міжвольна крануўся свайго «жалезнага» падбародка.

— Вайна была ўжо на сконе. У мяне было заданне даставіць жывога і цёпленкага генерала. Зрэшты, генерала як генерала, а — галоўнае — звесткі, дакументы.

— Ну, і што вы? — як было ўцерапець: сапраўды, як «у кіно».

— Павёз. Побач са мной ахоўнік з аўтаматам. Генерал з ад'ютантам ззаду... Я павінен іх везці, нікуды не звараваючы, а мне ж трэба павярнуць на ўсход! І вось тут раптам на поваратцы, упершыню за столькі гадоў, паверыце, раптам як мільгнулася перада мною мая маці; у вільнявай сацінавай кофтацы, у брызентавых, якія да вайны насілі, «балетках» на босых нагах, якраз такая, як тады была, калі праводзіла мяне з дому... «Мамачка!..» — паспеў я

рвануць дзверцы і на шалёнай хуткасці швырнуць у бездань машыну і сябе самога...

— І хто ж вас падабраў?!

— Нашы, свае падабралі. Мяне ж чакалі! Усё, што патрэбна было, падабралі. Дакументы, планы... Ну, а жывога, цёпленкага генерала — тут я не выканаў задання... Ад'ютант аклямаўся і ахоўнік, а генерал, казалі, насмерць... Але мяне ўсё роўна прадставілі... — ён пакратаў на грудзях Зорку Героя. — Праўда, — засмяяўся, — яна доўга не паспявала ўгнацца за мною: я ўсё вандраваў са шпіталью ў шпіталь...

— А далей што было?..

— А далей — адрамантавалі і адправілі дадому па чыстай: Ідзі, салдат, адпачывай, адваяваўся... Я, як прышоў дадому (ён так ад яго і дагэтуль не пазбавіўся, ад гэтага прышоў), маці не пазнала спачатку. Плакала... Не скажу, пенсію далі мне, як Герою, і рознай на месцы ўвагі было таксама нямала...

— А як далей, па якой дарозе потым пайшоў жыццё?

— А нічога. Ажыўся. Трое дзяцей з жонкай прыждалі. Ды толькі яна, небарака, не пажыла сама, не пагадала іх...

— А цяпер дзе вы жывіце?

— А ў Гомелі. Цудоўны горад! І людзі ў нас цудоўныя, добрыя людзі. І дзеці мае вельмі хутка прывыклі. Усе трое тут выраслі і пажаніліся.

— А вы ж самі як?

— І я ажыўся. Тады, мо праз год, як я аўдавеў, паклікалі мяне да сябе Вана з Вераю. Мы з Ванем у шпіталь яшчэ пабраліся... Вось яны толькі што тут сядзелі з намі... Прыедзь у госці ды прыедзь. І дзяцей забяры... Вера такі чалавек, што ў яе сэрца хапае на цэлы свет... Ну, прыехаў. З хлопцамі. Усе трое ў мяне — сыны. Сабраліся госці. Прыйшла сястра Ванева. Маладая яшчэ. Прыгожая. Хлопец яе ў партызанах тут у вас, на Беларусі, загінуў. А назаўтра Вана, як яна зноў да іх забегла, і кажа: «Коля і Люба, сядайце каля мяне і слухайце, што я вам гаварыць буду: жаніцеся!»

Мяне, як варама абварыла: як жаніцца! У мяне трое дзяцей... Навошта ёй, маладой, прыгожай, гэткай пятля на шыю. Ды каб хоць я сам выгадаў арлом... Усё гэта ў мяне ў думках, а слова не вымаўлю. Маўчыць і Вера Іванаўна. Маўчыць і Люба. А мой Вана, сват, толькі пальцамі па сталае пабарабаньвае: адзнака, што наша агульнае маўчанне яму не да спадабы.

І тут раптам Люба зірнула нека дзіўна спадыбна на мяне (дзеці гулялі на дварэ) і кажа: «Я згодная... Мне спадабаліся дзеці. Я буду іх любіць».

Вана хоць і хацеў пачуць згоду, але каб васьм так, адразу, і ад самой сястры першай, — і ён гэтага не чакаў. Аднак выгляду не падаў.

— Глядзі, каб ты Колю таксама любіла! — кажа. — Ён, ведаеш, колькі выцерпеў...

Я слухаю, веру сваім вушам і не веру, ведаю ж, аднак, добра, і другое: толькі за тое, што чалавек многа выцерпеў, любіць яго не загадаеш...

— І Колю буду любіць, — са смехам адказвае Люба.

— А я, паверыце, стаю пень пнём. Вера Іванаўна кінулася чалавечам нас абаіх... Вось так і пажаніліся... Вось так я і зрабіўся вашым беларусам. Маіх хлопцаў разам пагадалі і пажанілі. І з Любай дзве дачкі маем...

— Добрую жонку на Беларусі стрэлі?

— На цэлым свеце лепшай няма!

ЦІ МОЖНА навучыцца на экалага? Здавалася б, дзіўнаватае пытанне. Бо экалогія — гэта сума многіх ведаў, якія тычаць існавання зямлі, вады і паветра. Без такіх ведаў у век НТР, век масіраванага індустрыяльнага насялення на прыроду абысціся нельга. Значыцца, патрэбны спецыялісты-універсалы, якія б ведалі, як зберагчы прыроду. Цэнтрам перападрыхтоўкі такіх кадраў з'яўляецца спецыяльны факультэт, які існуе на базе факультэта біялогіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта вось ужо дзесяць гадоў.

Дзяржкампрыроды рэспублікі. У выніку набраць неабходна на палажэнні 15 слухачоў удаецца рэдка. З году ў год — недабор. Дарэчы, выкладанне вядзецца на факультэце з улікам апошніх дасягненняў экалагічнай навукі. Вось некаторыя з прадметаў: метады аховы і асновы меліярацыі; матэматычныя метады і прагназіраванне; біярэсурсы і іх выкарыстанне; факультатыўна вывучаюцца эканоміка прыродакарыстання, асновы ландшафтазнаўства і г. д. Улічым, што на перападрыхтоўку прымаюцца

Мінвуза СССР выратавала «экалагаў». Цяпер адкрыта супраць спецафакультэта як быццам ніхто не выступае, але і актыўнай данамогі тут пакуль не адчуваюць. Што прапануе кіраўніцтва факультэта, каб зламаць лёд «недавер'я» з боку ведамстваў? Тут гатовы пайсці нават на скарачэнне тэрміну навучання да чатырох месяцаў (менш нельга, бо інакш факультэт ператворыцца ў звычайныя курсы павышэння кваліфікацыі). Пры гэтым — павялічыць перадыпломную практыку неспасрэдна ў арганізацыях, дзе працуюць

тоўкай у нас поўны парадокс. Як прызнаюць у міністэрстве, дакладнай карціны падрыхтаванасці спецыялістаў розных галін па праблемах аховы прыроды пакуль няма. Для гэтага неабходна праводзіць спецыяльныя даследаванні. Зараз да іх у міністэрстве толькі прыступаюць. У 12-й пяцігодцы будучы праведзены сацыялагічныя даследаванні падрыхтоўкі інжынераў хімічнай прамысловасці рэспублікі ў галіне экалогіі.

Галоўная каштоўнасць любой сістэмы адукацыі — яе непарыўнасць, пастаяннае ўдасканаленне ведаў у той ці іншай галіне. Вось чаму спецыяльны факультэт — неабходная і вельмі важная ступень у сістэме экалагічнай адукацыі. Ужо сёння, не будучы нават спецыялістам, можна ўпэўнена прадказаць — патрэба ў экалагічна адукаваных кадрах не толькі не зменшыцца з цягам часу, а наадварот, узрасце. Безумоўна, павялічыцца і пасады экалагаў. І кадры для іх трэба рыхтаваць ужо цяпер.

А вось колькі патрабуецца іх сёння — скажыце цяжка. Апрача Дзяржкампітэта па ахове прыроды, прыродаахоўнымі пытаннямі ў рэспубліцы павінны займацца і многія міністэрствы і ведамствы. Павінны...

Дзяржкампрыроды, як ужо гаварылася, ахвотна пасылае сваіх спецыялістаў на перападрыхтоўку. Апрача таго, камітэт і сваімі сіламі наладзіў праграму навучання інспектараў па ахове прыроды.

І амаль у кожным міністэрстве ёсць сёння аддзел па ахове прыроды. Так што спасылкі на адсутнасць нейкіх спецыяльных пасадаў гучаць несур'ёзна.

Фактар, які вельмі стрымлівае, — лічыць старшыня Дзяржкампрыроды БССР В. Казлоў, — гэта адсутнасць каардынацыі паміж рознымі міністэрствамі і ведамствамі ў справе аховы прыроды. Прымушч іх павярнуцца, як кажуць, тварам да прыроды, да патрэб чалавека — асабліва міністэрствы і ведамствы саюза нага падпарадкавання — рэспубліканскі камітэт не мае магчымасці.

Ведамасныя бар'еры, меснітва ўсё яшчэ процістаяць новаму мысленню ў эканоміцы, у сацыяльным жыцці. Дарэчы, і слова экалогія пачынаюцца аднолькава, бо абодва яны паходзяць ад старажытнагрэчаскага «ойкас» — жыллё, дом. Паводле аднаго з вызначэнняў эканоміка якраз азначае «ўменне весці дом». Прырода і ёсць наш агульны дом, у якім мы жывём і ў якім здаём своеасаблівы экзамен па экалогіі. Не здадзім — прырода не дасць нам пераэкзамэнаўкі. Мы проста разбурым уласнае жыллё, калі не будзем лічыцца з законамі прыроды, законамі экалогіі.

Усе, быццам, гэта сёння разумеюць. На словах. На справе ж, як можна пераканацца на прыкладзе экалагічнага факультэта ў Мінску, бывае інакш. Цяжка адмаўляцца ад стэрэатыпаў мыслення, ад поглядаў на навуку як нешта не вельмі сур'ёзнае.

Успамінаюцца ў сувязі з гэтым словы Салтыкова-Шчадрына пра дзеячаў, якія дзень і ноч біліся над праблемай, як «із убиточного хозяйства сделать прибыльное, ничего при этом в оном не меняя».

Усе спробы «з'эканоміць» за кошт прыроды, як вядома, ні да чаго добрага не прывялі. І не трэба эканоміць на падрыхтоўцы кадраў, ад якіх залежыць ахова прыроды і, значыцца, — наша будучыня.

Віталь ТАРАС.

У АДНЫМ-з друкаваных выступленняў («Тэатральны Мінск», 1986, № 2) галоўны рэжысёр Тэатра юнага глядача імя 50-годдзя Ленінскага камсамола Беларусі У. Караткевіч адзначаў: «Галоўнае сёння — іграць менавіта для дзяцей, а не для дарослых, г. зн. іграць тое і пра тое, што іх хвалюе, і так, каб гэта было пераканаўча, эмацыянальна, разразліва». Словы гэтыя тычацца кожнага «тэатра асобага прызначэння», заключаны ў іх і галоўны арыенцір мастацкіх пошукаў ТЮГа мінскага. Аднак... Сённяшнім школьнікам ён не цікавы: па ўласным жаданні яны ў ТЮГ амаль не ходзяць, дзейнічае наладжаны механізм арганізаваных культурных паходаў. У чым жа прычына такога яўнага разыходжання паміж высякароднымі мэтамі тэатра і досыць мізэрным вынікам?

Паспрабуем зрабіць хоць бы невялікі крок у бок разумення менавіта гэтай, надзвычай хвалявай для цяперашняга стану ТЮГа супярэчнасці. Калі ўзаемаразумення паміж сцэнай і залай не ўзнікне, важна зведаць сутнасць самой размовы — пра што і як імкнецца тэатр размаўляць з глядачом. Бо думка, якую тэатр выяўляе ў пастаноўцы і вырашэнні канфлікту, і ёсць запрашэнне да размовы, нагода для сустрэчы.

С АРАМЛІВА ўсімхаецца ад прыемнай увагі да сабе піянер Жора (В. Кавалерава) і не без задавальнення апавядае, як зрабіў героем сапраўднага выкрадання. Слухачы — партнёры па сцэне — тут жа разыгрываюць ягоны расказ у асобах і пад рытмічную эстрадную музыку ўключаюцца ў дзеянне. Мы — на спектаклі «Дарогі хлопчыку»... Жоўтым роём лятае праданная, прагна да таных сенсацый буржуазная прэса (дзея пераканаўчасці разпарчаныя апрануты ў жоўтыя камбінезоны)... Карыатурныя гангствы ў традыцыйных чорных кацялках і пальчатках па ўсіх правілах закладзенай справы выкрадаюць сына мільярдэра, каб спягнаць з багацэнняга татулі выкуп... Не паспявае адказаць на бюксонцыя тэлефонны званок і перапрадаваць каштоўную інфармацыю санітарна нейкай дзіўнай кампаніі... Маналістычны капіталізм квітнэе ўсім сваімі заганами... І толькі мужны савецкі консул Кандрашын (С. Дамітрыў) у стэрыйна белым убранны — увасабленне маральнасці, сумленнасці і справядлівасці — паказвае ўзоры гераічнай вытрымкі ў гэтым хаосе расквантаванага тэатральнага відовішча...

Тэатр іранізуе. Тэатр пасміхаецца. З абмежаванасці створаных у «Дарогі хлопчыку» супрацьпастаўленняў, з неадсканаласці стэрэатыпаў, калі жывых людзей падмяняюць схемамі, хадзячымі ідэямі. Палітычны памфлет С. Міхалкова напісаны 20 гадоў назад, і сёння тэатр ужо не можа ўсур'ёз крочыць за драматургам, напавяр прымачь колішняй літаратурнай тыпы. Рэжысёр спектакля У. Караткевіч змяняе інтанацыю, пераводзіць дзею ў рэчышча іншага жанру — гульвай камедыі. Ролі размеркаваны, добра вядомы, воль і згуляем нібыта «з ліста»... У тэатры спектакля ўплечены забавляльныя зонгі, пантэміма, атракцыёны, дапісаны нават новы тэкст. Абраная парадыйная інтанацыя дазваляе рэжысёру выявіць багатую фантазію, але прапанаваны ў пачатку сцэнічныя хады пасля паўтараюцца і лёгка іронія ад аднастайнасці прыёмаў знікае зусім. Спрошчанае схема ўсё роўна трапляе на першы план, вынік барацьбы зразумелы — мужны і непахісны савецкі консул разам з юным грамадзянінам нашай краіны Жорам Цімохіным выкрываюць злычынную суполку і гнеўна абвінавачваюць капіталізм. Вычарпанасць драматургічнага канфлікту відэавочная, на працягу спектакля ён штучна рэспальваецца.

ЭКЗАМЕН ДЛЯ ЭКАЛОГІІ

З 1977 года экалагічны факультэт у Мінску штогод рыхтуе 15—20 спецыялістаў. Сёння ў міністэрствах і ведамствах рэспублікі і за яе межамі працуюць 159 выпускнікоў спецафакультэта. Мала! Патрабуецца куды больш. Але міністэрствы і ведамствы, якія павінны накіроўваць сюды сваіх работнікаў на перападрыхтоўку, зусім не спяшаюцца гэтага рабіць. Пастаянны інтарэс да факультэта праяўляюць толькі Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР, Дзяржкампрыроды рэспублікі.

Дэкан факультэта біялогіі БДУ Л. Лук'яновіч, які адначасова ўзначальвае спецафакультэт, паказаў мне лісты з розных арганізацый, якія прыйшлі ў адказ на прапанову супрацоўнічаць. Варта прачытаваць адзін з іх — як ілюстрацыю бюракратычнай, ведамаснай псіхалогіі.

«У сістэме Мінбыту БССР спецслужб і адказных работнікаў, якія выконваюць функцыі па экалогіі, не маецца... У сувязі з тым, што выкладзена вышэй, накіраваць на вучобу спецыялістаў не ўяўляецца магчымым». Дзіўная логіка! Няма патрэбы ў спецыялістах, бо... іх няма.

Прыкладна такімі ж аргументамі прыкрыліся ў свой час і Беларускае ўпраўленне грамадзянскай авіяцыі (БУГА), і Мінрачфлот, і Міндарбуд, і Мінжылкамунгас, і Мінскі аблвыканком. Такое ўражанне, што ўсе гэтыя арганізацыі ніякага дачынення да праблем аховы прыроды не маюць. Няма ў іх праблемы адходаў, праблемы забруджвання навакольнага асяроддзя. А хутчэй за ўсё кожнае ведамства палічыла, што займацца гэтымі праблемамі павінен нехта іншы.

Вядома, да чаго прывяло грэбаванне законамі экалогіі пры меліярацыі на Палессі. Тым не менш, Міністэрства меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР «палічыла магчымым» пасылаць на перападрыхтоўку аднаго спецыяліста раз у тры гады.

Вядома і тое, што сельская гаспадарка апошнім часам пераўзыхла па ступені забруджвання прыроднага асяроддзя прамысловасць. Пра тое, што мы псуём лепшыя ўрадлівыя землі, не ўмеём рацыянальна карыстацца тэхнікай, угнаеннямі, інсектыцыдамі, пісалася ўжо многа разоў. А Дзяржгарапрам рэспублікі (у якім злілася адрозна некалькі міністэрстваў!) даў «згоду» пасылаць на экалагічны факультэт аднаго-двух чалавек у год...

Больш за астатніх — ад 4-х да 6-ці чалавек штогод — накіроўваюць на экалагічную вучобу Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адука-

цыі спецыялісты толькі з вышэйшай біялагічнай адукацыяй, і задача факультэта — даць самыя найноўшыя і глыбокія веды па экалогіі, якія не можа даць ВМУ і нават кафедра экалогіі ўніверсітэта. Забяспечыць высокі ўзровень ведаў можна толькі за кошт моцнага выкладчыцкага складу. У факультэце ёсць магчымасць — і ў гэтым важная яго перавага — запрашаць лепшых выкладчыкаў і спецыялістаў з усіх навучальных устаноў рэспублікі, акадэмічных і галіновых інстытутаў. І яны, як правіла, ахвотна ідуць на спецафакультэт. А вось навучэнцаў, слухачоў — не хапае.

Мне давялося сустрэцца з тымі, хто сёння вучыцца на факультэце. Людзі рознага ўзросту, прафесій, з розным жыццёвым і практычным вопытам, яны па-рознаму ацэньваюць сваё становішча. Ёсць такія, хто прыйшоў сюды не столькі па сваёй ахвоты, колькі па рашэнні міністэрства, — каб запоўніць вакансію, дзеля птушкі. Але і тыя, хто лічыць ахову прыроды сваёй кроўнай справай, выказвалі заклапочанасць: а што дасць ім спецафакультэт? Дыплом аб яго заканчэнні не прысвойвае ніякай кваліфікацыі, застаецца проста напамінак аб тым, што чалавек праслухаў пэўны курс. Вярнуўся ў сваю арганізацыю, а там могуць і папракнуць: маўляў, ты там паўгода адпачываў, а за цябе тут людзі працавалі... Усе слухачы прызнаюць, што вучыцца на факультэце цікава, узровень выкладання высокі. Але ж мы не члены клуба аматараў прыроды або эрудытаў, сказаў адзін з навучэнцаў. Ці ўдасца нам ужыць свае веды на практыцы? Вось калі б пасведчанні аб заканчэнні факультэта давалі нам хоць бы якія правы на прадпрыемствах і ва ўстановах. А можа, наогул варта было б прызначэнні на важныя гаспадарчыя пасады патрабаваць дакумент аб спецыяльнай экалагічнай адукацыі?

Выдатны савецкі вучоны-фізік, акадэмік Л. Арцымовіч некалі жартаваў: навука — найбольш дарагі спосаб задавальнення цікаўнасці прыватных асоб за кошт дзяржавы. Думаецца, што ў сітуацыі з факультэтам ужо не да жартаў. Тое, што ў многіх міністэрствах і ведамствах не жадаюць нават чуць слова «экалогія», бо, маўляў, няма такіх пасадаў у штатным раскладзе прадпрыемстваў і ўстановаў, прывяло да сумных вынікаў. Усяго праз пяць год пасля адкрыцця зроблена была спроба закрыць факультэт з-за «немэтазгоднасці» далейшага выдаткавання сродкаў на яго.

У той час толькі ўмяшанне

слухачы. Апрача таго, ёсць прапановы ўвесці на факультэце спецыялізацыю і... перайменаваць яго ў факультэт па ахове прыроды.

Напэўна, у гэтым ёсць свой сэнс. Калі некага яшчэ бянтэжыць слова «экалогія», дык праціўнікаў аховы прыроды як быццам няма. Хоць справа, як мы ўсе разумеем, у рэшце рэшт не ў назве.

Што ж датычыць навучальнага працэсу — натуральна было б, каб гэтае пытанне вырашаў эканат факультэта, з дапамогай, зразумела, міністэрства. Але залежыць яго вырашэнне на сённяшні дзень ад Дзяржплана. Яшчэ ў мінулым годзе Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі рэспублікі прадставіла адпаведныя прапановы ў Дзяржплан. Сэнс атрыманага адказу такі — «немэтазгодна».

Будзе, зразумела, памылковым думаць, быццам пытанні экалагічнай адукацыі ў рэспубліцы сышліся клінам на спецафакультэце.

Сістэма экалагічнай адукацыі на Беларусі, — паведаміў начальнік Упраўлення вышэйшых навучальных устаноў Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР У. Воднеў, — існуе з 1972 года. Адпрацаваны пастаянны навучальны курс па ахове прыроды. Яго працягласць у розных навучальных установах — ад 8-мі да 30-ці гадзін. Утворана рэспубліканскае міжвузаўскае метадычнае аб'яднанне выкладчыкаў па ахове прыроды. Беларускі тэхналагічны інстытут стаў базавым у вывучэнні станаўчага вопыту. У рэспубліканскіх ВМУ ёсць дасягненні ў розных галінах. Гэта ачыстка паветра, прамысловых выкідаў і сцёкаў, гігіена жылля (БПІ), барацьба з выхлапнымі газамі і шумам (Магілёўскі машынабудаўнічы інстытут), а таксама мадэрнізацыя ачышчальных збудаванняў, стварэнне прагрэсіўных безадходных тэхналогій. Вывучаюцца пытанні аховы прыроды на факультэтах грамадскіх прафесій у БДУ, БПІ, Гомельскім дзяржаўным універсітэце, Брэсцкім інжынерна-будаўнічым інстытуце, Навагрудскім гандлёва-эканамічным тэхнікуме.

Многія дыпломныя і курсавыя работы студэнтаў у галіне аховы прыроды выконваюцца на падставе гаспадарчых дагавораў з прадпрыемствамі.

І ўсё ж такі думаецца, усё гэта не дае падставы лічыць, быццам з экалагічнай падрых-

Выкрадзеныя дзеці — згада- ны Жора і амерыканец Джордж (Г. Ільчанка) водзяць за нос сваіх выкрадальнікаў, кпяць з іх. Адначасова адбываецца ідэ- нае перавыхаванне: дзённага амерыканскага хлопчыка пе- раўтвараюць у добрага. Урэшце Жора зробіць з ускладненых валасоў Джорджа «правільную» прычоску, героі спяюць песень- ку пра тое, як добра сябраваць, і прыгадваюць Саманту Сміт... У фінальнай сцэне артэаўскага яднання, калі зверну апусціцца смялівы тварык змянога ша- ра, слэры, нібыта на святочнай паштоўцы, возмучаюцца за рукі. — Тэатр заклікае: «Дзеці, давай- це жыць дружна! Давайце зма- гацца за мір!»

Сэнс рэжысёрскага ходу, ключавога для разумення спек- такля, відавочна разлічаны на дарослую аўдыторыю: дайце дзецям свабодна і нязмушана развівацца, прыслухайцеся да іх. А якая мараль — свайму га- лоўнаму глядачу? Аказваецца, дарослых трэба зрэдчас палю- хаць... У скрусе, каб хоць неяк заявіць бацькам свой пратэст, Саўка топіцца ў басейне. Нібы- та. А тэатр хуценька пераклю- чае глядацкую ўвагу на вынікі здарэння — падумайце, ваш учынак прынес гора бацькам і

У СПЕКТАКЛІ для на- вучэнцаў ПТВ і старшакласнікаў — «Уся надзея» М. Ро- шчына — тэатр шу- кае кантакт са сваёй адметнай аўдыторыяй праз далучэнне да таго, што хвалюе менавіта су- часнага падлетка. Гэта ў ягоны душэўны свет спрабуе зазір- нуць драматург. «Уся надзея» — п'еса новая, пастаўленая многімі тэатрамі краіны; твор не бездакорны, але «спробай», бяспрэчна, цікавы.

Артысты С. Навуменка (Вольга) і С. Лясны (Аляксей) у спек- таклі «На моры» («Вепручок»).

Саўка ды Грышка...

Наш малады сучаснік.
Якім паўстае ён у спектаклях Рэспубліканскага ТЮГа,
пра што і як размаўляе тэатр са сваім глядачом?

Няцяжка здагадацца, што выбар гэтай п'есы заснаваны на досыць павярхоўнай аса- цяцкасці з пэўнымі грамадска- палітычнымі працэсамі, сут- насць якіх адаптавана з улі- кам «тюгаўскай» спецыфікі. Да сюжэта дадаюць смяліны гар- нір — «эстрадную тэатраль- насць», аздабляюць яго свят- лом, музыкой, аэробікай, мод- ным сэння «брэйкам». На відо- вішчнасць тут ускладаюць на- дзвычайную задачу — гэ- ткай сцэнічнай мове «падулад- ная» любая тэма, любы сюжэт. І «Як я быў вундэркіндам» У. Машкова і А. Вольскага можна сыграць гэтаксама, як і міхалкоўскага «Дарагога хлоп- чыка» — галоўнае ж не сэнс таго, што адбываецца, а набор трукаў, забаўляльнасць.

Ц І ШЧЫРЫ тэатр пе- рад глядачом? А, мо- жа, і зусім не прэтэн- дуе на размову-дыя- лог, калі так моцна трымаецца за відэішчнасць? Агульны падыход да спектак- ля як да эстраднага прадстаў- лення, — дзе абдыграюцца тэатральныя магчымасці сюжэ- та, а не вырашаецца яго кан- флікт, не выяўляецца ідэя, — нярэдка замінае сэнсу таго, што адбываецца на сцэ- не ТЮГа. Нават больш, адсутнасць адзінага маста- кага вобраза спектакля, адзі- най думкі, якая знітоўвае дзею і развіццё якой падпара- коўваюцца ўсе кампаненты сцэ- нічнага твора, прыводзіць тэ- атр у становішча, з якога цяж- ка знайсці выйсце. Няп'янасць такога падыходу да мастацтва драматычнай сцэны выявілася ў наступнай рабоце тэатра — спектаклі «Як я быў вундэркін- дам».

...Па краях невялікага круга размешчаны стосы таўшчэзных фаліантаў, ноты, спартыўны п'едэстал гонару, піяніна... На працягу ўсяго спектакля імчы- ца па крузе Саўка (В. Кавалера- ва), паспяваючы хіба што пад- сілкавацца і прыхапіць неабход- нае для чарговых заняткаў. Саўкава жыццё невыноснае — і бабуля, і дзядуля, і бацькі, і знаёмыя робяць з яго «гарма- нічна развітую асобу». Друж- на раскручваюць круг. Музы- ка — фізіка — матэматыка — замежныя мовы — спорт... Прыём, які асаблівай эрыгі- гальнасцю не вылучаецца, пры- датны для невялікай канцэрт- ной мініяцюры, паўтараецца і расцягваецца на ўвесь спек- такль. Дарослыя прыгнітаюць натуральныя жаданні дзіцяці, бачаць у ім толькі будучую славу татасці і не заўважаюць у ім чалавека. Лямант хлопчыка: «Хачу сабаку!» — патане ся- рад гэтага папярэдняга, стам- ляючага марафону па настаяні- ках.

ні ў чым не вінаватым людзям. Саўка — у задуменні. Ён па- кутуе...

ТЮГ, здаецца, даўно наву- чыўся не заўважаць штучнасці, надуманасці драматургічных пабудов і лоўка абмінае іх, лі- чыць зусім верагоднымі і маг- чымымі. Акцёры, закліканыя «пераканаўча, эмацыянальна, заразліва» хваляваць глядача, трапляюць у няўтульную сітуа- цыю сцэнічнага прыворства. Не паяднаная эстэтычна адзі- нствам рэжысёрскай задачы, да- кладнымі драматургічнымі ад- носінамі, яны існуюць у спек- таклі ўраздуб. Хтосьці іграе пацучці, хтосьці паўтарае зной- дзены ў іншых пастаноўках ма- люнак, працуе «пад характар- насць» альбо па ацвярдзелых тюгаўскіх штампах.

У другім акце неўразумеласць дасягае вышэйшай сваёй кроп- кі. Месца Саўкі на «калаўроце жыцця» займае Грышка (Г. Ільчанка). Цяпер ён пакаш- туе «вундэркіндства», трапіць у абцугі, з якіх Саўка з такой цяжкасцю вырваўся. Як выс- ветліцца, вундэркіндам можа быць кожны, беспрытульны Грышка выявіць не меншыя здольнасці...

Спектаклі «Дарагі хлопчык» і «Як я быў вундэркіндам» па- стаўлены паводле далёкіх ад дасканаласці, другасных п'ес. Шунаць у іх нейкіх глыбін не выпадае, усё ляжыць на паверх- ні. Твораў жа для дзіцячай сцэ- ны сучасны драматург амаль не пішуць, гэта «навуковы фант», пацверджана статысты- кай. Тэатру, як кажуць, няма з чаго выбіраць — ён ставіць тое, што ёсць і спрабуе хоць зольшлага адобіць недаскана- лым, нявыгравіраваным матэрыя- лем. Можна нават паспачыць на- лентыву, ён ступіў на няўдзін- ны шлях, але выбарца з на- канатанай каліяны — вельмі і вельмі няпросты. Эстэтыка тю- гаўскіх пастаноўак грунтуецца на выпрацаваных дзесяцігоддз- мі нанавах «дзіцячага спектак- ля», тэатральна-тюгаўскіх уяўленнях пра жыццё. Напэўна, было б несправядліва папрак- нуць тэатр за тое, што ён не ўлічвае зменлівую, рухавую псіхалогію школьніка, але ж у выніку атрымліваецца нешта скіраванае да глядача абстракт- нага, прыдуманнага. Ужо згада- ныя спектаклі, па сутнасці, не маюць адрасу, хоць і былі раз- лічаны на вучнёў 4—6 класаў. Уражанне такое, нібыта ТЮГ па інерцыі працягвае існаваць у нейкай адасобленай, замкнёнай, штучна створанай сферы.

...І ўсё ж, дзе-нідзе праз бу- тафорскі, анемічны тэатральны масіў часам прабіваюцца гала- сы па-сапраўднаму шчырыя і зацікаўленыя...

Ужо ў загаловку пазначана аўтарскае стаўленне да сваіх адрэсіўных, жорсткіх дзяўчы- нак, якім нічога не варта «на- страляць» грошай на вуліцы, збіць чалавека, сыграць на шка- даванні, пакінуць са спачування. Для кожнай з іх прыходзіць па- ра першага кахання — і пра- чыняе тое, што за вычварнасцю, эпітажнасцю знешніх праяў убацьчы было цяжка... М. Ро- шчына напісаў п'есу з пазіцыі дарослага чалавека, які імк- нецца зразумець цяперашнюю моладзь. У пастаноўцы У. Ка- раткевіча гэты нятыюгаўскі по- зірк на падзеі захоўваецца, ды ў адносінах да герояў тэатр выяўляе не надзею, а хутэй разгубленасць.

На публіцыстычна завостра- нае пытанне — «Адкуль яны такія выраслі?» — тэатр не ад- казвае. Мабыць, аналіз прычы- н з'яўлення такога пакалення мо- ладзі яго не цікавіць. Дарэчы, і драматург пэўнага адказу так- сама не дае. На першы план вылучаюць чатырох дзяўчы- нак, каб углядзецца ў кожную паасобку. Як заўсёды ў спек- таклях ТЮГа, у гэтай паста- ноўцы гучыць шмат фальшывых нот, але менавіта тут прыкмет- ны парасткі творчага пошуку, жаданне адкрыць ролю толькі сваім, адметным ключом. Бяс- спрэчных акцёрскіх удач у спек- таклі няма, ды часам не толь- кі канчатковы вынік важны — цікавы сам рух акцёрскай дум- кі, шлях да вобраза, творчая заяўка. Ва «Усёй надзеі» адра- зу ж вылучаецца Бухару ў выка- нанні Р. Астразінавай і Надзюку — В. Кавалераву.

Бухара ў гэтай кампаніі — самая непрыкметная. Добры, нейкі бліскіўдыны вочы на ўсё рэзгуючы шыра і хутка. Здаецца, яна заўсёды гатовая дапамагчы чалавеку, але ра- шаючаму голасу сябровак заў- сёды падпарадкоўваецца і ро- біць тое, што прырэчы ўлас- ным, першым і натуральным памкненням. Бухара нягэрабна пераймае рысы сябровак, — яна ж іх усіх глыбока, па-сапраўд- наму любіць.

Надзюка-чума — самы сла- даны і самы цікавы вобраз у спектаклі. Маленькая, калючая, напаятая ў чананні магчымых удараў. Каб не падумалі, што яна чулівая і сентыментальная, — робіцца агрэсіўнай і злой. Сячэ наводзіць, і ўжо ніколі (справа гонару!) не адступіць. В. Кавалерава стварае характар неўраўнаважаны, дзе нічога нельга прадказаць і ўсё — на мяжы добра і зла.

«Сталенне, — заўважаў вядо- мы псіхолог Л. Выготскі, — не паступовы, павольны працэс, — некалькі нечаканых рыўноў ўверх». Удала скапіўшы пэўныя рысы падлетка, актрыса ў той жа час не дазваляе сваёй ге-

раіні перайсці ў іншую ступень даросласці. Чалавечы вопыт, які назапашвае Надзюка, ні ў што не прарастае. Гэты жыц- цёвы характар у досыць рых- лую драматургію п'есы не ўк- ладаецца, і там, дзе матэрыял не жыццё індывідуальную ак- цёрскую задуму, В. Кавалерава прымае звыклы і распаўсюдны ў ТЮГу спосаб сцэнічнага існавання — іграе сюжэт.

Нават з гэтай, увогуле ціка- вай акцёрскай работы можна зразумець, як складана тэатру праз замкнёнае кола стэрэаты- паў, ходкіх клішэ — вырвацца да новага кантакту з глядачом, да індывідуальна-асабовага творчага асэнсавання матэры- ялу.

Спектакль «Уся надзея» ду- шэўнага свету падлеткаў не да- следае, прапануе замалеўкі ха- рактараў, накіды партрэтаў. У глядачоў нібыта пытаюцца — ці такіх вы? Напэўна, існуюць іншыя думкі, але нам такая «няўпэўненасць» — тэатра, які звычайна вельмі любіць заліш- не правільныя, акрэсленыя і навізлівыя акценты, — прываб- ная.

Р ЭПЕРТУР ТЮГа да- кладна размежаваны па розных узроста- вых катэгорыях. Згодна з уласнымі ўяўленнямі пра спецыфіку кожна- нага ўзросту, тэатр ускладняе матэрыял, пашырае тэматычнае кола. На вышэйшай ступені гэ- тай глядацкай лесвіцы, у спек- таклі для юнацтва, ТЮГ згу- біў, нарэшце, самаўпэўненасць. Разгубленая інтанацыя, якую адчуваеш у спектаклі «Уся на- дзея», і сапраўды — надзею па- кідае...

Ва ўсякім разе, апошняя прэм'ера на камернай сцэне — «На моры» паводле п'есы В. Ро- зава «Вепручок» (пастаноўка У. Караткевіча) — пацвярджае, што пэўнае абнаўленне ўнутры тэатра назіраецца па лініі спек- такляў, адрасаваных падлет- кам. Дэфіцыт шчырасці, вост- ра адчувальны ў «піянерскіх» пастаноўках, тут крыху прыці- шаны. Прапанава на размова на роўных, без раздражняльнай перавагі над суб'яседамікам.

У рэпертуары тэатра з'явіўся палемічны, складаны твор. Між- тым, папулярная сэння п'еса В. Розава, якая зусім нядаўна мела прыцягальную рэпутацыю «забароненай», — не самае ці- кавае стварэнне драматурга за апошнія гады. «Вепручок» ус- прымаецца хутэй як па-май- стэрскую зроблены эцюд на шля- ху да больш складанага і шмат- планавага «Гнязда глушца» і адкрыццём не гучыць, хоць ня- ма ў гэтым ніш — ні аўтара, ні тэатра.

У «Вепручку» ТЮГа прывабі- ла тэма скуплення маладым, уваходзячым у жыццё панале- нем, віны за грахі бацькоў.

Рамантызаваны, крыху пры- ўзняты тэатрам Аляксей (С. Ля- сны) лічыць слабе далучаным да значымства бацькі і з юначым махізмам прымае на слабе цяжар невымерна большай ві- ны, асуджае ўласную душу на пакуты. Аляксей адгарадзіўся ад людзей, замінуўся ў свеце перажыванняў, жыве ў тайне, каб ніхто не ведаў, і чорнай, няўдзячнай працай і амаль рах-

метаўскім аскетызмам спрабуе рэабілітавацца перад грамадс- там. Але першае ж, па-жыцей- ску звычайнае сутыкненне з рэ- альнасцю, калі даводзіцца моў- ні цяпець і зносіць незаслужа- ныя абразы, штурхае яго на са- мазабойства. Фактычна, герой не гатовы несці цяжар, які ўз- валіў на свае плечы.

Для сацыяльна-бытавой дра- матургіі, найбольш яркім прад- стаўніком якой з'яўляецца Ро- заў, надзвычай важныя сакаві- тасць і канкрэтнасць асяроддзя, пагружанасць у яго герояў, пэўная сацыяльная акрэсл- насць вобразаў. Розаўская дра- матургія па сваёй прыродзе надзвычай акцёрская (у ёй ня- ма нават нявыгравіраваных эпіз- дычных роляў) і разлічана на ансамбль яркіх індывідуаль- насцей. Нячуйнасць рэжысёра да пэўнага аўтара, да драма- тычнай структуры п'есы і вы- значыла, як падалося, асноў- ныя прагалы спектакля.

Каб сканцэнтраванне гляда- цкую ўвагу толькі на душэўных зруках герояў, тэатр выключы- лае любы намек на побыт. Шэрыя сеткі прыкрываюць груба збі- тыя драўляныя лаўкі, сям-там па падлозе раскідана каменне... Рашэнне мастака Л. Рулёвай ніякіх асацыяцый не выклікае: проста лаўкі, проста сеткі — неабавязковыя прыстасаванні для ігры акцёраў.

Адзінага спосабу сцэнічнага існавання выканаўцаў няма. У гэтым сэнсе спектакль быццам бы «палярызаваны» — вылуча- юцца натуральнасць і непрыду- манасць паводзін А. Курловіча (Юраша) і рэзкі, манерны най- грэш В. Філатовай (маці Аляк- сея). Амаль усе акцёры намя- каюць на душэўную склада- насць персанажаў, але выдаюць за яе неапраўданасць сцэнічных учынкаў, нявызначанасць адно- сін. Шлях ад адной сітуацыі да другой у ролях акрэслены роў- най лініяй, якая выключае тон- кія звывы, дэталі і падрабязнас- ці...

Н АРЭШЦЕ ў ТЮГу, які занудзіўся па добрым рэпертуары, з'явіліся цікавыя п'е- сы. Як высветлілася, тэатр не гатовы «выканаць» іх. Прыемна, што патрэба ў но- вай якасці ў калектыве абудзі- лася. Аднак і гэтыя зрукі па- чуюць выклікаюць неадназнач- ныя.

Абнаўленне афішы — крок сур'ёзны, на слабой драматур- гіі не вырасцеш. Але больш важная заўсёды не тэматычная, а творчая скіраванасць тэатра. Апошнімі спектаклямі для юна- коў ТЮГ прызнаў для сябе ідэалам — праўду докумен- тальнага нарыса. Пачаўся по- шук надзённых, пазнавальных сюжэтаў — у драматургіі Ро- шчына, у драматургіі Розава. І ўсё ж не сюжэты трэба шукаць, а канфілікты. Толькі з вастрыні канфілічных сутыкненняў вы- сякаецца злабадзённасць са- праўдзана, здольная хваляваць думку глядача «пераканаўча, эмацыянальна, заразліва». Ці не так?

Уладзімір МАЛЬЦАУ.

І. Лучанок. Такі фестывалі праводзіцца пяты раз, і ў наш музычны ўжытак ён уваходзіць як фестываль прэм'ер: вельмі важная акалічнасць! Саюз кампазітараў зацікаўлены ў тым, каб рэгулярна знаёміць канцэртную аўдыторыю з навінкамі беларускай музыкі, каб у філарманічнай зале гучала як мага больш твораў розных жанраў, каб на афішах значылася як мага больш нашых аўтараў.

КАРЭСПАНДЭНТ. І таму для кампазітараў «Мінская вясна» — жаданая пара, якую не заменіць канцэрты пленумаў.

дасягненні беларускіх кампазітараў з узроўнем музычных культур іншых народаў СССР, пераглядаць звыклія для нас мастацкія крытэрыі.

КАРЭСПАНДЭНТ. Наколькі я ведаю, апошнім часам рэпертуар «Мінскай вясны» адбіраецца і так па стражэйшых крытэрыях. Гэта, мусіць, звязана і з тым, што Саюз кампазітараў рэспублікі значна вырас колькасна, узрасла, адпаведна, і колькасць твораў-прэтэндэнтаў на першае выкананне ў рамках фестывалю. І творы гэтыя ўтвараюць канкурэнцыю адзін аднаму.

гастролях, каб цікавіліся імі музыканты саюзных рэспублік. Абмен дасягненнямі ўзбагачае і ўзвышае музычную культуру, надае ёй сапраўдны інтэрнацыянальны дух. Гэта актуальна заўсёды, не толькі ў год, калі мы адзначаем наша агульнае свята — юбілей Кастрычніка.

КАРЭСПАНДЭНТ. Пагаворым больш канкрэтна аб праграме сёлётай «Вясны». Яна ёмістая, не варта прыводзіць падрабязны спіс. Тым больш не варта даваць авансы кампазітарам. Толькі некалькі імёнаў і назваў...

сімфанічных работ нашых мастацкіх кампазітараў А. Багатырова і У. Алоўнікава. Праца, я ведаю, у разгары, так што к наступнай «Вясне» будзем спадзявацца на іхнія прэм'еры.

А яшчэ — я не зусім дакладна выказаўся, калі назваў месцам правядзення свята толькі філармонію. Пад знакам «Вясны» пройдуць творы беларускіх аўтараў, напрыклад, у Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР: «Мільянерка» Я. Глебава, «Несцерка» Р. Суруса, «Дзяніс Давыдаў» А. Мдзівані...

КАРЭСПАНДЭНТ. Вызначальная асаблівасць «Вясны», як ужо гаварылі, — прэм'еры. Якія з іх вартыя выканання на ўсесаюзным узроўні, уводзіць у актыў, у гастрольны рэпертуар нашых музыкантаў, — пакажа прыём публікі, меркаванні крытыкаў...

І. Лучанок. Дарэчы, канцэрты мінулых «Вяснаў» далі пудёкву на ўсесаюзную арэну і нават за мяжу твораў Я. Глебава, Д. Смольскага, Г. Вагнера, В. Помазава, Г. Гарэлавай, Л. Шлег, У. Дарохіна, У. Дамарацкага... На нашым фестывалі лёс новых твораў вырашае публіка, а следам за ёй і канцэртная арганізацыя. І няхай не крыўдуць тыя аўтары, хто не трапіў на фестываль сёлета. Мабыць, ім варта задумацца, дапрацаваць свае творы — на гэта, бывае, затрачваюцца гады. А таленавітыя, арыгінальныя, высокамастацкія творы няхай знаходзяць дастойны водгук у слухачоў.

За нашым «круглым сталом», які, думаю, мы наладзім у Саюзе кампазітараў, хацелася б пачуць дзелавую зычлівую крытыку. Так-так, добрай, інтэлігентнай, незласлівай крытыкі нам, кампазітарам, сёння бракуе. Я, вядома, не маю на ўвазе крытыку камплярную.

Ю. Гільдзюк. Дый не толькі кампазітарам — выканаўцам яе бракуе! Музыказнаўцы проста канстатуюць, што напісана і якім чынам, праўдзівых высноў набігаюць. А «падаграваць» творчы імпульс спрэчкамі паміж самімі творцамі — гэта не змяненне староння ацэнку і парадку. Адкрыта трэба гаварыць і пра якасць выканання: калі канцэрт прайшоў няўдала, навошта падыходзіць да музыкантаў з віншаваннямі і кажаць, што ігралі добра?

І. Лучанок. З крытыкай праблема... Паспрабуем часткова вырашыць яе, запрасіўшы на фестываль прадстаўнікоў прэсы, нашых калег з Масквы, з СК СССР, людзей, ад якіх так ці інакш залежыць прапаганда беларускай музыкі ў рэспубліцы і за яе межамі.

КАРЭСПАНДЭНТ. Нягледзячы на тое, што Саюз да фестывалю рыхтуецца пад дэвізам «як мага больш імёнаў і твораў», а філармонія — «лепш менш, ды лепш», вы працуеце ў згодзе...

Ю. Гільдзюк. Бо мы, урэшце рэшт, імкнемся да аднаго і таго ж. Нам патрэбны творы высокай вартасцей, ва ўсіх жанрах.

І. Лучанок. Нам патрэбна і высокая якасць выканання.

КАРЭСПАНДЭНТ. Музыка патрэбна. Жыццёвая і жыццяздольная, не такая, што марнее на нотнай паперы, пільца, ці асуджана, у лепшым выпадку, на аднаразовае выкананне. Можна, канцэрты сёлётай «Мінскай вясны» парадуюць нас менавіта МУЗЫКАЙ! Гэта ў інтэрсах і арганізатараў фестывалю, і работнікаў музычнага вяршання, прэсы, і слухачоў.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Галіне ВАСЮКОВАЙ- 60

Споўнілася 60 год з дня нараджэння пісьменніцы Галіны Васюковай. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала ёй прывітанні ад адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагая Галіна Георгіеўна!

У дзень Вашага юбілею прыміце наша шчырае віншаванне!

Рана зазнаўшы горькі страт вогненнага ліхалецця, Вы праз многія гады пранеслі сонечнае святло любові да чалавека, да яго мірных спраў, надзей і паміненняў. Гэта добра адчуваецца па Вашых творах, звернутых да юнага чытача.

У 50-я гады ў друку з'явіліся Вашы першыя апавяданні, адрасаваныя дзеянні. Вашы зборнікі «Пра Наташу», «Старэйшы брат», «Розныя гісторыі», «З Марынкай не гуляю» вучылі любіць жыццё, паважаць працу, расці сумленнымі людзьмі. Аповесці «Вецер з палёў», «Залатая роса», «Андрэйкавы знаёмыя» вядуць у чароўны свет маленства, пазначаны дзіцячай неспраўдлівасцю, спасціжнем рамантыкі. Пазнаннем навакольнага жыцця прасякаюць і старонкі зборніка вершаў «Ляльняград». Апошняя выданае Вамі кніга «Трывожныя дні» — яшчэ адна запамінальная сустрэча з юным чытачом.

Моцнага здароўя Вам, дарагая Галіна Георгіеўна. Вялікага асабістага шчасця, плёну ў творчасці».

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

АБМЕРКАВАНА У САЮЗЕ КАМПАЗИТАРАЎ БССР

На пасяджэнні камісіі музычнага мастацтва Саюза кампазітараў БССР былі абмеркаваны публікацыі рэспубліканскага друку за 1985—86 гг., прысвечаныя пытанням музычнага мастацтва.

Старшыня камісіі донкр мастацтвазнаўства прафесар Г. Глушчанка падкрэсліў, што патрабаванні да мастацкай крытыкі ўзрастаюць у святле развіцця XXVII з'езда КПСС. Аднак на сённяшні дзень крытыка ўсё ж адстае ад агульных тэмпаў развіцця беларускай музыкі, ад жыцця Саюза кампазітараў. Прычына гэтага ў неадрэагаванасці, пасіўнасці, неаператывнасці музыказнаўцаў. Разам з тым, і друк у цэлым недастаткова актыўна шукае кантактаў з крытыкамі, спецыялістамі.

Агляд канкрэтных публікацый у газетах «Звязда», «Мінская праўда», «Чырвоная змена», «Знамя юности», «Вячэрні Мінск», у часопісе «Мастацтва Беларусі» і штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» падрыхтавалі музыказнаўцы В. Савіцкая, Т. Мдзівані, А. Друнт, В. Антаневіч, А. Ракана, Л. Сяпура, Л. Касцюкавец, Р. Аладава. У абмеркаванні ўдзельнічалі таксама музыказнавец Б. Смольскі, крытык В. Мінацанаў, старшы рэдактар па музыцы часопіса «Мастацтва Беларусі» Д. Падбярэскі, загадчык аддзела музыкі «ЛІМА» С. Берасцень. Адбылася гаворка па пытаннях удасканалення музычнай крытыкі і прапаганды музычнага мастацтва ў рэспубліканскім друку.

НАШ КАР.

З ЧЫМ ПРЫХОДЗІШ, «МІНСКАЯ ВЯСНА»?

Гаворку напярэдадні традыцыйнага музычнага фестывалю вядуць старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР народны артыст рэспублікі Ігар ЛУЧАНОК, мастацкі кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юрый ГІЛЬДЗЮК і карэспандэнт «ЛіМ»

Пленумы — строга рабочыя мерапрыемствы Саюза. Але на пленумах заўсёды бываюць госьці з іншых рэспублік, удзельнічаюць у абмеркаваннях праслуханых твораў. І такім чынам беларуская музыка атрымлівае і ацэнку старонняга «свежага вока» [ці «свежага слыху»], і шырэйшы рэзананс...

І. Лучанок. Вядома, хочацца, каб і музыка «Мінскай вясны» атрымлівала ўсесаюзны і міжнародны рэзананс, каб на яе канцэртах прысутнічалі госьці нашай рэспублікі і прымалі ўдзел у абмене думкамі за «круглым сталом» на конт праслуханага. Добра, што філармонія па-творчы ставіцца да арганізацыі гэтага фестывалю, і ўжо сёлета яго рэгіянальная замкнёнасць будзе парушана.

Ю. Гільдзюк. Помніце, як нашы кампазітары некалі наркалі на адсутнасць сістэматычнай і зацікаўленай прапаганды іхніх твораў у філарманічных канцэртах? Са свайго боку прэтэнзіі мела і філармонія. Таму ўзнікла «Мінская вясна» як сваяасаблівая форма пагаднення паміж СК і філармоніяй. Затым гэты фестываль сталі параўноўваць з творчай лабараторыяй беларускіх кампазітараў, дзе выпрабаваліся новыя опусы і выкрышталізаваліся лепшыя. А сёлётай «Вясна» не традыцыйна ўжо таму, што прысвечана 70-годдзю Кастрычніка. Гэтым абумоўлена ідэяна-тэматычная і жанравая накіраванасць яе праграм, асабліва патрабавальнасць у адборы новых твораў.

Адметна, што ў канцэрце адкрыцця будзе ўдзельнічаць і госьці з братняй Савецкай Арменіі — выдатная піяністка С. Навасардзян, якая выканае фартэпійны канцэрт свайго земляка Г. Овунца. Думаю, прымуць запрашэнне набываць на канцэртах у Мінску і кампазітары, музыкантаў, крытыкі з іншых рэспублік.

І. Лучанок. Жывыя чалавечыя і творчыя кантакты з гасцямі ў час фестывалю вельмі патрэбны! Добры, карысны пачын — уключаць паказ хоць бы адной адметнай навінкі нашых сяброў: можна будзе рэальна параўноўваць

Ю. Гільдзюк. Здаецца, членаў Саюза ўжо каля 80 чалавек — разам з музыкантаўцамі, так? І больш чым палова з іх прэтэндуе на ўдзел у праграмах «Вясны». Аднак на афішах вы знойдзеце дзесяткі два кампазітарскія імёнаў. І справа не толькі ў тым, што за фестывальны тыдзень ахапіць неабсяжнае немагчыма. Праўленне СК прапаноўвала нам, канечне, вельмі многа рознай музыкі — і пазіцыя Саюза зусім зразумелая. Ды з пункту гледжання філарманічнага кіраўніцтва (а мы як канцэртная арганізацыя ў рэшце рэшт «заказваем музыку») далёка не ўсё з прапанаванага адпавядала строгай тэматычнай палітры сёлётай «Вясны», былі і проста слабыя творы. Мы ўключылі ў канцэрты пераважна, калі можна так сказаць, апрабаваныя прэм'еры, г. зн. з тых, што ўжо запісаны ці нават прагучалі ў эфіры, з тых, што вылучыліся ў канцэртах леташняга пленума праўлення СК, прысвечанага творчасці маладых.

КАРЭСПАНДЭНТ. Ці можна сказаць, што рэпертуар «Мінскай вясны» — гэта не музычная «стыхія», а пэўны доўгатэрміновы план і што складаць гэты план дапамагае апошнім часам сістэма дзяржаўнага заказаў?

Ю. Гільдзюк. У падрыхтоўцы фестывальных праграм філармонія кіруецца і дзяржаўнымі заказамі на новыя буйныя творы. Справа тут сёння па-лепшылася. Менш музыкі пішацца для архіўных папак Міністэрства культуры, больш — для канкрэтных калектываў, з арыентацыяй на рэальныя выканаўцаў, нярэдка — па іхняй просьбе. Удасканаленне дзяржаўнага заказаў, зацікаўлены адносіны МК БССР да гэтай справы забяспечваюць рэпертуарную перспектыву і нашаму фестывалю.

Мы ўжо гаварылі, што ў час супольнай падрыхтоўчай працы як бы выкрышталізуюцца лепшыя з новых набываў беларускай музыкі. Дык вось, наступная наша задача — не згубіць здабытае пад час падрыхтоўкі «Вясны», зрабіць лепшыя з выкананых твораў рэпертуарнымі. Каб нашы калектывы ігралі іх на

Ю. Гільдзюк. Па-першае, удакладнім, што фестываль пройдзе з 3 па 9 красавіка ў канцэртнай зале БДФ і ў Камернай зале на Залатой Горы. Запланаваны 2 сімфанічныя праграмы, канцэрт маладога калектыву «Свята» пад кіраўніцтвам В. Купрыяненкі, канцэрт папулярных салістаў-сэлектаў з Камерна-інструментальным ансамблем Белтэлерыды (кіраўнік Я. Валасюк). Адбудзецца сімфанічны канцэрт з твораў Г. Вагнера. І яшчэ адзін аўтарскі вечар — І. Лучанка, дзе будзе прадстаўлена камерна-інструментальная і вакальная музыка, далёка не ўсім вядомая грань яго творчага свету.

Сярод буйных прэм'ер — драматычная араторыя А. Залётнева на тэксты М. Танка «Лісткі календара», фантазія У. Дарохіна на вершы У. Маякоўскага «Верую!», Чацвёртая сімфонія Д. Смольскага для скрыпкі сола і аркестра. Прагучаць і творы ўжо знаёмыя, як, скажам, II сімфонія А. Сонаіна. Багатая на прэм'еры афіша Дзяржаўнага акадэмічнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча: п'есы Я. Глебава, Д. Смольскага, А. Клеванца, дэбютанта-віячбачына А. Шэмета... Упершыню прагучаць новыя сімфоніі А. Мдзівані «Полацкія пісьмы», вакальна-сімфанічнае дзеянне Л. Шлег «Гуканне вясны», канцэрт У. Дамарацкага «Прывітанне вясны». Мінскі камерны аркестр выканае творы зусім маладых аўтараў Я. Паплаўскага, С. Янковіча, С. Бельцоўска, В. Хадоскі, а таксама А. Елісеева, В. Войціка.

І. Лучанок. Хоць мы і дамаўляліся не рабіць доўгі пералік, дадамо крыху пра канцэрт камернай музыкі. У ім упершыню прагучыць вакальны цыкл Л. Абелівіча на вершы англійскіх паэтаў — кампазітара, якога ўжо няма сярод жывых, 75-годдзе з дня нараджэння якога адзначалася сёлета. А побач — новыя творы маладзейшых: Г. Гарэлавай, У. Кур'яна, Р. Суруса...

Ю. Гільдзюк. Хіба толькі маладзейшых? Старэйшыя беларуская музыка А. Багатыроў прапанаваў рамансы на вершы Шэкспіра. Дарэчы, мы чакаем новых буйных вакальна-

Чым адметная новая экспазіцыя, што сёння дэманструецца ў мінскім Палацы мастацтваў? Адказаць на гэтае пытанне можна даслава проста. Перш за ўсё — яна спрадэкавана, наладжана напярэдадні з'езда мастацтва, вядома, што ў такой экспазі-

цыі, якія працуюць ва ўсіх відах і жанрах выяўленчага мастацтва і якія з'яўляюцца прыхільнікамі розных стыляў і напрамкаў у творчасці. Гэтая экспазіцыя шматгранная і па эмацыянальнай сваёй пабудове — героіка-эпічнае і рамантычнае, драматычнае і лірычнае

ЧАКАЕМ УСЁ Ж БОЛЬШАГА...

цыі кожны член творчага саюза меў магчымасць выставіць адну сваю лепшую работу — без парадны выставы. Таму выстаўна адлюстроўвае дзейнасць мастакоў розных пана-

вобразнае раскрыццё фактаў і падзей, легендарных лёсаў і канкрэтных характараў быццям ствараюць тут маштабную поліфанічную партытуру, што апавядае пра народнае жыццё...

А. КИШЧАНКА. Раніца Зямлі.

А. ФІНСКІ. Без вестак прапаўшым прысвячаецца... (фрагмент)

М. БАСАЛЫГА. Ілюстрацыя да кнігі «Дзень міру».

А. КУЗНЕЦОВ. Прысвячэнне народнаму майстру Антону Таркусу.

Як і на кожнай буйной выстаўцы, творы ў экспазіцыі «Ад з'езда да з'езда» — не раўназначныя па сваіх ідэяна-мастацкіх вартасцях, пластычнай выразнасці. Выстаўка ў цэлым адлюстроўвае складаную, нават у многім супярэчлівую карціну сучаснага ўзроўню, стану і перспектывы развіцця творчасці беларускіх мастакоў, дае багаты матэрыял для раздуму, для пэўных высноў.

З чым знаёмяцца мінчане і госці беларускай сталіцы на гэтай выстаўцы? Тэматычная карціна, пейзаж, нацыянальны партрэт, скульптурная кампазіцыя і графічная серыя, кіна-эскізы і тэатральныя дэкарацыі, плакат, габелен, кераміка — больш за пяцьсот твораў прадстаўлена ў экспазіцыі.

Пазнаём многіх мастакоў, майстроў старажытнага пакалення, якія стаялі ля вытокаў мастацтва Беларусі ў далёкія гады станаўлення Краіны Саветаў. З. Азгур, Я. Зайцаў, А. Шыбнёў, Я. Раздзялоўская... Побач з імі выставіліся маладыя мастакі — учарашнія члены маладзёжнага аб'яднання, якіх добра ведаюць сталыя наведвальнікі вернісажаў. Напрыклад, малады жывапісец В. Альшэўскі, які ў гэтую экспазіцыю прывёз сваю твор «Першы дзень Камуны», засведчыў, што здольны распрацоўваць складаную тэму рэвалюцыйнай героікі нароўні з такімі вядомымі майстрамі, як Л. Шчамялёў, які прадставіў палатно «Кастрычнік». (На жаль, тэму рэвалюцыі, і гэты пацярпеў ад выстаўкі, асэнсуючы ў сваёй творчасці нямногі мастакі).

Вялікая Айчынная вайна... Да гэтай святой і балючай тэмы звертаюцца таксама творцы розных пакаленняў. Яны нібы вядуць напружаны дыялог часоў, выступаючы ад імя раўеснікаў. Тут палотны С. Раманава, І. Ціханова, Э. Куфно, П. Свентахоўскага, графіка А. Кашкурэвіча, В. Шаранговіча, скульптура А. Заспінскага, Г. Гаварова, А. Фінскага... Успаміны пра гады ліхалецця, іх месца ў духоўным свеце тых, хто не зважаў на горычы вайны, — пра гэта раздум У. Кожуха, Г. Лойкі, А. Мацвеева...

Ёсць на выстаўцы творы, якім уласцівы вобразна-ўскладнёнасць, неадназначнасць. Такія карціны А. Кузняцова «Прысвячэнне народнаму майстру Антону Таркусу», дзе пэтычныя метафары, сімвалы цалкам падпарадкаваны колеру і арыгінальнай пластыцы палатна. Яно кранае нас сваёй назвынай трактоўкай тэмы, дарэчы, як і карціна М. Бушчыка «Раніца ў гарадской кватэры»...

Сёння тэма барацьбы за мір набывае для мастакоў асаблівае значэнне. І зразумела, чаму адкрывае экспазіцыю ўрачывая кампазіцыя А. Анікейчыка «Перамога, якая нясе мір». Яе лагічны працяг — графічная серыя М. Басалыгі «Дзень міру» і Л. Асецкага «Пам'яць», палотны «Горыч страты» Б. Аранчэва і «Пам'яць» Л. Асядоўскага. Яна гучыць у карцінах «Раніца Зямлі» А. Кішчанкі, «Вітражы. Космас» А. Малішэўскага, у габелене «Неаціхаючы боль» Н. Пілюзінай.

Партрэтны жанр на выстаўцы... Увага да яго ўзмацнілася. Мастакі спрабуюць шукаць тут новыя формы пластычнай выразнасці, і гэты мы бачым у творах Р. Сітніцы, С. Гарбуновай, Н. Шчаснай, У. Стальмашонка, А. Мятліцкага, Г. Мурамцава...

Як заўсёды, жывапісны і графічны раздзелы выстаўкі раскіданыя пейзажамі — ад эпічнага да камерна-лірычнага гучання. Творы В. Цвіркі, В. Вярсоцкага, У. Сулікоўскага, М. Чэпіка сапраўды ўпрыгожваюць выставачныя залы. А пейзажы У. Басалыгі і Б. Цітовіча закранаюць праблемы архітэктурнай спадчыны рэспублікі, прымушаюць задумацца над лёсам прыроды.

Развітаючыся з выстаўнай, нельга не прыгадаць пейзажы такіх майстроў, як В. Грамыка і Г. Вашчанка, нацыянальны В. Свентахоўскі, М. Ісаенка і В. Жолтак. Нельга не ўспомніць кніжную графіку П. Драчова і Ю. Герасіменкі-Жызнеўскага, якія звярнуліся да творчасці У. Караткевіча і В. Быкава.

І ўсё ж мы чакаем ад мастакоў новых заявак ва ўсіх відах творчасці, у тым ліку і ў дэкаратыўна-прыкладнай, якая на гэты раз была прадстаўлена надта сціпла: амаль зусім адсутнічала, напрыклад, мастацкае шкло...

Л. АЛЯКСЕЕВА.

Мінулым летам пабываў на астравах Індыйскага акіяна і вольна пісаў апавесць-эсэ «Глядзі ў вочы лемура». Прапаную чытачам «Ліма» асобныя старонкі з напісанага — уражанні ад Мадагаскара.

Рынак. І штосьці большае. Тут з усяго свету збіраюцца купцы і ганцы, цаніцелі і раўніцелі духоўных народных скарбаў, мастацкіх вырабаў, у якіх жыве душа мальгаша, яго талент і геній. І проста каларытны народны побыт.

Апынуўшыся на славутым рынку ў Антананарыву, адразу трапляеш у густы людскі натоўп, які шырокім прагонам плыве паміж крамак з парасо-

трэцім паверсе прастарней, на галаве нясеш — натоўп не замінаеш, ды і як мальгашу гаварыць з купцамі, знаёмымі, з самім сабою, калі ён будзе ўсё несці ў руках, бо гаварыць кожны мальгаш павінен не адной моваю, але і рукамі. Ды і гэты ўсё яшчэ не дае ўяўлення пра людскую плынь на рынку Зума, калі не сказаць, што яна, гэтая плынь, слепіць вочы рэзкімі, кантрастнымі, невярагод-

Віктар КАРАМАЗАУ

ЗУМА. ШТО ГЭТА ТАКОЕ?..

намі і без парасонаў, стракатых і развесістых, нібы татара-мангольскія шатры, у два канцы рынка ці цэлага свету, і ты, падпарадкаваўшыся яго левастаронняму ці правастаронняму руху, сунешся з усімі разам, абыходзячы астраўкі выстаўленых-выкладзеных ледзь не пад ногі тавараў. Спачатку тавары самыя празічныя — кашы, мётлы, бочкі, цыноўкі, вырабы з гліны, саломы, дрэва, — далей пойдзеш астраўкі з выкладзенай на поцілках гароднінай —чыста памытай ружова-сонечнай морквой, кавунамі, дынямі, качанамі, жоўцеючымі кукурузнымі кіяхамі, чырвонымі да сінізны пірамідкамі памідораў, зусім сціслымі баклажанами, — яшчэ далей астраўкамі стаяць мяккі з арэхамі, сухафруктамі, ячмянём на піва, якое тут прадаецца ў вялікіх чорных бутэльках і вельмі падабаецца еўрапейцам, а там і самыя маляўнічыя і духмяныя астраўкі, дзе адны фрукты, таксама вышпаныя купкамі на поцілках — бананы, апельсіны, ананасы, мандарыны, авакада, яблыкі, манга, папайя, штосьці яшчэ і яшчэ, — і яшчэ больш духмяныя: карыца, ваніль, гваздзіка, перац, кава, — усе тыя вострыя прыправы, якімі славіцца і Зума, і ўвесь Мадагаскар. І гэты, і не толькі гэты, яшчэ шмат-шмат чаго сярэд людской паводкі, якая плыве, віруе, гайдаецца дума па-

на стракатымі фарбамі, якія ад вопраткі, ад упрыгожванняў на жанчынах, ад тавараў, што плывуць і плывуць на галолах, над галоламі. Дзень, як кожны дзень, тут сонечны, ясны, чысты, а сонца робіць колеры рэзкімі, сакавітымі, і ты ідзеш-сунешся ў іх паводны і ўжо заўважаеш, што разам з табою, як ты сам, там-сям сунуцца аўтамашыны, легкавікі ці грузавікі, павозкі з гарбатымі быкамі зэбу, высокімі адпаліраванымі рагамі ловячы сонечныя прамяні, ёморгаецца ў выпражы асёл ці ішак, і вольна нечакана, упёршыся ў жывую людскую сцяну ці ў якога быка, ты некага штурхнуў ці ледзь не пацалаваўся з мокрым бычыным мордай, даеш рэзка ўлева ці ўправа, звачаеш з галоўнае магістралі рынка, прабіраешся паміж астраўкамі з таварамі і аказваешся ў зусім новым свеце Зума, у тым самым свеце, дзе якое ты сюды ехаў ці ішоў, якім Зума славіцца больш, як чым іншым, — сярэд народных мастацкіх вырабаў, якіх, як табе ўжо расказвалі, ты нідзе столькі не знайдзеш, акрамя як тут, нідзе на Мадагаскары і тым больш на іншых астравах — ні на Маўрыкіі, ні на Сейшэлах. І што гэта такое? А хоць бы вырабы з кракадзілавай скуры: партфелі, сумкі жаночыя любячых памераў і фасонаў, на самы розны ўжытак і густ, мужчынскія партаманеты, чамаданы, ра-

Востраў Ла Дэіг — граніт, акіян і пальмы.

верхамі галоў, дзе ніжні паверх выключна чарнявы — малыя, іх тут быццам гароху, які нехта сыпануў у людскую плынь, яны, хуткія, нібы яшчаркі, шыюцца паміж рук і ног, а ўжо над імі — паверх таксама чорных галоў, але перасыпаных з белымі-сівымі, дарослымі і старэчымі, а яшчэ вышэй паверх трэці — тое, што плыве на галолах і над галоламі: збаны, кулі, кашы, чамаданы, цыноўкі і мётлы, усё, што наогул можна ўбачыць на рынку, бо на тым

мяні і рамянічкі рознае даўжыні, шырыні і мастацкай аздабы, адны — для жанчын, другія — для мужчын, кашалькі, шкатулкі, футаралы пад розныя рэчы, ад скрыпак да акуляраў, упрыгожванні на сцены ў кватэрах, шчоткі, нават галоў, зубы і кішчоры кракадзілавы. Старажыны вырабленыя, падобныя з ласкутоў па малюнку, як падбіраюць маляўнічыя карціны, злёгка аздобленыя ланкам, рэчы са скуры кракадзіла (Працяг на стар. 14—15).

ЗУМА. ШТО ГЭТА ТАКОЕ?..

(Пачатак на стар. 13).

— Гэта не проста рэчы са скуры, а мастацкія фрэскі, паўтарэння якім у прыродзе няма і не будзе. Непадобна сама па сабе скура, але ж гэта як быццам ужо не тая скура, якую табе даводзілася бачыць на жывым кракадзіле. Тая, вядома, але яна пабыла ў руках майстра, мастака, і сваю мастацкую сутнасць не толькі захавала, але выявіла па-новому, больш каларытна, рэльефна. Рэчы дарагія, яны табе не па кішэні, але кожную з іх ты можаш перамацаць у руках, разгледзець зверху і зніз, можаш пра ўсё, што цябе цікавіць пра гэтую рэч і пра самога кракадзіла, распытаць, і табе доўга будзець расказваць. Тут ты дазнаешся, што кракадзіл ёсць, п'е, як жыве з кракадзіліхай, чым кракадзіл адрозніваецца ад алігатора, што кракадзіл ісе ў год роўна трыццаць шэсць жэк, ад якіх вырастае яго маладосе сямейства, і што на Мадагаскары пачалі забараняць забіваць кракадзілаў, бо іх усё меней і меней, узяліся за іх абарону. Усё гэта чуючы, думаеш: адкуль жа на рынку Зума столькі рэчаў з кракадзілавай скуры, калі кракадзілаў берагуць і разводзяць? Можна, аддаўшы сваю скуру, кракадзілы нарошчваюць на сабе другую? Думаць, што хочаш, але не пары, як кажучы, лямач у чужым агародзе, і калі не купіш, то хоча падзіваць, як людзі купляюць. А яшчэ не лішне ўспомніць, што ў цябе ўзімку на галаве, што за шапка, з якога яна футры, ці не з футры таго самага звера, які некалі жыў у тваім родным. Прасоўжы ці Прыдняпроўі і жыццё якога, як і жыццё кракадзіла на Мадагаскары, абараняюць строгія дзяржаўныя законы. Ды і наогул, пра што размова? Кожны, хто прыходзіць на Зума, жыве па яго законах, а тут галоўнае не тавары, нават не франкі, а сам працэс куплі і продажу. Устаўшы як найраней, маючы штосьці ў руках на продаж, мальгаш жыве са сваім таварам цэлы дзень, і дзень гэты ў яго тады асэнсаваны, не пусты, усё роўна як у Разафі, якая штораніцы вітае мяне ля атэля «Кольбер». Няма што прадаць? Мальгаш што-небудзь возьме на продаж у суседа, сваяка, знаёмага, бо калі ён прадае — гэта больш, як продаж, абмен рэчы на франкі, гэта выйце з якога хочаш ізаляцыі — сацыяльнай, нацыянальнай, рэлігійнай, сямейнай — бо, прадаючы, ён гаворыць праз свой тавар і купца са светам. Першы раз сюды трапіўшы, ты пачынаеш разумець, што для мальгаша гэтая размова са светам якраз тое і ёсць, дзеля чаго ён таўціцца тут, на рынку Зума. Бо жыць без гэтай размовы ён не можа — такі характар, такая духоўная патрэба. Вось ты прайшоў міма будачкі, дзе прадаюцца тыя самыя рэчы з кракадзілавай скуры. Міма прайшоў. Але што такое? Чаму, мінуўшы будачку, ты ўсё яшчэ бачыш бліскаччорныя, ядраныя, агністыя жаночыя вочы, якія на цябе стрэлілі з будачкі? Што за насланне? Азіраешся: хто яна, уладальніца гэтых вачэй, ад якіх не можаш пазбавіцца? Вунь — стаіць сярод рэчаў з кракадзілавай скуры, глядзіць на цябе, ледзь-ледзь усміхаючыся. Гэтага ледзь-ледзь дастаткова, каб ты вярнуўся ні то да яе тавараў з кракадзілавай скуры, ні то да яе самой, каб на нейкі момант затрымаўся, хоць на столькі, каб яна паспела зла-

віць твой позірк на нейкім кракадзілавым рамяньку і, злавіўшы, зняла той самы раменьчык з цвіка ў сцяне і падала яго табе. І гэта — пачатак дыялога. Першы кантакт быў паміж вачыма, а гэта ўжо дыялог. Бо як толькі ты ўзяў рамень у рукі, вокам прыкінуў яго даўжыню, шырыню, прыгледзеўся да малюнка аздабы, штосьці не ўпадабаў, а яна ўсё адразу прачытала ў тваіх вачах, жэстах і думках, прапанавала іншы рамень, шырэйшы ці даўжэйшы, з іншым малюнкам, і яшчэ адзін, і яшчэ, і ты ўсё, якія ёсць, перабраў-перамацаў, ніводнага не выбраў сабе, ці, можа, паскупіўся ў цане і быў гатовы ісці далей, ды кінуў позірк на сцяну, дзе віселі сумкі, таксама са скуры кракадзіла, і маладзіца перахапіла твой апошні позірк, забрала ад цябе ўсё рамяні, якія старанна падбіраў, падала шыкоўны, не парангу, можа, нават міністру, хіба, можа, для прэм'ер-міністра, партфель — гэта ўсё дыялог і ёсць, паміж табою і гаспадыня будачкі. І тое, што яна, чарнавока, падала табе гэтакі шыкоўны партфель, ты ўжо не ацэніш іначай, як прызнанне цябе за вялікага чалавека, і пасля гэтага табе нічога не застаецца рабіць, як доўга разглядаць партфель, разглядаць і дзівіцца, як шмат у ім розных кішэняк, баковачак, кладовачак, дзе пад кніжку, дзе пад бутэльку, дзе пад каўбаску, дзе пад папярковыя сакрэты, змацаваныя гербавым, не іначай, законам. Адны баковачкі на кнопках, другія на замочках, трэція на матузокках, але якія яны ні цікавыя, ты яшчэ раней, як заўважыць іх, заўважаеш яе ўсмішку, як быццам прыветлівую, але і здэклівую. Можна, табе толькі падалося, што яна прыняла цябе за вялікага чалавека? Тут бы ўзяць ды расказалі, даказаць, што ты сапраўды варты шыкоўнага партфеля, варты не менш, як прэм'ер-міністр, ды штосьці стрымлівае ад гэтага адказнага кроку. Чарныя вочы цябе і тут разумеюць: на паперцы ўжо напісана аловачак, што партфель каштуе сто п'яццадзят тысяч франкаў. Ты папярхнуўся? Хоць што значаць тут гэтыя тысячы франкаў? Пяць тысяч — саламяны капялюш. Але ж у цябе ўсяго дванаццаць тысяч у кішэні — на два з паловаю капялюшы? Можна, яна з цябе і здэкуецца, што ў цябе ўсяго толькі дванаццаць тысяч? Вось і падсоўвае маленькі, на паўдалонькі, кашалёчак: гэты, маўляў, па кішэні? І на паперцы піша: 12 тысяч! Цябе кідае ў пот: адкуль ведае пра твае дванаццаць тысяч? Бачыць наскрозь? Але цяпер ты глядзіш вышэй — на прыгожыя жаночыя сумачкі, быццам у цябе ў кішэні франкаў больш, як яна думае. І сумачкі адразу злітаюць з цвічкаў на прылавак: выбірай, калі падабаешся. Вось і новыя цэны з'яўляюцца на паперы: 25 тысяч, 37 тысяч... Надта доўга выбіраеш? Выбраў лепшую, на твой густ. 32 тысячы франкаў? Але цяпер і ты смялееш — на той самай паперцы пішаць тыя тысячы, якія згодзен заплаціць! 12! Ведаючы, што гэтую лічбу не падымеш ні на адзін франк. Гаспадыня сумачкі хапаецца за галаву і рагоча, паказваючы табе ўсе два рады роўных і моцных, белых, як жамчужны, зубоў. І піша далей: 30! Але ты стаіш на сваім і зноў пішаць тую самую сваю лічбу. Яна зноў рагоча, але пану збаўляе: 25! Яна адчувае твой цвёрды характар, і табе ўдаецца неверагодны поспех: збіваеш пану да 15 ты-

сяч франкаў! Ужо здаецца, што сумачка з выдатнай кракадзілавай скуры ў цябе ў руках, але... 15 — не 12? Што такое тры тысячы, якія не даюць прыйсці да згоды? Усяго толькі палавіна саламянага капялюша? І тым больш, што яны такое, калі ты з маладзіцай ужо ледзь не сябра? Гэтакі доўгі і высклы быў дыялог, і гэтак яна табе збавіла за сумачку, што паспела стаць, здаецца, і блізкаю, і добраю, і прыгожаю, і любую. Сама ўжо не хоча, каб ты пайшоў з пустымі рукамі, не хоча цябе адпусціць, як усё жыццё марыла з табою сустрацца ды пагаманіць. Не ведаеш ты яе мовы, яна твае мовы не ведае, але і тут выйсе знайшлі: свідка — аркуш паперы. І вось яна, мальгашка, пад тваім упартым радком — 12 тысяч франкаў — ставіць сваё апошняе слова: 12! Няўжо? Значыць, не дарма яна табе гэтак спадабалася? І ты — ёй? Паразумеліся, як свае? Твае рукі зноў цягнуцца да запаветнае сумачкі, ты ўжо ўзяўшы, як будзе жонка рада яе гэтаму падарунку, але раптам мальгашка раней за цябе хапае сумачку, ускідае на тое самае месца, дзе яна і вісела, на сценку, і падае табе лапу кракадзіла з пяццю кіпцюрамі. Лапа на метровым дубчыку. І лапа, і дубчык прыгожа выраблены, але навошта яны табе? Ты маўчыш, не ведаючы, што адказаць, адно адчуваючы, што ў гэтым нечаканым жэсце ёсць загадка. Насмешка? Здзек? Што яна, мальгашка, зараз адчувае і думае? У вачах гараць чорцікі. Яна выхоплівае ў цябе з рукі лапу кракадзіла і, сунуўшы яе сабе пад кофту, чухае лапай спіну. Чухае і рагоча ад асалоды. І працягвае лапу табе, каб ты таксама пачухаўся. Цяпер ты разумееш, для чаго лапа кракадзіла на дубчыку. Не зразумела іншае: гэта шчырае прапанова купіць лапу за 12 тысяч франкаў ці здзек з тваіх купецкіх магчымасцей? І калі здзек — папусціцца? У галаве была з'явілася шалёная думка прывезці дадому экзатычную кракадзілаву пяцярню, але ўзяць яе з рук мальгашкі ты ўсё яшчэ баішся. Рашуча адварочваешся і ад лапы, і ад мальгашкі, і ад крамкі, каб ісці далей сваёй дарогай, ды ў гэты момант з крамкі вылітае злосны мужчынскі крык, падобны на лаянку. Азіраешся, і ў самым куточку крамкі, цесным і цёмным, куды, захапіўшыся мальгашкаю, не паспеў яшчэ зазірнуць, ты заўважаеш чарнявага віслаухага мальгаша, які совае кулачком у твар тваёй сімпатыі, крычыць і плюецца, раз'ятраны. Чаму ты не бачыў яго раней? І за што ён гэтак узвірэў на жанчыну? Ён што — яе муж, гаспадар крамкі? Ці, можа, яна ў яго наймічка? Можна, як Разафі, прадае не свае рэчы? Але што з таго? Чаго ён на яе зле? Што ты адышоў ад крамкі, нічога не купіўшы? Дык ці яна вінаватая? Не змагла цябе ўгаварыць, каб ты нешта купіў? Табе шкада яе, і ты вяртаешся да крамкі. Мальгаш адразу замаўкае, зноў апускаецца на свой нізкі слончык, адразу зрабіўшыся маленькім, непрыкметным, і цябе ўжо не здзіўляе, што ты яго раней не заўважаў. Ён цябе і цяпер не цікавіць. Ты выкладаеш на прылавак усе свае тысячы, і з рук чарнавокае прыгажуні атрымліваеш лапу кракадзіла. Твая сімпатыя танцуе за прылаўкам. Танцуючы яе шчаслівыя вочы. І ты рады. Не за сябе — за яе. Вось толькі сказаў ёй як быццам не ўсё. І пакупкаю, і сваім позіркам, і калонкаю лічбаў на паперы. Штосьці ты яшчэ хочаш ёй сказаць, але перашкаджае морда,

якая не толькі ўхмыляецца, але і чэпка сочыць з-за прылаўка за кожным яе і тваім рухам і позіркам. І раптам табою авалодвае дзёркая думка: ты хапаш той самы аркуш паперы, на якім у калонку з лічбаў выстраіўся ўвесь твой палюбоўны дыялог з мальгашкай, з кішэні выхопліваеш тоўсты чырвоны фламастэр, рады, што не пакінуў яго ў атэлі, і ўнізе, пад калонкаю лічбаў, як падсумоўваючы ўвесь гэты доўгі дыялог, нервова-рэзкімі штырхамі малюеш ладныя кукіш, агрэсіўны і сакавіты, усё роўна як і перцам і соллю прысыпаны. Едкі! І падсоўваеш паперку ўжо яму, мальгашу, гаспадару кракадзілавай крамкі. Гэта твая расплата з ім за тое, што драў горла на жанчыну, якая так табе спадабалася. Ён атупелымі вачыма, нібыта бык, устаўляе ў твой малюнак, і ты яшчэ не ведаеш, якая зараз будзе рэакцыя, толькі здагадваешся, што

ленькіх крамак, адчуненых да цябе, нібы кнігі з добрымі вясельмі казкамі. У цябе незвычайна добры настрой, хоць ані франка ў кішэні. Свет, які акружае, як быццам не свой, чужы, і ты яму як быццам чужы, але ўжо ўпэўнены, што цяпер, калі ў цябе на плячы кракадзілава лапа, табе будзе ўсюды шанцаваць, усё роўна як у руцэ найшчаслівейшы талісман, цяпер любая мальгашка за любую пану аддаць табе ўсё свае багаці, сама за табою пойдзе куды скажаш, а іх мужыкі будучы ціха сядзець на сваіх куточках, утуліўшы ў плечы чорныя галовы з чорнымі думкамі. І ты спыняешся, бо трэба падумаць, куды падаць далей. Можна, туды, дзе прадаюць вядомыя ў свеце мальгашскія пляценні з травы і лісця? Але што табе цяпер тая трава, тое лісце? Дзе разьба з чырвонага дрэва? Дзе славуця мадагаскарскія вострыя прыправы?

Сейшэлы. Атэль «Оберн Клуб». Ад ганка — пачынаецца акіян.

Порт Вікторыя — сталіца Сейшэлаў.

можна быць нават міжнародны канфлікт — чакаеш штосьці паганае, хоць зусім не шкадуеш аб тым, што зрабіў. Твар мальгаша яшчэ больш чарнее, нервова зіркае то на цябе, табе ў вочы, то на малюнак, і ты бачыш, што мальгаш усё зразумее, адчувае, як ты яго прынізіў, але яшчэ не надумаў, як на гэта рэагаваць. І тут усё мяняе яна, жанчына. Хвіліну назад ты кінуўся ёй на дапамогу, калі на яе крычаў мужчына, нёс са свайго паганага рота невядомыя табе брыдкія словы, а цяпер яна ратуе цябе. І як проста! Хапае ў рукі паперку і, танцуючы з ёю, рагоча, аж заліваецца, то прысядаючы, то рукамі разводзячы. Яе рогат робіць вяселейшым спачатку цябе, і ты ні то смялееш, ні то наглееш — суеш кракадзілаву лапу пад тэніску злікаму мальгашу, шоргаеш ёю яму па пузе, і ўжо ён таксама заліваецца рогатам. А што пасля? Ты суеш лапу і сабе за каўнер, чухаеш спіну — табе цяпер таксама ахвота рагатаць, і ты рагочаш з імі разам. І канфлікту як не было. Выратавалі мальгашка і кракадзілава лапа? Ты яшчэ раз пераможна, нібы цяжкі камень, накатваеш позірк на гаспадар крамкі, — вясела і шматзначна, яму на здзек, падміргваеш маладзіцы і, ускінуўшы на плячо, нібы падарожны кій, дубчык з кракадзілавай лапаю, брыдзеш далей па Зума, міма іншых ма-

Дзе яшчэ больш славуця мадагаскарскія тапазы, рубіны, яшма, малахіт, гранат? Ты, шчаслівы, ужо забыў, што ў кішэні тваёй ні франка, і гэта добра, што забыў, бо іначай, можа, ты б не апынуўся ў яшчэ адной крамцы сярод тых самых славуцяў камянёў Мадагаскара, натуральных і адпрацаваных людскімі рукамі, гранёных і шліфаваных, вытанчаных і выпілаваных з парод, камянёў, дзе кожнае — сонейка, у кожным — не адно сонейка, і музыка, бясконцае музыка. Вочы разбегліся па ўсе бакі, ты не заўважаеш нават гаспадар крамы — кітайца, які падыходзіць да цябе і з усмешкай штосьці кажа на сваёй ці не на сваёй, але не на тваёй, мове. Яго мову ты не чуеш, але чуеш раптам сваю мову: «Гаспадар магазіна просіць вас прайсці ў двор. Можна, там вы знойдзеце сабе па густу камень Мадагаскара?» Азіраешся — жанчына. Адкуль яна ведае па-беларуску? Спытаць ты не паспяваеш, бо ўжо ідзеш за кітайцам у двор пад экзатычныя дрэвы. Цябе зноў акружаюць камяні: чырвоныя, ружовыя, блакітныя, зялёныя, жоўтыя, чорныя, апалавыя, шэрыя, белыя, дробненькія, на атласных падушачках, хоць ты іх пішчэгам б'яры, і вялізныя, на зямлі, пад дрэвамі, асколкі гор і падземных кладовых, як пісаў акадэмік Ферсман. Тут табе і выстаўка камянёў, і майстэрня, у якой яны пачынаюць жыць дру-

гім жыццём, станкі і інструменты, тут яны апрацоўваюцца, набываюць у руках майстра вышэйшы выгляд, падганяюцца ў любы прысцяг і медальён. Сам гаспадар — і гандляр, і кампанія, і гранітшчык-ювелір. Ён табе падносіць карабоначак, у якім на белым атласе ляжаць два блакітныя, у крапінкі, яечкі з яшмы. Паспеў зразумець, хто ты і адкуль, што ты тут першы раз, і вось вітае падарункам. Ты разумеш, што кампанія ў карабоначкі не дарэгі, можа, зусім танныя, але, падобна на яечкі дразда, яны і прыгожыя, і дарэгія тым, што будуць табе напамінкам пра рынак Зума і гэты маленькі магазінчык з утульным дварыкам, у якім, здаецца, можна было б і жыць. Ды табе ўжо не вельмі ўтульна. Як ты адсюль пойдзеш, атрымаўшы падарунак і нічога не купіўшы за грошы? Гэта было б неверагодным свінствам. Але і купіць ты не можаш, бо ў цябе не засталася ні франка. І тут, ледзь ты паглядзіў на плячы лапу кракадзіла, у магазінчык заходзіць Жазэф. Ён, твой гід, шукае цябе, бо ўсе сабраліся ехаць, сядзяць у аўтобусе і чакаюць цябе. Ты расказваеш Жазэфу пра сваё дурацкае становішча, і тады ён выхоплівае ў цябе з рук лапу кракадзіла, распітвае, дзе ты яе купіў, і бяжыць з ёю за парог. Няўжо Жазэф верне мілай мальгашцы лапу? Няўжо ён забярэ ў яе назад тысячы франкаў? Ты шкадуеш, што раслакаўся перад Жазэфам. Шкадуеш лапу? Але яшчэ мацней шкадуеш мальгашку. Ды куды ўжо дзецца? І раптам у магазінчык улітае Жазэф. Ён вяртае табе назад кракадзілаву лапу і разам з ёю — пяць тысяч франкаў! Аказваецца, ён расказаў, у якім ты апынуўся стане, і твая сімпатычная мальгашка з радасцю, каб табе дапамагчы, вярнула пяць тысяч і прасіла Жазэфа перадаць, што калі б ты сам прыйшоў, то яна вярнула б табе ўсе дванаццаць тысяч. І вось тое, што табе падабаецца ў магазінчыку кітайца больш за ўсё, якраз каштуе пяць тысяч франкаў. Гэта дзве — пара — акамянелыя ракавінкі. Дакладней: адна ракавінка, уманціраваная прыродаю і мільёнамі гадоў у мармур, сама напоўненая мармуровай пародаю зялёна-блакітных колераў, ды ладная, як на твае дзве далоні, гэтак удоўж распілавана і адшліфаваная майстрам-кітайцам, што дзве авальныя плоскасці, лежачы побач, нагадваюць дзве суседнія кніжныя старонкі, з той толькі розніцай, што тэкст на кніжных старонках неаднолькавы, а тут — адзін у двух адбітках малюнак, прыродная каляровая графіка, дзе і колеры нечаканна, розныя на кожным кавалачку плошчы, самых неверагодных спалучэнняў, таноў і паўтаноў, якія ніякі мастак на сваёй палітры не знойдзе, іх трэба доўга шукаць, як шукала сама прырода. І гэта — за пяць тысяч франкаў? Кошт саламянага капелюша? Можна, тут якая памылка? Але Жазэф штосці кажа кітайцу, і той загортвае камяні-ракавінкі ў паперу, апускае ў кардонную скрыначку, працягвае табе і яшчэ адзін — адлічвае табе дзве тысячы франкаў! Ты хочаш крыкнуць уголас: навошта? Хочаш вярнуць франкі назад. Але Жазэф глядзіць табе ў вочы, і ты яго разумеш: ён збіў цану, і цяпер вяртаць франкі ты ўжо не можаш, бо гэтым пакрыўдзіш самога гаспадара магазінчыка — такі жэст не ў правілах рынку Зума. І ты зноў збянтэжаны. У цябе ў чухах незвычайнае прыгажосці акамянелыя ракавінкі, твор мільёнаў гадоў, ракавінкі ў мармур, багачэйшая прыродная графіка, і яшчэ два яечкі дразда, тваёй любімай птушкі-павуны, птушкі твайго роднага беларускага лесу, зробленыя з граніту Мадагаскара кітайскім майстрам, і ўсё гэтае багацце — за тры тысячы франкаў, якія ты мог бы аддаць за

жменню рысавай саломы ў выглядзе капелюша. Ты заходзіў у магазінчык без ніводнага франка, а выходзіш з яго, несучы выдатныя падарункі прыроды, з дзвюма тысячамі франкаў! Ты хочаш крычаць на ўвесь свет і пытацца: што за краіна, што за людзі, што за рынак? А тут яшчэ сам кітаец выводзіць цябе з магазіна, гора, нібы сябра, паціскае табе руку і смяецца ў вочы радасна, быццам не ён цябе, а ты яго ашчаслівіў. І хто сказаў, што кітайцы — вялікія гандляры? Ці, можа, у тым, што адбылося, якраз і выяўляецца культура і мудрасць гандлю? Але і гэта яшчэ не ўсе нечаканасці рынку Зума. Як толькі ты развітаўся з кітайцам, да цябе падыходзіць тая самая жанчына і кажа, зноў па-беларуску: «Вы былі ў сельскагаспадарчым цэнтры Анцэрабэ. Мы там сустракаліся. Мой муж там дырэктарам. Так-так, Бойка Рыгор Якаўлевіч. Дык я хачу зрабіць вам невялічкі падарунак. Ад землякоў». Яна падае табе маленькую скрыначку. На чырвонай атласнай падушчцы гарачы тры празрыстыя вочкі натуральнага тапазу. Ты не адважваешся прыняць дарагі падарунак, але жанчына раптам зусім цябе абяззбройвае: «Вы ведаеце ў Мінску паэта Пруднікава, Паўла Іванавіча? Дык гэта мой родны дзядзька».

Вось што такое рынак Зума!.. Ледзь паспяваючы за Жазэфам, ты прадзіраешся праз натоўп да свайго аўтобуса, але аўтобус яшчэ доўга стаіць, бо цяпер ужо трэба чакаць кагосьці іншага. Нездзе блізка іграе гармонік. Адкуль тут, у краіне зусім іншых музычных інструментаў, гармонік? І што ён іграе? Вальс? «На сопках Маньчжурый»? Ты не верыш вухам сваім. Можна, паверыш вачам? І вось перад табою чарныя, але з нейкім азіяцкім адлівам жаўцізны ў твары мальгаш, сляпы і босы, з кепкаю на зямлі каля ног, і зусім старэнкі двухрадных гармонік у ягоных руках, такі стары, з латанымі-пералатанымі мяхамі і пабітымі, дрошкімі пазвязанымі карабімі, што дзіва бярэ, як гэты гармонік яшчэ і дышае. Але што ён усё ж іграе? Няўжо вальс? Адкуль у мальгаша рускі вальс? Хто яго сюды завёз? Не сам жа гэты сляпы мальгаш, які просіць нейкія франкі ў старую брудную кепку? Твая рука машыяльна намацавае ў кішэні ўсе тры франкі, якія табе вярнуў які рэшту кітаец, калі ты купіў акамянелыя ракавінкі, і ты кідаеш усе свае апошнія франкі ў пустую кепку мальгаша. Цябе апыкае яшчэ адна думка: малюнак са сляпым чалавекам, гармонікам, вальсам і кепкаю з дробнымі грашымі, франкамі ці капейкамі, табе не чужы, гэта ўсё ў тваёй памяці з вунь якой далёкай вайны, якая ў гады твайго маленства абдала і абабрала цябе, тваіх братаў і сябр, маці і бацьку, увесь твой народ на далёкай адсюль Радзіме. Усё і тут — як там, тады. За спіною трубіць аўтобус, кліча цябе, а табе цяжка, як ад нечага свайго, адсёць ад сляпога мальгаша, яго жабрацкай кепачкі, ад гармоніка, у якім жыве-пакутуе крыху не такі, якім ты яго ведаеш, дзе збіты з мелодый, дзе нервова-паспешлівы і збіты з ладу, але ўсё ж ён — вальс «На сопках Маньчжурый». Калі ж вяртаешся ў аўтобус, а на ім вяртаешся ў атэль. «Кольбер», ты ўжо не думаеш пра кракадзілаву лапу, мальгашку ў кракадзілавай крамцы, пра кітайца ды скамянелыя ракавінкі. Увайшоўшы ў нумар, кідаеш лапу на стол, сам кідаешся плазам на канапу і думаеш пра сляпога мальгаша з азіяцкай жаўцізною ў твары, пра стары, пабіты векам гармонік, а чуюш адзін толькі вальс «На сопках Маньчжурый».

Вось што такое Зума!.. Пройдзе колькі дзён. Ты пакінеш Мадагаскар і будзеш жыць на нейкім іншым востраве Індыйскага акіяна. Там ад-

нойчы табе раскажуць гісторыю з сумнай эпапеі руска-японскай вайны 1905 года, нейкі праменьчык святла ад якой як быццам перакінецца і на тваю сустрэчу са сляпым мальгашом на Зума. Яе, тую гісторыю, тут можна пачаць з таго, як другая руская эскадра плыла з Пецярбурга вакол Еўропы і Афрыкі ў Японскае мора на дапамогу першай эскадры, блакіраванай японцамі ў Порт-Артуры. Ля ўсходняга берага Мадагаскара яна стала на якary, каб загрузіцца вугалем, і вось сюды далёкай вестка, што японцы ўзялі Порт-Артур, а першая эскадра патоплена без бою. Куды ж цяпер плыла другая эскадра? Каго і што абараняць? Загаварылі, што яна плыве на свой брацкі могілнік у Японскім моры. Сярод матросаў пачаліся хваляванні, п'янства, мардабой, непадначальне афіцэрам. Усё гэта ёсць у раманах ўдзельніка тых падзей Новікава-Прыбоя «Цусіма». Прадчуваючы Цусіму-смерць, матросы сыходзілі на бераг і не вярталіся на караблі. Сярод іх былі музыканты. Ішлі і не вярталіся разам з гармонікамі. І тут ужо ты вольны думасці і лёс тых рускіх матросаў, што засталіся на чужым беразе, пажаніліся з мальгашкамі, растварылі сваю славянскую кроў у крыві мальгашоў, і лёс рускіх гармонікаў, што засталіся разам з матросамі на беразе Мадагаскара!..

І гэта таксама можна пачуць і ўбачыць на рынку Зума. Ён, гэты рынак, адкрыты любому чалавеку, з якога канца свету той ні прыедзе, кожнай душы, якая прагне дабраці, шчырасці і хоць што-небудзь на ўспамін пра дзіўную зямлю.

Тут, прадаючы ці купляючы, нельга ні прагадаць, ні страціць. Можна толькі набыць. Тое, што не набудзеш нідзе. Тут набываюць — і хто прадае, і хто купляе.

Тут не адразу зразумеш, чалавек прадае ці купляе. Кожны і прадае, і купляе. Дорыць і адорваецца.

Тут можна цэлы дзень прадаваць, нічога не прадаць і радавацца пражытаму дню.

Сюды можна прыйсці з пустой кішэняй і нешта незвычайнае купіць, і яшчэ — панесці з рынку тысячы франкаў.

Тут можна прасіць за свой тавар самую высокую цану, а аддаць за ўсёшмукі ці за адно цёплае слоўца і застацца шчаслівым чалавекам.

Такі ён — рынак Зума ў Антананарыву. Мабыць, адзіны гэтакі ў свеце. Пра яго можна марыць. На яго трэба трапіць. Хоць аднойчы ў жыцці.

Р. С.

Навошта мне кракадзілава лапа?.. Раніцой, седзячы на ложку, я з-за вуха сую яе пад сарочку, чухаю спіну і тады бачу сімпатычную мальгашку з рынку Зума, яе беззубую ўсёшмукі. Чую яе голас. Ці гэтага мала для раніцы, калі ты, яшчэ цёпленькі, сядзіш на ложку?

Праўда, сёння, прачнуўшыся, я ледзь кінуў вокам на сцяну, дзе на цвічку вісіць кракадзілава лапа, як убачыў на прыступачку ганка сляпога босага мальгаша са старым гармонікам і перад ім, ля ног, пустую, дагары картузом, кепку. І ажылі ў вачах шэрыя твары, у сініх ямках вочы, ногі з драўляным скрыпам, лахманы на плячах, пустыя торбачкі на вярэвочках пераза плечы, шапкі і кепкі ля ног на зямлі, шарманкі і гармонікі на запалых грудзях, іх старадаўні плач на падтрымку стогну з грудзей:

Там далеко есть родина родная,
Там жил отец, не помню я его,
Но знаю то, что в муках умираю,
Хотел обнять сыночка своего.
И гэтак далей. І ўсё такое. Колькі гэтакага прайшло разам з табой па тваіх дарогах! І па тваіх! І як ты мог усё гэта забачыць?

А вы пытаецеся, навошта мне кракадзілава лапа!..

(Заканчэнне ў наступным нумары).

Адам Герасімавіч РУСАК

21 сакавіка 1987 года пасля працяглай цяжкай хваробы на 83-м годзе жыцця памёр заслужаны дзеяч культуры Беларускай ССР, вядомы беларускі паэт-песеннік Адам Герасімавіч Русак.

Нарадзіўся Адам Русак 24 мая 1904 года ў вёсцы Пясочнае Капыльскага раёна ў сялянскай сям'і. Скончыў Беларускі музычны тэхнікум і Ленінградскую кансерваторыю. У 1932—1949 гадах працаваў салістам аркестра Ленінградскага Малого опернага тэатра. У час Вялікай Айчыннай вайны разам з тэатрам быў эвакуіраваны ў горад Арэнбург.

У 1949 годзе Адам Русак пераехаў у Мінск і доўгі час працаваў салістам аркестра Беларускай дзяржаўнай філармоніі. У друку пачаў выступаць у 1927 годзе. Выдаў зборнікі вершаў і песень «На родных палатках», «Песні і вершы», «Песні», «Пад голас баяна», «Толькі з табою», «Звонкія крыніцы», «Песні радасці», «Кнігі для дзяцей «У Буслаўцы», «Добра ведаю ўрок». Усё лепшае са створанага паэтам увайшло ў кнігі «Выбранае» і «Засцілайце сталы». У 1985 г. у Маскве ў перакладзе на рускую мову выйшаў зборнік «На Родзіне». Выдадзены музычныя зборнікі «Песні на словы А. Русака», «Закрасуіся, Нёман».

У сваёй творчасці паэт услаўляў родны край, прыгажосць беларускай зямлі, людзей працы, дружбу і мір паміж народамі. Многія яго творы былі пакладзены на музыку, сталі народнымі песнямі. Асабліва вядомасць набылі песні Адама Русака «Бываеце здаровы», «Бульба», «Лясная песня», «Толькі з табою» і іншыя.

Партыя і ўрад высока ацанілі працоўную і творчую дзейнасць паэта, узнагародзілі яго ордэнамі Дружбы народаў, «Знак Пашаны», медалямі.

Светлая памяць пра Адама Герасімавіча Русака, чудаўнага чалавека, добрага і чужага таварыша, назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

В. А. ПЯЧЭННІКАЎ, Н. М. МАЗАЙ, І. І. АНТАНОВІЧ, Ю. М. МІХНЕВІЧ, Я. І. СКУРКО (Максім Танк), І. М. ЛУЧАНОК, В. У. АДАМЧЫК, К. К. АТРАХОВІЧ (Кандрат Крапіва), Р. І. БАРАДУЛІН, І. А. БРЫЛЬ, Г. М. БУРАЎКІН, В. У. БЫКАЎ, А. І. ВЯРЦІНСКІ, Н. С. ГІЛЕВІЧ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, А. А. ЖУК, С. І. ЗАКОННІКАЎ, В. В. ЗУЕНАК, В. А. КАЗЬКО, К. І. КІРЭЕНКА, Ц. В. КРЫСЬКО (Васіль Вітка), А. П. КУДРАВЕЦ, А. А. КАРАТАЙ (Максім Лужанін), П. М. МАКАЛЬ, І. Я. НАВУМЕНКА, У. П. НЯКЛЯЕУ, П. Е. ПАЧАНКА, І. Д. СІПАКОУ, І. П. ШАМЯКІН, Я. І. ЯНІШЧЫЦ, С. І. ГРАХОУСКІ, У. У. АЛОУНІКАЎ, Ю. У. СЕМЯНКА, Л. П. ГРЫБКО.

СЛОВА НА РАЗВІТАННЕ

21 сакавіка 1987 года перастанала біцца сэрца паэта-песенніка, музыканта, артыста, заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР, кавалера ордэна Дружбы народаў і «Знак Пашаны» Адама Герасімавіча Русака. Ад нас пайшоў аўтар больш як трохсот песень, многія з якіх даўно залічаны ў народныя. Сярод іх — ўсім вядомая «Бываеце здаровы», і папулярная «Лясная песня», «Толькі з табою», «Дзе ты, зорка мая», «Не за вочы чорныя», «Ціхі вачы», «Сярод іх», «Не шукай...».

Выдатны знаўца песеннай творчасці Генадзь Іванавіч Цітовіч некалі сказаў, што «Лясная песня» Адама Русака і Уладзіміра Алоўнікава з'яўляецца «...вядомым песнятворчасці пра партызан...». Адзнака гэтая, калі ўлічыць, што пра народных месціцаў у нас створаны сотні выдатных твораў, сведчыць сама за сябе.

— лепшае сведчанне прыгажосці зямлі і народа, які насяляе яе, народа са шчодрым, сумленным і вялікім сэрцам...».

Сёння з вялікім сумам мы гаворым, што Адама Русака няма.

Ён з маленства ўдзельнічаў у падзеях, якім прысвяціў сваю творчасць. Ён бачыў свет у дынаміцы, ва ўсёй прыгажосці і малюніскасці, аб'ёмна, пласцічна, з асаблівай экспрэсіяй і аптымізмам.

За плячамі ў Адама Русака былі музычная школа, кансерваторыя, работа ў оперным тэатры і ў канцэртных калектывах, таму і пазней яго была музыкай, напеўнай, і яе любілі кампазітары. Ды і сам ён быў кампазітарам. Нам вядомы добры дзесятак яго песень. А «Прывітальнай», напрыклад, сустракалі гасцей у дні святкавання 50-годдзя Савецкай Беларусі.

Адам Герасімавіч часта любіў гаварыць, што словы для песні трэба выбіраць, як кветкі для букета любімай жанчыны. Яны павінны быць напісаны не халоднай рукою... Ён так і пісаў, ён так і жыў, ён так і любіў.

Смутную сёння Капыльшчына, Пясочнае, Малінаўна, смутную песенны Наддніманскі край, дзе ён нарадзіўся 24 мая 1904 года ў беднай сялянскай сям'і. Ён пачаў сваё жыццё ў няролі і нястачы, і тое, кім ён стаў, — заслуга Вялікага Кастрычніка, ідэям якога Адам Герасімавіч Русак служыў усё сваё свабоднае жыццё.

Бывай, наш дарагі паэт! Няхай табе пухам будзе наша родная беларуская зямля!

Пятро ШАУЦОУ.

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці паэта, заслужанага дзеяча культуры БССР Адама РУСАКА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Аляксандру Мельніку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата УЛАДЗІМІРА.

Васіль НАЙДЗІН

ЦЯЖКІ ДЗЕНЬ

...Самалёт набіраў вышыню.
Але Стручкоў не баяўся:
за яго спіной быў парашут.
— «Пойдзеш» першым! —
метал і аптыкізм у голасе
пілота сплаліся ў адно цэ-
лае. Таксама цудоўна! Цэлае
заўсёды лепш, чым палаві-
на.
Самалёт працягваў набі-
раць вышыню.
Стручкоў даўно прыняў
рашэнне: у ілюмінатар не
глядзець. Што там убачыш...
Людзі, дрэвы, дамы — драб-
ней ману. Лясы і пералескі...
з гульчын нос. Хто там хо-
дзіць-бродзіць — невядома.
Лепш зусім заплюшчыць
вочы. Вось так... Толькі не
даць бы храпана... Парашу-
ты цяпер, канюць, першы
клас! Ты не раскрывеш, аў-
тамат дасць сігнал. Адзін
падвядзе — запасны чакае
каманды. Як-небудзь спу-
сцімся!
«Пяць тысяч метраў па-
вінна ўжо быць над зямлёй-
матухнай», — мільганула но-
вая думка. Але раўлі мато-
ры...
І вось яна, каманда: «Пай-
шоў!»
Стручкоў узяўся з мета-

лічнай лаўкі і па дрыготкай
падлозе накіраваўся да
дзвярэй-люка. Яшчэ крок...
І тут ён пачуў таёкае, ад ча-
го валасы прыўзнялі на га-
лаве ахоўны шлем.
— Парадак! Няхай «ідзе»,
разумнік... Усіх ён падма-
нуў... Скачы цяпер сам... з
рэчмяшом за спіной. Пу-
стымі!
— У-ы-ы-і-і-і-і-і-і! — голасам
срэзны супрацьпаветранай
абароны завуў-закрычаў
Стручкоў, але, здаецца, бы-
ло позна. Чыясьці магутная
рука барцоўскім прыёмам
захапіла яго шыю і цягнула
да люка...
Ён паспрабаваў вырвацца.
Не атрымалася.
Раскінуў ва ўсе бакі рукі
і ногі! Растапырыў нават
пальцы... «Не ўцісніце ў люк!
Не выпхнеце... Не паллячу ў
рэчмяшом! Пустым...»
— Хачу-у-у жоку-ы-ы-ы-ы-ы-ы!
Над галавой шчоўкнуў
выключальнік.
Стручкоў расплюшчыў
вочы: белая столь, сцяна ў
ружках — сам выбіраў шпале-
ры... знаёмы гадзіннік...
03.30... 03.31... 03.32...
— Памяняў бы, Федзька,
ты сваю пасаду! — голас жон-

кі быў сонна-ўсхваляваны,
але такі блізкі і родны. —
Гэта ж трэба — так задурэ-
ца... Ноччу кашмары ду-
шаць. Кідаецца... Ледзь ут-
рымала...
Вызвалючыся, Стручкоў
далікатна адвёў убок цёплыя
жончыны рукі, выцер з ілба
пот.
«І адкуль столькі сілы ў
маёй Мані? А ўвогуле — ма-
лайчына! А то б спікіра-
ваў»...
Стручкоў павярнуўся на
бок і зірнуў на падлогу: з
паўметра будзе. Многа чала-
веку трэба...
А Маня працягвае бур-
чаць:
— Есць цёплыя месцы і
без стрэсаў. І плаціць не
менш...
Стручкоў усміхнуўся: учо-
ра на працы ён палец аб па-
лец, як канюць, не ўда-
рыў. Затое добра паламаў
галаву над тым, каб усіх
падмануць. Дырэктура ад-
правіў у міністэрства. Маў-
ляў, выклікалі... Пасварыў
паміж сабой двух намесні-
каў. Да слёз дарэў загадчы-
ка аддзела. А што?! І кра-
савіка! Падманвай, каго хо-
чаш. Усё можна, усё дазво-
лена. Таму галава кругам.
Вось і з'явіўся самалёт...
Вышыня пяць тысяч ме-
траў!.. Пайшоў!.. Смехатура
адна...
Ужо засынаючы, Стручкоў
пачуў размову за сценкай:
— Чула? Суседа зарэза-
лі...
— Учора не падмануў. дык
і сёння не бярыся. Другое
красавіка ўжо... Спраконку
чалавек крычыць. Пасля
учарашняй перанатругі...

Алесь МАСАРЭНКА

МАНАЛОГ КРЫТЫКА- ПРЫСТАСАВАНЦА

Хочаш ведаць, калега,
чаму кнігі твае не чытаю?
Вось маё апраўданне:
не даходзілі рукі —
вольны час свой дарэшты
траціў на справядчы з работ
сенцый,
дзе нейкія там мухаслонікі
рабілі з мукі слана,
а муха,
калі яе пампавалі паветрам,
лопалася, бы мыльня пухір,
пакідаючы адкрытай
проблему.
Зноў жа —
правільна мяне зразумей, —
як можна было
займацца табою,
калі газеты дый часопісы
гэтакаса займаліся іншым:
асушэннем балот, футболом,
друкавалі оды
каровам,
свінням,
высмакам чубатым...
Вядома,
і я не стаў убану —
час вызначаў абавязкі!
Бо хоча і не ў ліку
вядучых крытыкаў быў,
аднак жа, ёсць грэх, —
хай бы лепш адсочыла рука! —
крапаў патроху
манаграфію
пра пасадніка-земляка.
На шчасце, клічнік апошні
не даяўся паставіць:
вецер перабудовы —
выхліснуў «класіка»
з крэсла!
І цяпер ужо,
маючы вопыт уласны,
пра жывых больш —
клянуся! —
ні слова...
Так што —
жартую, канечне, —
цалуй жонку-гаротніцу
(бяссоннем штоночным
ты жыццё атруціў ёй)
і шыбуй на пагост,
кладзіся, даруй, у магілу...
Далібог,
адным з першых —
я падпішу некралог,
памагу жонцы
творы твае перавыдаць:
паэзію, прозу, дзённік
і, калі ёсць, перапіску —
з прадмовай грунтоўнай,
маёй,
і фотаздымкамі нават.
Тады ўжо цябе
акадэміні пэўна заўважаць,
ускладуць усе «супраць»
і «за»
на вучоныя вагі,
тваімі ж цытатамі — ведай —
абновяць трантаты свае.
Праўда,
на Парнас ты праз іх
наўрад ці праб'ешся...
То навошта гарэць —
з музай жывы, як і я,
палубоўна.
Выбачай... Я пайду —
заставацца з табой
небяспечна:
раптам тваё
паэтычнае сэрца
выбухне атамнай бомбай?!

3 30 САКАВІКА ПА 5 КРАСАВІКА
30 сакавіка, 19.20

НАВІНКІ КНИГАРНІ

Вядучы — паэт С. Панізнік.
30 сакавіка, 20.10
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ
НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.
ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗЮ
ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНИКА
Выступаюць прадстаўнікі Марілёў-
скай вобласці.
1 красавіка, 19.50
«КАСКАД». ТЭАТР МУЗЫЧНАЙ
ПАРОДЫІ
Першае красавіка... У гэты дзень
часцей, чым звычайна, мы ўсміхаем-
ся, жартуем, імкнемся добразычліва
разыграць сваё сяброў. Такі ж доб-
разычлівы розыгрыш прапануе вам у
гэты дзень музычная рэдакцыя ў гу-
марыстычнай перадачы «Каскад».
3 красавіка, 19.00

АДКРЫЦЦЕ ФЕСТИВАЛЮ
МАСТАЦТВА «МІНСКАЯ ВЯСНА»
Трэцяга красавіка ў зале Беларус-
кай дзяржаўнай філармоніі адбудзец-
ца канцэрт-адкрыццё фестывалю «Мін-
ская вясна». У першым канцэрце фе-
стывалю мастацтваў, які стаў ужо для
нашай рэспублікі традыцыйным, пра-
гучаць новыя творы сучаснай беларус-
кай музыкі. Будучы выкананы
драматычнай араторыяй на словы
М. Танка «Лісткі календара» кампазі-
тара А. Залётнева, Чацвёртая сімфо-
нія Д. Смольскага, фантазія для бары-
тона, фартэпіяна, сімфанічнага арке-
стра «Веру» на вершы Н. Гілевіча
кампазітара У. Дарохіна і фартэпія-
ны канцэрт гасця фестывалю «Мін-
ская вясна» армянскага кампазітара
Г. Авунца.

Удзельнікі канцэрта: народны ар-
тыст БССР Я. Пятроў, народны ар-
тыст РСФСР Э. Пелагейчанка, заслу-
жаны артыст БССР В. Скоробагаў,
лаўрэат Усесаюзнага конкурсу М. Жы-
люк, лаўрэат Міжрэспубліканскага
конкурсу А. Крымер, дзяржаўны ака-
дэмічны сімфанічны аркестр БССР.
Дырыжор — заслужаны дзялч мас-
тацтваў БССР Ю. Яфімаў.
4 красавіка, 11.20

СЛОВА — ПАЭЗІЯ
Вершы беларускіх паэтаў С. Гра-
хоўскага, М. Танка, М. Васілька,
А. Пысіна, П. Прыходзькі, А. Бачылы,
У. Караткевіча, П. Глебкі чытаюць ар-
тысты мінскага тэатраў.
4 красавіка, 12.10
«СУСТРЭЧА ПЕРАД СПЕКТАКЛЕМ»
Народная артыстка РСФСР А.
Дзімідава.
4 красавіка, 14.15

«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ»
Перадача прысвечана творчасці за-
служанага артыста БССР В. Філатава.
4 красавіка, 15.25
У ЖЫВАПІСЕ. ГРАФІЦЫ.
СКУЛЬПТУРЫ

Рэпартаж з XII з'езда мастакоў.
4 красавіка, 17.35
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Пачынае альманах «Старонка паэ-
зіі». Верш А. Куляшова «Хутнасць»
чытае Ю. Вутта.
У «Літаратурных дыялогах» Я. Ле-
цка і У. Іонан разважаюць аб праце-
се перабудовы ў беларускай літа-
туры, гавораць, што не пашкодзіла б
стварыць аб'яднанне маладых, аб
праблемах мовы і жанру апавесці. У
рубрыцы «Новыя імёны» паэтэса
В. Акалова прадстаўляе зборнік кры-
тычных артыкулаў «Прад высюлаю
коасона», кнігу вершаў Л. Дранько-
Майсюна «Над плячам».
Наступны сюжэт прымеркаваны да
70-годдзя выхаду ў свет першага нум-
ара прагрэсіўнай газеты нашых су-
айчыннікаў у Амерыцы «Рускі го-
лас».

Загладчык рэдакцыі выдавецтва
«БелСЭ» І. Саламевіч прадстаўляе лі-
таратурна-мастацкі календар «Кола
дзён».

Вы пабываеце на здымачнай пля-
цоўцы, дзе ствараецца тэлеспектакль
па вядомым апавесці У. Караткевіча «Кні-
ганаша».

Аб праблемах кніжнага гандлю
пойдзе размова ў «Кнігарні пісьмен-
ніка».

4 красавіка, 18.35

«МЕТРАНОМ»

Метраном — гэта прыбор для ад-
ліку тактавых долей музычнага тва-
ра, з дапамогай якога вызначаецца
дакладны метрарытм музычнага тва-
ра.

«Метраном» — новая музычная пра-
грама, мэта якой злучыць музыку
розных стыляў эпох, кампазітараў.
У першай праграме цыкла размо-
ва пойдзе пра музыку, якая гучыць
вакол нас. Сярод удзельнікаў прагра-
мы: кампазітар У. Дарохін, рэжысёр
Б. Луцэнка, доктар біялагічных навук
У. Саўчанка, паэтэса Л. Турбіна, вяду-
чый праграмы «Метраном» — му-
зычны каментаар Э. Язерская.

Мікола ХАМЯНКОЎ

ЗРАБІЎ ЛАСКУ

Напісаў Іван раман
З гучнай назвай «Аніян».
Кажа крытык малады:
— Мнагавата ў ім вады.
Раманіст на гэта ўраз
Даў яму такі аднас:
— На ваду я не скупіўся,
Каб ты, браце,
утапіўся.

Банадысь КАСТРЫЦА

НЕЗАЦУГЛЯНЫ БЕГ

Паводле песні на верш Г. Бураўкіна «Конь незацугляны»

Напінаю павады.
Шчасцю ў сэрцы цесна.
І лячу, як малады,
За крылатай песняй.

Ды адчуў я, што Пегас
Нешта наравіцца.
Паланіў, відаць, папас,
Росная травіца.

Вабіць часу быстрыня.
Я за ім ганюся.
І на шустрага каня
Перасеў на лузе.

Ды забыўся зацугляць
Коніка я ў спешцы.
І панёс ён — не стрымаць,
Толькі пыл на сцёжцы.

Міма лугу, і бяроз,
І дамоў цагляных...
Цэлы дзень мяне пранёс
Конь незацугляны.

Мне б з людзьмі пагаманіць
І навокал глянуць,
Ды, як той віхор, імчыць
Конь незацугляны.

І не страшны ні лядок,
Ні раздолле шыры:
Падкаваны мой канёк
На ўсе чатыры.

Ну, а цуглі, цуглі як? —
Адчапіў на шчасце,
Хай іх возьме той дзіван,
Што баіцца ўпасці.

Дзівак-чалавек...

— Цяпер бачыш, што лепш прозу пісаць, чым паэзію?

Малюнак М. ШЫШЛОВА.

Марцін КОУЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

«Нясу залатыя яйкі», — абвясціла чорная курыца. «А
ці бываюць ад іх кураняты?» — спыталася рабая.

Сума тэхналогій: ад агульнага — нічыйнае, ад нічый-
нага — ніякае, ад ніякага — нікчэмнае, ад нікчэмнага —
ні на што не здатнае.

На сцэне змены: Джульету спявае не мажняя набета
— жонка рэжысёра, а юная няздара — дачка дырыжора.

Хітрыкі: трэба мець галаву на плячах, каб ніхто не
бачыў, што яна ёсць.

«Курыца не птушка» — гэта не толькі пра тое, як
лятуцае пачало кешнацца, але і пра тое, як крылатае
зрабілася хадзячым.

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры і правлення Союза писателей
БССР, Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02099 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦИИ: 220600, ГСП. Минск, вул. За-
харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
на сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і біб-
ліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары-
са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04,
аддзела культуры і вывучэнчага мастацтва —
33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання —
33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь-
маў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад-
дзела мастацкага афармлення і фоталюстрацый
— 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64,
бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на ма-
шыны (праз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя
не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСІПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар
ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.